

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőnégi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldo-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivata

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Br. Vay Miklós elnöki megnyitó beszéde — Zsinati tudósítás. — Nevezetes egyének hitvallása. (Schiller.) Szermerjai Béla. — Zsinatunk és a „Religio“. — z — y. — Külföld. — Irodalom. — Tárca: Debreczen. (A ref. zsinat alkalmából). Baló Sándor. — Zsoltár fordítások. Ifj. Szász Károly. — Különfélék. — Szerkesztő postája.

Br. VAY MIKLÓS

zsinati megnyitó beszéde.

Főtisztelendő és méltóságos országos zsinat!

Mindenekelőtt méltóztassanak kegyesen megengedni, egyetemes református anyaszentegyházunk mélyen tisztelt képviselői, hogy ily teljes számmal lett nagyszámú megjelenésök, mint vallásügyeink iránti buzgóságok záloga feletti őszinte örömmöm nyilvánítása mellett, szívem egész melegével lehessen üdvözölhetni szerencsém! De bocsássanak meg egyszersmind, ha mindjárt kezdetben kívánok kevés szavakat köszönnözni legmélyebb hálám azon érzetének, melylyel lehetetlen, hogy el ne teljék keblem a napjaink felett örökös isteni gondviselés iránt, mely gyenge; de hogy hitfeleimnek szentelt egy év hiján 60 évek-re terjedő lefolyta után hódolhassak még azon legújabb zsinati szabályoknak, melyek értelmében, mint hivatalomra nézve legidősebb egyházkerületi főgondnok, én köteleztetem annak elnöki székét elfoglalni, nem tehetem ezt azonban gyengeségem érzetében anélkül, hogy most már ne esedezzem a mélyen tisztelt gyülekezett előtt, miszerint legyenek annak nagy érdemű tagjai kimélettel és elnézéssel aggkorommal járó testi és lelki fogyatkozásaim iránt, jásindulatilag pótolván ily módon azokat; hozzám a régi barátság kötelékeivel fűzött püspök elnöktársam ezennel szintúgy tisztelettel kikéri segélye s támogatása mellett ezt.

Főtisztelendő s méltóságos zsinat!

Úgy vagyok meggyőződve, hogy hibát követnék el, ha mindjárt első vonalban nem koronás apostoli királyunk és védurunk azon legkegyelmesebb engedélyéről tennék említést, melynek köszönhetjük ez örvendetes napra lett felvirradásunkat! Nem kerülhetvén ki figyelmünket az a körülmény sem, mely szerint belügyeink ez útoni rendez-

hetését annyira egészen s minden megszorítás nélkül kívánta saját magunk akaratára bízni, hogy ez által az 1790—91. törvény által részére biztosított királyi biztos — homo regius — kinevezésétől is elállott, újabb csalhatlan jelével világszerte ismert és magasztalt alkotmányos érzületének s irántunk táplált hálás elismerést érdemlő nagybecsű kegyelmének, sőt megtisztelő bizalmának!

Mondjunk tehát mindezekért szívünk mélyéből áldást felséges személyére, összes dicső családjára — uralkodó házára!

Méltóságos és főtisztelendő zsinat!

A magyar reformált egyház életében kétségkívül mindig egyik legfontosabb mozzanat volt s maradt maig is, ha ennek képviselői zsinatra gyűlének össze. Nem mindig van erre alkalom, s igen ritkán kerül fel a dolog természetéből kifolyólag azon parancsoló szükségesség, mely a zsinat tartását elodázhatlanná teszi. Mai ünnepe lyes nap s az 1791. szept. 12-ke közt nagy idő folyt le. Ekkor nyílt meg protest. egyházunknak a múltban utolsó zsinata! Kedvezőtlen kilátások között vette az kezdetét és nem is kedvező eredménnyel végződött.

Megalkotta ugyan kánonait, melyeknek a kitzűzött feladat szerint az egyházi és iskolai igazgatás s a házassági perek megítélése dolgában az egyházi és világi rendek közmegegyezésével s a királyi felség megerősítése mellett bizonyos normatívumúl kellett volna szolgálni; de azok meg nem erősítették, maga a zsinat is ugyanazon év okt. 15-én befejezte működését, s a mi későbbben abból az életbe ment által, azt maga az élet, gyakorlat szentesítették.

De mert ily kedvezőtlen emlékek fűződnek ezen zsinathoz, arra intsen ez bennünket, hogy folytonosan csak a múltra tekintve sohajtozzunk egy szebb és boldogabb jövő után!? Nem, sőt útmutatóúl kell ennek szolgálni arra, hogy megértve a kor intő szavát, mely a fokozatos tevékenységet követeli a haladhatás szükséges feltételül, protestáns elveinkhez biven mi is mint dicső emlékü hivatásunk a haladás, a reform útjára lépünk! Bizonyára félreértene protestáns egyházunk magasztos hivatását, a ki azt állitaná, hogy hittársadalmunknak akár a tan, akár az alkotmányos szervezet, akár nevelés és oktatás terén. valamikor megállapodnia lehet

A történelem arra tanít bennünket, hogy azon ősök a reformált egyház magasztos elveit magokévé tették s ez elvek védelmét oly szorosán egybefüggőnek hitték a közszabadság védelmével, hogy amaz által emezt is folytonosan védelmezték, mely nálunk a magyar hazában tagadhatatlanul mindig összefüggött a protestáns vallás elveinek, a lelkiismeret szabadságának, az egyház alkotmányának védelmével. A közszabadság védelme, és megfordítva. Mondhatjuk, hogy dicső őseink a kard élén vívták ki egyházunk létjogát! Mi, hála az égnek, a béke áldásait élvező késő unokák, ennek ölén nyugodtan és higgadtan tanácskozhatunk azon teendők felett, melyek ma reánk várnak, és épen erre hív fel bennünket ez ünneplés alkalom, midőn egyházunknak alkotmányozó és törvényhozó zsinatát megnyitjuk.

Ámde, melyek ennek teendői? Az a kérdés az, mely ma mindennek előtt megoldandó általunk.

Az egyház tana, az egyház szervezete, nevelés és oktatásügye: ezek azon kérdések, melyeknek megoldásával foglalkoztak azon zsinatok, melyek koronkint összejöttek, néha külön választva azokat, néha együttesen.

Ma is ezen kérdések a megoldandók. Ha ugyanis ezen 3 kérdés benső természetét vizsgáljuk, azonnal szemünkbe ötlük, hogy ezek egy szerves egésznek képeznek, s protestáns életünknek alapjai.

A mi az egyház tanát illeti: a protestantizmus alakulásának első korszakában, midőn a tan alapján való szervezkedés volt mindkét protestáns felekezetnek elútasíthatatlan kötelessége, kétségtelen, hogy mint az egyház hitéletének biztos alapja, mint azon szilárd szikla, melyen az egyház felépülhetett, úgyszólván ez képezte a régibb zsinatok kizárólagos feladatát.

Ha már azon korszakokban, melyekben a tan alapján való alakulás volt prot. egyházunk feladata, a tan megállapítása tüzetett ki főczélul, a körül forgott a többi megvitandó kérdések sorozata, — ha mondom, ezen megalakulási periodusban maga a tan vette igénybe legjobbaink összes munkásságát: azon épen nincs mit csodálkoznunk. De mi, kik biztos alapon állunk, kiket sem a hatalom önkénye, sem más felekezetek féltékenysége nem kényszerít többé arra, hogy hitvallásunkat még újra formulázzuk, a tant illető kérdések taglalásába annyival kevésbé bocsátkozunk, mivel a mi korunknak mozgató eszméjét a hitelveket illető vitás kérdések megoldása egyáltalában nem képezi.

Nem azt mondom ezzel, hogy a mai korszak közönyös az iránt, miért elődeink buzogtak, szenvedtek; hanem jelezni akartam, hogy a változott viszonyok és fel fogás miatt ez nem annyira a tanácskozó testületek foruma, mint inkább magával a tannak a tudomány elvei alapján foglalkozók elé tartozik. Minden századok óta fennálló egyház az ősök hitvallását oly öröklött alapnak tekintti, melyhez igen óvatosan nyúl; mert az eképen felmerülhet viták, a mint azt épen a zsinatok története mu-

tatja, nem az egyetértés tudatát fejleszték ki, mint inkább okot szolgáltatott arra, hogy a szakadás előkészítettessék az egyház kebelében. Ma már a prot. egyháznak többé nem alakulási, mint inkább előhaladási stádiumában vagyunk. Az egyházi szószerk is többé nem annyira a más nézeten levők elleni küzdőtér, mint a mi volt a reformátusok korszakában, hanem a hűveknek lelki megnyugvást, vigaszt osztó tartozik lenni.

Nem azt teszi ez, hogy a protestáns egyház a szabad vizsgálódás szellemével szakítson, hanem azt, hogy egyelőre a tant illető kérdések vita tartását, a hitelveket illető fel fogás átalakítását a tudomány azon férfaira bizza, kik ezen kérdések tanulmányozására illetékesek.

Épen ezért az alkotmányozó zsinat ezen kérdéssel nem lesz hivatva foglalkozni.

A mi azon másik fontos kérdést illeti, melylyel zsinataink koronkint foglalkoztak, az az egyház alkotmányára, az egyház szervezésére vonatkozik.

A tan után kétségtelenül ez a legfontosabb. Protestáns egyházunk őseink által az idő folyamában oly alkotmányt nyert, miként annak közigazgatása, a lelkészi és világi rendek közt osztott meg. A világi rendek képeztek az egyház védő elemét. Védtek a hatalom ellen, ha kellett fegyverrel és megóvták a netaláni hierarchikus törekvések túlkapásai ellen: gyámolították vagyoni áldozatokkal, s így szóval, tettel oda hatottak, hogy ezen egyház erőssé, s ez által hazánkban a nemzet védbástyájává legyen.

A szervezet kérdése tehát az, melyre ezuttal mindenekelőtt kötelességemnek ismerem felkérni a m. és f. zsinat figyelmét, a mennyiben ezen téren sok lesz a megbeszélendő, sok az elintézni való, ha azt nem akarjuk, hogy a szervezet hiányossága káros visszahatással legyen egyházunk jövő fejlődésének folyamára.

Elismerem, hogy alkotmányozó és törvényhozó zsinatunk magasabb álláspontot foglalhatott volna el, és biztosabb alapra építhetett volna, ha az állami törvényhozás, a mint azt óhajtottuk is, úgy az egyház és államhatalom, miként a vallás felekezetek közti jogviszonyt törvény által kellőleg körvonalozta volna, mivel így, sem más felekezetekkel, sem az alkotmányos kormányzattal szemben, nem sodortatnánk azon helyzetbe, hogy vagy mi kövessünk el a törvénytől eltérő szabálytalanságokat, vagy azok túlkapásaitól szenvedjünk méltatlanságokat! — Hazánk alkotmányosan kormányoztatik, és mégis az egyház és kormány, miként a felekezetek közt, a surlódások napirenden vannak! S ezen surlódások mind azon egy okra vezethetők vissza, hogy a jog-egyenlőség és viszonyosság csak a törvény betűiben él! — A nélkül, hogy részletekbe ereszkedném, csak jelzem, mikép folyvást vitás kérdések merülnek fel az egyházi funkciók terén, milyen a keresztelés, temetés, egyes házasságok közti viszony, lelkészek, illetőleg egyházak áldozási, patronátusi ügyei, illetéktelen párber követelések s több effélék.

Mikor fognak méltányos és jogos megoldást nyerni, nem tudjuk, azért nem is függesztjük fel ettől további

teendőinket; nekünk szükségünk van rá, hogy egy olyan egyházi alkotmányt léptessünk minél előbb életbe, mely egyházunk közigazgatását szilárdabb alapra fektesse s az egyházi törvénykezést mai viszonyainknak megfelelőleg átalakítsa! Igen, szükségünk van arra, hogy egy a mai kor követelményeinek megfelelő teljes egyházalkotmány mielőbbi életbeléptetésére megtegyünk minden lehetőséget s kiterjeszkedjünk egyszersmind egy halaszthatlan követelményre, mely sok bajnak veheti elejét mindjárt a legközelebbi jövőben.

Méltóztatnak tudni, hogy reformált egyházunk, hazánk némely részeiben, az elpusztulással határos állapotban levő egyházközségeket mutat fel; ott a hivek szegénysége romboló hatással van egyházközségeinkre! Az egyház fenntartói magok is szegények lévén, tőlök méltányosan nem kívánható az, hogy lelkészeik, tanítóik nyomorán segítsenek, bármiként hangoztassák is azon különben megdönthetetlen igazságot, hogy „a protestáns egyház csak hiveinek áldozatkészségéből állhat fenn.“ Ezen áldozatkészséget azonban csak oly intézkedések tarthatják életben, melyek az erők tömörülését veszik célba, ha a boldogabb viszonyok közt élők gyámolítják szegényebb testvéreiket, ha a szerencsésebb viszonyok közt levő egyházak feleslege azoknak jút, melyek már a jelenben is az elpusztulás ellen küzdenek.

Ily intézkedésül ajánlkozik az egyházunk egyeteme által újból célba vett több mint husz év előtt indítványozott, de akkor megbuktatott domesticának felállítása. Ez sürgős elintézést igényel, mivel nem maradhatunk tovább azon állapotban, melyben vagyunk, ha csak azt nem akarjuk, hogy széthulljon egyházunk, mint oldott kéve s nem nézhetjük tétlenül pusztuló és elerőtlenedő egyházközségeinket, nyomorral küzdő lelkészeinket, tanítóinkat. Ne habozzunk tehát tovább s határozzunk érdemlegesen, ha lehet véglegesen a dolgokban! Utolsó konventünknek is ez a kérése hozzánk.

Áttérek immár a fontos kérdések harmadikára, melylyel a jelen zsinatnak foglalkoznia kell s ez a közoktatási, az iskola-ügy. — Fontos, nemcsak azon protestáns nézet szempontjából, hogy egyházunk, mint különösen tanító egyház, az iskola segédkezését nem nélkülözheti, sőt az iskolát annyira saját létalapjának tekinti, hogy a reformált egyház megszűnnék legfontosabb hivatását teljesíteni, ha kezét az iskoláról levenné, hanem fontos mindenekfelett azon körülménynél fogva, miszerint éppen napjainkban a közoktatás terén a legsürgösebb teendők várnak érdemleges megoldásra.

Mit tett a múltban a protestáns egyház a közoktatás érdekében, arra hazánk történelme hivatott felelni! Őseink, kik a reformáció tanait elfogadták, mindenütt iskolákat igyekeztek állítani, jól tudván, hogy szent vallásunk tanai újabb és újabb életerőt csakis az iskolákból szívhatnak magokhoz. — Nem szabad szem elől tévesztetni a református egyház oszlopférfiainak ezen irányzatát. A rég lezajlott múltak emléke int bennünket arra, hogy

iskolákat alapító és fenntartó őseink nyomdokaiba lépve, tanítéeteinket éppen úgy igyekezzünk virágzóvá tenni, mint ők arra törekedtek. De másrészt oly akut kérdések megoldása is vár ráink, melyeket elődázni nem lehet, melyek a helyes egyházpolitikának okvetlen számolnia kell.

Ezen zsinatnak egyik igen fontos teendője leendő: megalkotni a köznevelés és közoktatás általános szervezetének szabályzatát a magyar reformált egyházban.

Református egyházunk a múltban az oktatás minden ágát felkarolta, ma már nagy kérdés, megtarthatjuk e tovább is ezen irányt, vagy számot vetve anyagi erőnkkel, s azon reformokkal, melyeket a néptanítás, a középtanodák s a felsőbb oktatás körében minden irányban meg kell indítanunk, — szemügyre véve mindazon követelményeket, melyeket a meghozott és meghozandó orsz. törvények elbénk szabnak, ne cseréljük-e fel az extenzív irányzatot e téren is a tömörülés intenzív s inkább célra vezető irányzatával?

Nem fárasztom tovább a főt. és m'sg. zsinatot, s meg vagyok győződve, hogy mindezen s ezekhez hasonló kérdések tanácskozásaink folyamán a legcélszerűbben fognak elintéztetni, s ki fog tűnni ez alkalommal is a prot. egyház áldozatkészsége. E felől biztosít a múlt bennünket, de engedjék meg, hogy kedvező jelül vegyem azt is, hogy zsinatunk a reformáció évfordulati napján, s éppen azon városban tartatik, melyben 1567-ben az akkori időhöz alkalmazott új konfesszió megszületett.

Arról szólanom, mikor s kik által indítványoztatott jelen zsinatunk tartása, — mi minden történt 4 év elforgása alatt ez ügyre nézve, míg végre célhoz jutottunk, — miként késziték el egyházkerületünkkel folytonos érintkezés mellett számos „ad hoc“ konventeink, zsinati tanácskozásaink megkönnyítése tekintetéből, a kezeink közt levő anyagot, meg annyi jeleseink buzgó fáradozásainak gyümölcsét, — mindezekről szólanom — mondom — feleslegesnek tartom. Használjuk fel tehát ezeket kellő időben és helyén.

Ha őseinket is a haladás szelleme vezérelte, meritünk mi is erőt ezen szellemből, mely szent örökségként maradt ráink, s írjuk törekvéseink zászlójára jelszóul: „excelsior!“

ZSINATI TUDÓSÍTÁS.

Okt. 29-én komor, borongó őszi időben indultunk Debreczenbe, hogy ott a ref. egyháznak 100 év óta nem ismétlődő életjelenségében, sokak által üdvözölt és sokak által kárhóztatott közszinatában részt vegyünk. Az őszi permetegtől áthatóan hideg volt a levegő: de szívünk melege csakhamar följenyhíté, midőn Czegléden a dunántúli és dunamelléki superintendentiák zsinatra siető képviselőivel összetalálkoztunk. Jól esett látnunk s belevegyülnünk eme közös cél felé törekvő seregbe, a melynek öregje s fiatalja

égni látszott ama vágytól, hogy minél hamarább segítsen reformált Sionunk legnagyobb baján, oly alkotmányt dolgozván ki számára, melynek védpaizsa alatt az egyház és iskola fölvirágozzék, a tudomány és közérkölc hatalmas lendületet vegyen. A képviselők mellett számosan érkeztek oly papok is, a kiket egyedül a zsinat iránti érdeklődés készítetett útnak a távoli Baranya-, Somogy- és Fehérme-gyék vidékéről.

E szellemes társaságban a zsinaton előfordulandó egy s más ügy feletti eszméinket kicserélgetve oly gyorsan repült az idő, hogy észre sem vettük, mire az egyhangú, unalmas alföldi rónán átröpülve Püspök-Ladányba érkez-tünk. Itt találkoztunk az erdélyiekkel, kik püspökük, Nagy Péterrel élükön, az erdélyi egyház kitűnőségeit magukba foglalva, egész imposans csapatot képeztek. A püspök-la-dányi restauratio nem volt ily nagyszámú vendégsereg-re elkészülve, mert ebéd csak annak jutott, a ki idejében sze-meskedett; a sült verebet szájába váró nyelhetette azután az éhkortyot.

A sebesen elköltött rosz ebéd után egész vigan in-dultunk Debreczenbe, hová délutáni 3 óraker rendeltetési helyünkre megérkeztünk.

Az indóháznál az egybesereglett nagyszámú városi népség s főiskolai fiatalság fogadta az érkezőket. Az élő sorfalon áttörtetve a váróterembe, minden zsinati képviselő kezébe kapta szállás-jegyét, s azzal a készen álló kocsikon ki-ki szállására hajtatott.

Délután 5 óraker az előre megállapított tervezet sze-rint a főiskola zsinati helyiségül berendezett dísztermébe gyülekeztünk össze, hol az egyház s város nevében Révész Bálint püspök üdvözölte a megjelenteket. Kiemelte beszé-dében, hogy Debreczen mennyire örvend ama szerencsének, hogy a zsinatot kebelébe fogadhatja s prot. egyházunk felvirágoztatására hozandó üdvös törvények bölcsőjéül szolgálhat. A debreczeni ref. egyház és város szeretettel fo-gadja vendégeiül a zsinat tagjait, s azt kéri csak, hogy e szeretetet rokonszenvükkel, bizalmukkal viszonzozzák.

Az üdvözlő szavak elhangzása után eszmecsere indult meg a felett, mi módon ismerkedhetnének meg legkönnyeb-ben egymással a zsinat tagjai. Utóvégre is azt találták leg-czészerűbbnek, ha a tagok névsora felolvastatik, mire az illető felállva, kijelenti jelenlétét. Erre Tóth Sámuel deb-reczeni tanár a zsinati tagok neveit felolvastva rövid idő alatt, habár futólag, megismerkedtünk azon nevezetes fér-fiakkal, a kikre az egyház szervezésének dicső, de ne-héz munkáját bizta. Jól esett hallanunk a nevek közt jelesebb prot. férfiakéit, s azok felhangzásaker a tisztelgő éljen el nem maradt.

A következő nap vasárnap lévén, ki-ki templomba ment és pedig tetszése szerint oda, a hová akart. Én a hires nagy templomba mentem, a hol az öreg testben ifjú lelki Könyves Tóth Mihály tartott a zsinat fontossága te-endőiről szóló alkalmi beszédet. A beszéd s előadás méltó volt a szónok hírnevéhez, s szinte sajnálta az ember, hogy

még tovább is nem részesülhetett az általa nyújtott ritka szellemi élvezet s lelki épülésben.

Templom után előleges tanácskozássra a gyülesterem-be mentünk. Itt br. Vay Miklós, a tiszántúli egyh.-kerület főgondnoka s Nagy Péter, erdélyi püspök kettős korelnök-sége alatt nyílt meg a tanácskozás. Br. Vay a zsinati ta-gok szívélyes üdvözlése után a zsinat megalakulására vo-natkozó teendőkre hívja fel az egybegyűltek figyelmét s e végből az elnökség mellé korjegyzők kijelölését véli szük-ségesnek. Előleges értesülés szerint legifjabbak lévén az egyháziak közül Lukács Ödön, Sylvester Domokos, espere-sek, György Endre és Molnár Béla világiak: a korjegyző-ség vitelére fölkéretnek.

Gyűlés után a zsinati képviselők testületileg mentek tisztelegni szeretett és tisztelt világi elnökükhez, br. Vay Miklóshoz, a kinek a város nagyszerűen épen azokat a ter-meket rendezte be, a hol egykor hazánk nagynevű kormány-zója szállása volt. A szívélyes fogadtatás után, ugyanigy tisztelegtek gr. Dégedfeld Imrénél, a tiszántúli kerület fő-gondnokánál, Nagy Péter, erdélyi püspöknél, ki a zsinat-nak, mint Török után hivatalára nézve legidősebb püspök, egyházi elnöke s Révész Bálint, debreczeni püspöknél. Mindenütt a legnyájasabban s szeretetreméltó előzékenysé-gel fogadtattak.

Okt. 31-én felgyülekeztek a zsinati képviselők az ülésterembe s onnan, a harangok zúgása közt, a világiak nagyrésze díszmagyarban, az egyháziak papi öltözetben, pa-lástosan, párosával vonultak a nagy templomba. A papi székekeket Révész B., Nagy Péter, Pap Gábor, Kun Ber-talan püspökök s az ünnepi szónok, Fejes István, sátoralja-újhelyi ref. lelkész foglalta el; a világi zsinati tagok a szó-székekkel szemben, az egyháziak az attól balra eső kereszt-székekben foglaltak helyet, de sokan az urasztala köré ra-kott székekre szorultak; oly zsufolásig megtelt a templom a vidékről, de különösen Somogytól Szathmárig és Bácsról Vasig terjedő vidékről besereglett nagyszámú érdeklődő kö-zönséggel s a helybeli egyház tagjaival, hogy még az uri nőközönség nagy része is a karzatra szorult.

A „Jövel szentlélek Úr Isten“ magasztos ének elzengése után, melyben az egész közönség buzgóan vett részt, Nagy Péter püspök ment fel a szószékbe s remek imában kérte az ég Urát, adná áldását a zsinat működésére, melytől nemcsak egyházunk, de egyúttal szeretett hazánk felvirág-zását is várjuk. Áldást kért a királyi felségre, hazánk sze-retett nagy asszonyára, felséges királynénkra, a trónörökös párra, hazánk kormányára, lakosaira, minden egyházi fe-lekezetre, mely velünk együtt az Isten országának terjesz-tésére működik közre.

Az ima végeztével a főiskolai énekkar összhangzatos és valóban szép éneke közben, az ünnepi szónok ment fel a szószékbe hatásos, majdnem egy egész óráig tartó beszédet mondott Szt. Pál Korinth II: 10 r. 4, 5 verseiről. Azután ismét az énekkar szólalt meg, majd a közének alatt kivo-nult a közönség a templomból s a zsinati terem földszint-jét s karzatait töltötte meg.

Vay báró diszmagyarban s a Szt. István-rend nagy szalagjával s csillagjával mellén az elnöki székre lépve, üdvözölte az egybegyülteket, de egyelőre még nem mint zsinatot, mert hogy zsinattá legyenek, még ahhoz előbb a háznak meg kell alakulnia. Evégből mindenekelőtt egyházi elnökre volna szükség. E méltóság a zsinati szabályzat értelmében Török Pált illetné meg, mint a ki hivatali idejénél fogva legidősebb superintendens. Azonban ez, mint már tegnap felolvasott leveléből magán úton tudomásunkra jutott, s most pedig hivatalosan is jelentheti, a zsinaton nem óhajt részt venni, az egyházi elnökség ennél fogva Nagy Péter, erdélyi püspököt illeti meg, mint a ki hivatali idősbtségére Török Pál után következik. Felkéri ennél fogva Nagy Péter püspököt az egyházi elnöki szék elfoglalására. Nagy Péter rövid beszédet tartott, mielőtt az elnöki emelvényre lépett volna. Kiemelte ebben, hogy helyzetének fontosságát s erőinek gyengeségét érezve csak úgy remélheti, hogy a rá néző feladatnak megfelelni bír, ha a zsinati tagok pártfogásában részesül. Ajánlja tehát magát a tagok bizalmába s szeretetébe s ezzel az elnöki széket elfoglalja.

Az elnökség betöltése után a korjegyzők is elfoglalták helyeiket, mire a megbízó-levelek beadása következett. Kitént ebből, hogy a megjelent s megbízó-leveleiket beadott képviselők száma 89, hozzá vévén ehhez a püspököket és főgondnokokat, kik a gyűlésnek hivataluknál fogva tagjai, a megjelent zsinati tagok összes száma 97, ennél fogva többen lévén jelen az összes tagok felénél, elnök a házat megalakítnak jelentette ki, s felhívta a tagokat, hogy a rendes jegyzők és háznagyra adják be szavazó-jegyeiket. A szavazás folyamára felfüggesztetett az ülés.

Lefolyván a szavazás s a kiküldött bizottság a szavazatokat összeszámolván, az újramegnyitott ülésben az elnök kihirdette az eredményt, mely szerint jegyzökké választottak az egyháziak közül: Baksay Sándor, Mitrovics Gyula, Tóth Sámuel; a világiak közül pedig: Végely Dezső, Szász Béla és Ritoók Zsigmond, háznagygyá pedig egyhangúlag Jóó István.

Az ülés befejezte előtt elnök tudára adja a gyűlésnek, hogy miután Tisza Kálmán miniszterelnök hivatalánál fogva gátolva van a zsinaton való résztvevésben, helyettesül a dunántúli superintendens Boöthy Zsigmondot választotta meg. Török Pált pedig a dunamelléki superintendens küldötteinak megjegyzése következtében, Fördös Lajos, mint legidősebb esperes, fogja helyettesíteni. S ezzel a napi teendők befejeztetvén: az ülés berekesztetett.

No v. 1. Kevéssel 10 óra után, midőn a zsinat tagjai már megjelentek, s a nagyszámú érdeklődő közönség a karzatokat s a terem számukra fentartott részét elfoglalta, megjelent az evang. egyetemes konvent küldöttsége, br. Prónay Gábor, egyet. felügyelő és Czékus superintendenssel élükön, hogy a testvér ref. egyház zsinatát rokoni szeretettel üdvözölje. A háznagy az emelvényen az elnöki székek mögé rakott üléseken mutatott nekik helyet.

Az elnökök letelepedvén, br. Vay Miklós világi elnök, a lapunk homlokán olvasható rendkívül érdekes s

számtalanszor éljenzésektől megszakított megnyitó beszédet olvasta fel.

Beszédét bevégezvén, egy kegyeletes tényről emlékezik meg. Ki foglalkozott — úgymond — a zsinati ügygel behatóbban, mint a nagy Révész Imre? Iskola ügyeinknek ki szentelte inkább életét, mint Molnár Aladár, s ime, ezek kidőlték sorainkból, mire a diadal napja elkövetkezett. Mondjuk tehát legalább: áldás emlékekre!

Végre köszönetet mond a városnak, a mely a zsinatot áldozatkészséggel kebelébe fogadta, s ezzel a zsinatot megnyitotta a nyilvánítja.

Mielőtt a tanácskozáshez fognánk, így kezdő b. Vay remek elnöki beszéde után, ki kell jelentenem, hogy a velünk jóban, rosztban osztó evang. egyház képviselőit küldötte el hozzánk, hogy zsinatunkat testvéri szeretettel üdvözöljék s bemutatja annak vezetőit, Czékus Istvánt és br. Prónay Gábor főfelügyelőt.

Prónay Gábor üdvözlő beszédében kiemelte, hogy a magyarhoni prot. egyház története sok tragikus eseményt foglal magában. Ha ezt nézzük, akkor azt látjuk, hogy az ily veszedelmek alkalmával a két felekezet mindenkor testvéri kezet fogott egymással. Hiszen különben is úgy tekinthető a két felekezet, mint ugyanazon fának két ága, mely egy törzsből, az evangéliumból vette eredetét.

Nem egyszerű udvariassági tényt kívánt a küldöttség jelenteni, hanem egyenesen a felett való örömkönnel kívánnak kifejezést adni, hogy a ref. egyház már zsinatba gyülekezett akkor, mikor ők még csak az előkészületnél vannak.

Száz évvel ezelőtt ugyanezen városban egy ütt ült a két prot. egyház zsinata. A közeledés elmaradásának okait vitatni nem ide tartozik. Ők azon igyekeznek, hogy a testvéri kapocs ne csak fentartassék, hanem lehető szorosan fűzőn egymáshoz bennünket.

Ezek után — úgymond — fogadják még egyszer testvéri üdvözlőnk. Adja az ég, hogy egyházunk és hazánk javára működhessenek. Mert meg vagyok győződve, hogy a mit egyházunk javára tesznek, az az egész haza javára fog szolgálni.*)

Br. Vay elnök körülbelől így felelt: A küldöttség szónoka szépen emelte ki beszédében, hogy a száz évvel ezelőtti zsinaton testvéries egyetértésben, közös bizottságban dolgozta ki a két egyház a közös feladatokra vonatkozó feliratokat. Azóta, fájdalom, ily közeledés nem történt. Annál jobban esik tehát, hogy a jelen küldöttség élén oly, a magyar nemzet ügye mellett búgó superintendens, Czékus mellett, oly jeles hazafit szemlélhet, mint a minő Prónay Gábor, s hogy Radvánszky közös felterjesztést óhajt a két egyházat közösen érdeklő ügyekben.

Fogadják a zsinat nevében szives testvéri megemlékezésökért köszönetét s adják ezt át küldötteknek.

Az ünnepélyes szertartás bevégezte után, megkezdődött a rendes ülés, melyben legalább is György Endre

*) E minden tekintetben sikerült beszédet jövő számunk egész terjedelmébe hozni fogja. Szerk.

korjegyző a múlt ülés jegyzőkönyvét olvasta fel. Erre a korjegyzők visszavonultak s helyöket a rendes jegyzők foglalták el.

Következett a napi ülés tárgya: az ügyrend megállapítása.

E kérdésben először is gr. Lónyai Menyhért szólalt fel s kiemelte, hogy minden tanácskozó testület első feladata az, hogy a saját ügyrendjét kidolgozza. Minthogy azonban ezt már a konvent előzőleg megtette, legcélszerűbbnek vélné, ha az a jelen zsinatra elfogadtatnék, s majd, ha a zsinat rendes intézménynyé fejlődik, akkor lesz helyén a zsinat állandó ügyrendének megállapítása.

Ez indítvány elfogadtatván, ugyancsak ő lépett fel azon indítvánnyal, hogy a tanácskozás alapjául általában fogadtassék el a konvent 5 rendbeli kinyomatott javaslata. Midőn ez is elfogadtatott, gr. Lónyai ekként szólott: Minthogy a superintendentiák a zsinatnak az alkotmánytervezet kidolgozását tették főfeladatává: a zsinat már azzal is nagy eredményt ér el, ha az egyház alkotmányát megállapíthatja. Vegyék tehát működésük alapjává a konventnek „Alkotmánytervezet“ című dolgozatát, de úgy, hogy ennek keretébe olvaszassák bele a többi 4 munkából azokat a cikkeket is, a melyek az alkotmány körébe tartoznak. A zsinatnak tehát e négy dologgal kell foglalkoznia: 1. Az alkotmánnyal. 2. Az iskola kormányzásával. 3. A törvénykezéssel. 4. A domestika kérdéseivel. Ez irányban írásba foglalt indítványt nyújt a zsinat elé.

Az indítvány felolvasatván, elfogadtatott, kinyomatni s napi rendre tűzteni rendeltetett.

Heves és hosszan tartó vita fejlődött ki azon kérdés felett, hogy ez indítvány mely napon tárgyalassék. Balagi azt óhajtotta, hogy rögtön kinyomatván s szétosztatván, már a következő nap tárgyalás alá vétessék.

Révész püspök lehetetlennek tartja, hogy ily rövid időn kinyomatassék s a képviselők kerületenként megvitathassák, ugyanazért egy napi szünetet indítványoz.

Beöthy Zsigmond pártolja Révész indítványát.

Antal Gábor azt mondja, hogy a zsinat minden napra megállapíthatván napirendjét, mivel Lónyai indítványának van oly része, t. i. az alkotmánytervezet, mely a konventi munkálatból változatlanul átvétetik: ezt tehát már a holnapi ülésben is tárgyalni lehetne.

Gr. Lónyai helyesli s elfogadja ezen nézetet.

Beöthy szerint, mivel az egész indítványt elfogadtuk, nem kaphatunk ki belőle egy részt, hanem kinyomtatása után egy nappal szóljunk hozzá.

Mezei Lajos azt mondja, hogy az alkotmánytervezet ki lévén tűzve, nehogy a formalismus miatt elvesz-tegessük az érdemleges tárgyalásra való időt, óhajtaná a holnapi tárgyalást.

Körmendi Sándor és Hegedüs László a tárgyalás elhalasztása, Csengeri Imre és Balogh Ferencz a másnapi tárgyalás mellett szólalnak fel. Balogh különösen hangsúlyozza, hogy az egyház szemei rajtunk függenek, ha huzznk-halasztjuk a teendőket, elcsügged a buzgalom s

széjjeloszlunk eredmény nélkül. A zsinat erkölcsi tekintélyét az menti meg, ha minden nap foglalkozik. Az angolok egy nap három s a francia protestánsok két gyűlést tartanak. No mulaszszunk tehát egy napot se, mert az ország figyelme ellankad, ha mindennap nem munkálkodunk.

Szász Domokos hosszabb beszédben szintén az elhalasztás, Dobos és gr. Rádny a másnap délutáni tárgyalás mellett nyilatkozik.

Kovács Albert abban a nézetben van, hogy mivel a Lónyai indítványa s a konventi munkálat eleje egész a 105 §-ig egyezik: holnap lehetne már a tárgyalást megkezdenünk, de ha száz év óta várhattunk, most se vész kárba az az egy napi várakozás.

Vay Béla báró, Ritoók Zsigmond, Szentpéteri Sámuel az elhalasztás, Ujfalusi Miklós, Benke István, Konecz Imre a rögtöni tárgyalás mellett nyilatkoztak, mire szavazás útján a többség az elhalasztást határozta el. A következő ülés 9 órakor kezdődik.

Jegyző az ülés befejezése előtt Tisza Kálmán távirati tudósítását olvasta fel, melyben sajnálatát fejezi ki a felett, hogy a zsinatban részt nem vehet, de reméli, hogy legalább pár órára üdvözölheti a zsinatot.

A kaszinó tudatja, hogy a zsinat tagjait szívesen látja vendégeiül. Köszönettel fogadtatik.

Nevezetes egyének hitvallása.*)

Schiller.

I.

A lég, mely Schiller hazájában lengett, a gyermek vallási fejlődésére kedvező befolyást gyakorolt. Midőn atyja, övéi körében, a reggeli és esti ájtatosságot végzé, s azt kora költőietlen moralismusának befolyása alatt, minden szükkeblőség nélkül ugyan, a következő, enmaga által készített, imával zárta be: De ne engedd, hogy csupán büneim bevallására szoritkozzam, s ne, hogy tettetők módjára, a bünbánattal beérjem stb., a gyermek Schiller mindig csöndesen hallgatott.

Még lélekemelőbb Schiller gyermekkorából azon jelenet, midőn egy kirándulás alkalmával, a husvét-hétfői istenitiszteletet, anyjuk vezetése alatt, künn a szabad természet ölén végezték, s midőn a gyermekek azt, mit anyjuk nekik az emmausi ifjakról elbeszél, maguk élték át. Így növelte és fejlesztette a házi nevelés a gyermek lelkében a vallásos érzést, mely a lorchi lelkész**) vezetése alatt, még szebb fejlődésnek indult.

Még alig serdült fel, vallásos kedélye már is nagy támadásoknak volt kitéve, és pedig azon émelegős beszédek által, melyeket, mint tanuló, minden vasárnap hallani volt kénytelen egy Zilling nevű lelkész szájából, s a melyek őt, saját beismerése szerint, nagy mértékben megbotránkoztak.

*) L. lapunk 1880-iki évfolyamának 17-ik számát.

**) Moser Ulrich volt ez, kinek később Schiller a „Haramiák“ cz. színművében örök emléket állított.

tatták s nagy befolyással voltak arra, hogy le tegyen azonszándékáról, hogy a papi pályára lépjen.

Württembergben Károly Jenő egyetemén minden tanulmányát vallásos szellemben és szárazon vezették, ez azonban nem tudta elnémitani a már kitörő félben lévő hajlamot a költésre, jóllehet képzelő tehetsége, épen e nevelési irány következtében csupán szent-történeti tárgyak körül forgott. Így énekelt meg már 14 éves korában Izrael hőst, ki a Nebo hegyén múlt ki, így az első keresztyén vértanúkat. Sőt még egy 1717-ben, tehát 18 éves korában irt prózai művében*) is így sóhajt fel: „Itt az idő, midőn fellépnek a balgák és így szólnak sziveikben: „Nincs Isten!“ Itt vannak a gyászos napok, midőn jobbra a babona düböng, balra a hitelenség gúnyolódik.“ Más helyütt így szól: „Mindent elvehetsz tőlem: minden szívet vonzó földi szerencsét, minden elbódító világi gyönyört, s csupán az igazságot hagyj meg nekem, s eléggé szerencsés, eléggé boldog leszek.“ Kegyelemet kér a „évelygők számára, „kik a föld összes nyomorúltjai között legnagyobb mértékben szükséglik Isten segítségét s kegyelmét.“ E művét a következő két versszakkal végzi, melyek bármely prot. énekes könyvben méltán foglalhatnának helyet, s melyeknek szépsége a hevenyészett fordítás dacára is kitűnik:

Jézus Krisztus urunk védelmezz meg minket,
Te, ki atyánk jobbján ülsz az égben székelt!
Ellenink hatalmát oltalmaaddal vedd le,
Előtted csak porszem gúnyolódik serge.

Velők is kegyelmed uram érezteted,
A kik pedig most csak gúnyolódnak veled.
Add, hogy mielőtt még testök' sir földné be,
Térjenek az igaz élet ösvenyére.

Hogy ifjúságának későbbi folyamában, midőn lelkében már a költészet és vallás szoros szövetséget kötöttek, az alig husz éves Schiller keblében élénk vágy gerjedt hogy a „Messias“ lánglelkű költőjével, Klopstockkal találkozzék, az könnyen érthető; e határozott kifejezést nyert ragaszkodás dacára is azonban, Klopstock befolyása az ifjú költészetére csupán formainak mondható, a mint azt több költeménye is bizonyítja.

A hit- és költészetnek az ifjú lelkében való ez összhangzatos szövetsége ellen fenyegető állást vőn a Stuttgarti akadémián az időtájt uralkodó materialisztikus irány, s azon körülmény, hogy az ifjú költő egész lelkesedéssel csüngött annak a kimagasló alaknak, Rousseau-nak a művein, a ki az emberiséget a nevelésben, a társadalomban uralkodó korlátoktól megszabadítani igyekezett, s kinek sirjánál Schillerünk így sóhajt fel:

E régen sajtó sebre lesz'-e ír?
Sokratest is csak sophisták ölék meg,
Rousseaut halálra gyöttrék keresztyének,
Ki a keresztyént emberré tevé!

Ime, már rokonszenvez Rousseauval. Hogy ne gyakorolna tehát szellemére még nagyobb befolyást, még nagyobb rokonszenvet hogy ne élesztene benne Diderot, ki, mint sokan gúnyosan megjegyzik, a porosz király udvari istentagadója volt? Csakugyan már a „Haramiák“ című színműve e nagy szellem termékeinek s irányának befolyása alatt szülemlett meg. Mert jól jegyzi meg Schiller egyik alapos bírálója, hogy „nem Schwan Fridrik, a württembergi ifjú rabló tevő Moor Károlyt haramiává, hanem Plutarkh, Rousseau s az akadémia börtön-falai.“

Költőnk azonban pár év múlva ismét magába tért. A vallás szentsége ellen elkövetett merényletként tüntek fel saját szemei előtt a szavak, melyeket e színművében szereplő egyének szájába adott, s önkénytelenül kötelezve érezte magát, hogy színművének ilyen irányát a nagy közönség előtt okadotalja; ezt meg is tette a műhez megszövelemzése után pár évvel irt előszavában, hol a többek között ezeket mondja

„Nagy divat mostanában a vallás felett élczelődni; s nem is lángész ma már az, a ki istentelen gúnnyal nem ostromozza a legszentebb igazságokat Remélem, hogy nem épen alacsony boszút állok a vallás és közerkölcsiség ilyen pellengérezéséért, midőn az ilyen gyalázatos kontárokot a legbecstelenebb rablók személyében dobom a világ utálatá elé!“ Igaz ugyan, hogy ez neki pár év után túlhaladott álláspontnak tünt fel; igaz, hogy 22 éves korában egy halott felett így tudott zengeni:

Szálljon szender rád a sir ölében,
Szenderagj, mig ismét láthatunk
Más világon nem; ezt bölcsök vallják,
Sem a népnek paradicsomába';
Nem az égben, mint a költők dallják;
Vizontlátunk mégis bizonyára.

Bármit legyen is, bármit bizonyítsanak is idézett szavai, szívéből-lelkéből még sem volt soha materialista.

Igaz, hogy így panaszkodik egy Körnerhez 1784-ben intézett levelében: „Ezer meg ezer ember élete legtöbbnyire nem egyéb, mint növényi élet: a nedvek keringése, a táplálék felszívása a gyökerek útján, s azok földolgozása.“, de mégis így szól, mintegy beismerőleg: „Sirok a gondolkodó teremtmények legnagyobb részének e túlságos rendszeressége miatt, s csupán azt tartom boldognak, a ki nek megadatott az, hogy természetének óraműve érzi, miszerint kerekét egy szabad szellem mozgatja. Lelküknök egy kissé magasabb hivatása van, mint csupán a gépmű pontos ketyegésére vigyázni fel. Sok ezer embernél, sajnos, fölényt követel magának a test a lélek felett; ez azonban visszakövetelheti jogait, így jönnek létre az ihlettség perczei, a perczek, melyek a geniusnak szentelvék.“

*) „Vasárnap reggeli gondolatok“.

Talán ép egy ilyen perczében vetette papírra a következő szép sorokat:

Ha vérző szívvel kell lemondanod,
Lelked az éggel
Át csak pokol által hidalhatod?
Természeted csak kinpadon kel-é fel?
Oh ily istennek zárva templomunk!

Szemerjai Béla.

ZSINATUNK S A „RELIGIO.“

A „Religio“ cz. kath. egyházi és irodalmi folyóirat 35-ik számának „Vegyesek“ rovatában a következő sorok olvashatók: „A református „zsinat“ mely 114 tagból fog állani, f. hó 31-én nyílik meg Debreczenben. Ragyogón süt a magyar protestántismus napja. Ámde késő ősz van már és az alkony igen közel esik a délhez!“

Nem szokásunk ugyan a „Religio“-t rendszeresen olvasni, most azonban szemeink történetesen mégis fennakadtak a fönnebb idézett ominosus sorokon. Hogyan? A protestántismus napja loáldozni készül? Aligha.

T. laptársunk, úgy látszik, tökéletesen megelégedezik a helyzetről, a melyben jelenleg a katolicismus leledzik.

A magyarországi protestánsok lelkes férfiai összegyülekeznek, hogy egyesüljenek a hitben és erőben, hogy még szilárdabb alapokra fektessék a ref. egyház jövőjét, hogy egyöntetűleg működhessenek ki- és befelé.

A katolikusok vezérférfiai fejöket vesztik a nagy zűr-zavarban, mely a róm. kath. egyházban uralkodik. Kapkodnak jobbra-balra, segélyért fordulnak szorult helyzetökben egyik kormánytól a másikhoz.

A protestánsok vezérférfiainak a köztisztelet, a közbecsülés környezi.

A pápa személye s tekintélye ellen az olasz nép s más külső nemzetek ellen intézett támadásokról mindennap olvashatni a lapokban.

Alig lehetne felmutatni férfiakat (nevezetesebb, tekintélyesebb emberekről szólunk), kik a prot. egyház kebeléből a rómaiéba tértek volna át.

A katolikusok legkitűnőbb, s legmagasabb egyházi hivatalokat betöltő férfiai egymásután hagyják el az egyház süllyedő hajóját. Példa rá Campello gróf esete.

A magyar protestánsok a hála, a tisztelet félreanyagározhatatlan jeleivel környezik a magyar uralkodó párt, s az viszont szeretettel viseltetik hű alattvalói iránt.

Az olasz uralkodó pár és az olasz katolikusok között a viszony amolyan kutya-macska barátságának tetszik a mi laikus szemeink előtt, különösen a kath. papság részéről. Míg a protestánsok keresve-keresik, s szerencséjüknek tartják, hogyha uralkodójuk színe elé kerülhetnek, addig a bécsi pápai nuntius eltávozik székhelyéről, hogy az olasz királyi párral elkerülje a találkozást.

Boldognak érzi magát nálunk az a város, melyben egyik prot. püspök vesz állandó lakást.

A pápa helyzete, mint a kath. lapok maguk is beismerik, Rómában tarthatatlan. El kell költöznie. De hová? Angliában, Franciaországban, Belgiumban, Németországban, sőt még a katolicismus ősi fészkeiben, Spanyolországban is úgy alakultak a viszonyok, hogy ez országok egyikebe sem teheti át lakását. Elmegy tehát Ausztráliába.

A protestáns vallás hittételeivel minden protestáns meg van elégedve; azok minden józan ember gondolkodásmódjának megfelelnek. Senki azokon változtatni nem törekszik, soha nem emelkedik azok ellen egy hang, sem a közéletben, sem a sajtóban.

Ám a katolikus vallás dogmáit, a józan felfogás szempontjából, vajmi gyakran szigorú vizsgálat alá vetik, s mondanunk sem kell, hogy e vizsgálat eredménye nem nagyon kedvezőleg üt ki azok részére. Nemcsak a „szabadoncz“ sajtó, magából az egyház kebeléből emelkednek fel sújtó vélemények a kath. egyház szervezete ellen. Hogy többet ne említsünk, utalunk ama spanyolországi kath. hitközségekre, melyek a kath. vallás reformációját oly fennhangon sürgetik, hogy az eddig bizonynyal eljutott a római pápa füleibe is.

Aztán tekintsen vissza a „Religio“ azon pályára, melyet keletkezése óta a katolikus, s arra, a melyet a protestáns egyház futott meg.

Valóban találóan hasonlította t. laptársunk a protestántismust teljes fényében ragyogó naphoz, mely lassanként tör elő a homály ködéből, míg végre, széteszlatván az emberiség reggelén sötétlő fellegeket, teljes pompában sugárzik.

Mi is szolgálhatunk egy találó hasonlattal. A katolicismus bizony nem egyéb egy kóbor üstökös csillagnál, mely rövid ideig ragyog, de a mely letűnte után is mutatja farkában gyászos multjának emlékeit, melyeket, az ő sötétségükben, csupán az egyház roppant mennyiségű kincse aranyoz meg.

* * *

Nem volt szándékunk heves vallási támadást intézni e sorokban a katolicismus ellen, csak azt a közmondást akartuk a „Religio“-nak eszébe juttatni, hogy **Ki ki söpörjön a maga háza előtt?** —z—y.

KÜLFÖLD.

Németország. *Bluntschli* †. Súlyos csapás érte a német protestánsokat. A német protestáns egyesület elnöke, Bluntschli János Gáspár október 21-én, 73 éves korában rögtön szívszélhűdés következtében meghalt. Vallási kérdésekben tekintély volt, de korunk egyik legkitűnőbb jogtudósa is lévén, halála nemcsak a protestántismus, hanem a tudományos világ vesztesége is. Sok szép mondását jegyezték fel. Álljon itt a sok közül néhány, a jeles férfiú jellemzésére: Az egyház legsürgősebb s leginkább teljesíthető kötelessége és feladata korunkban az örök Istenben vetett hitet, melyet Krisztus prédikált, ismét feléleszteni, s életünkben gyümölcsözővé tenni.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erdélyi prot. Közlöny“ 45 számához.

Az emberiségnek a világ lényegéről szerzett alapos tudásának összhangzatba kell hozatnia az egyházi étellel, s a vallásos meggyőződés előadásával.

Fröbel ünnepély. Fröbel Frigyes születésének emlékére 1882. április 21-én a német egyetemes nevelőegylet Dresdában ünnepélyt rendez, melyen a férfiú emlékeztet, ki az Istennel, a természettel s az emberiséggel való összhangot hirdette s a gyermeki kedély pszichologia volt, dr. Lange Wichard, művei kiadója fogja felújítani.

Anglia. Női egyetem. A női kérdés, mely mindenfelé annyi kísérletre, vitára ad alkalmat, Angliában is régóta foglalkoztatja az elméket. Évekkel ezelőtt előkelő férfiak és nők társulatot alakítottak, mely feladatául tűzte ki, hogy oly tanintézetet alapítson, hol a nők ép úgy nyerhessenek magasabb kiképzetést, mint a férfiak. Az intézet eleinte szerény körben mozgott, most azonban már formászerű egyetem, mely Cambridge közelében palotaszerű épülettel s nagy alaptőkével bír és épen úgy van berendezve, mint a férfi-egyetemek. Girton-collegében (ez a neve) most hatvannyolcz tanítvány van s a szabályok szerint a belépő növendékek legalább tizenhét évesnek kell lenni s nyilvános vizsgálatot letennie az egyetemi előadások megértéséhez szükséges tantárgyakból; ily vizsgálatot közelebb huszonnégyen tettek le s ötvenen készülnek rá. A tanfolyam három-négy évig tart s a díj teljes ellátásért és oktatásért száz font sterling; de szegényebb sorsúak számára már van számos ösztöndíj-alapítvány. A tanítványok jóformán teljesen szabadon járnak el teendőik és tanulmányaik dolgában, a felügyelők inkább csak társnőik gyanánt szerepelnek; minden leánynak két szobája van, melyet az intézet tulajdonát képező legszükségesebb butorzonon kívül saját tetszése szerint rendezhet be. Girton collegen kívül hasonló női egyetemeket szerveztek már Oxfordban és Newhamben is.

Görögország. Thessaliában egy hegységben tiz kis görög kolostor van, melyek fekvése igen sajátos. A kolostorok mindegyike egy járhatlan sziklacsúcson fekszik, úgy hogy a szerzeteseket magukat is kosarakban huzák föl társaik. Az élelmet is ily módon viszik föl a kolostorba. E „meteor“-oknak nevezett kolostorok közül, miket II. Palaeolog Andronikos építtetett, ma már csak háromban laknak. Az ott járt görög biztosok oly szerzeteseket is találtak a kolostor lakói közt, kik harmincz év óta nem hagyták el sziklafészköket.

IRODALOM.

Megjelent a „Franklin-társulat kiadásában 1882-re: A protestáns (új) képes naptár, a most élő naptárak legidősbike, melyet dr. Ballagi Mór ezelőtt már huszonnégy esztendővel alapított s melyből most a XXVIII. évfolyam jelenik meg, néhány év óta Dúzs Sándor tanár szerkesz-

tése mellett; figyelemmel kíséri a protestáns egyházi élet mozzanatait, méltányolja jeleseit és kiváló intézményeit s egyházi tiszti névtárt nyújt. Jelen évfolyamában a protestáns egyház ez évi halottai közül a nagyérdemű tudós Révész Imre s a szerencsétlenül elhalt jeles Fabriczius Károly, az élők közül Schleining Károly evang. esperes arczképei és életrajzai vannak fölveve. A többi tartalom is, úgy a szépirodalmi, mint az ismeretterjesztő, a vallásos és erkölcsi tartalomra s irányra való tekintettel van megválogatva. Igy K. Tóth Kálmán beszélya: „Későn és még sem későn!“, Bodor József rajza: „A vén preceptor utolsó órája“, néhány fordított költemény, egy pár tartalmas értekezés: „Munka és hő“, természettani elmefuttatás, „Népünk szaporodása és a gyermekhalandóság“, cura pastoralis (lelkészi gond) szempontjából stb. mind a kitűzött iránynak megfelelő dolgozatok. A jelesen szerkesztett naptár ára 50 kr.

A „Nemzeti Nőnevelés“-ből egyszerre jelent meg a júliusról, augusztusról és szeptemberről szóló füzet, 15 ivnyi tartalommal. A kötet Gönczy Pál arczképét közli s működéséről igen melegen emlékezik meg. További cikkei: „Az első állami leánynevelő intézet“, mely a belakással ellátott fővárosi állami polgári iskolai tanító-nőképző intézet gyakorló iskolájáról szól. „Az ismétli iskola jelentősége a leánynövendékekre“, Uher Józseftől. „A kén és vegyületei“, Auer Józseftől. Az orsz. tanítótestületi közgyűlés. Az országos nőipar-kiállítás, melyet Sebestyéné Stetina Ilona ismertet, stb. A szerkesztőség egyszersmind jelenti, hogy a vállalatból a jövő hóban kettős füzet jelenik meg. A mostani füzet ára 1 frt. 80 kr.

Keresztényen egyház történelem. Negyedik korszak. Luthertől a jelenkorig. Első rész A XVI. és XVIII. század. Irta: Balogh Ferencz, hittanszaki tanár a debreczeni ref. collegiumban. IV. füzet. Debreczen, kiadja ifj. Csáthy Károly. Ára 1 frt. 20 kr. Szerző a már nála megszokott alapossággal s vonzó előadással kezeli tárgyát, s így műve nemcsak azoknak ajánlható, kik specialiter e tudományágot teszik tanulmány tárgyává, hanem azoknak is, kik e téren laikusok. A negyedik korszak második vagyis befejező része, mely a XVIII. és XIX. század egyházi történetét tárgyalja, az 1882 év folyamán fog megjelenni.

A következő hasznos kis tankönyv második átdolgozott kiadását vettük; Kézikönyv az egyetemes történelem tanítására, életrajzi irányban. Népiskolai növendékek számára készítette: Orbán József, sárospataki tanár, kiadja az „irodalmi kör“ a főiskola költségén. Ára kötetlen 30 kr., kötve 37 kr. E kézikönyv az egyetemes történelem főbb vonásait életrajzi leírásokban adja elő, egyszerű, a népiskolai növendékek fölfogásához s fejlettségéhez alkalmazott irmodorban. Elég ajánlás számára ez a pár szó a czimlapján: Második kiadás.

Gr. Beleznay Árpád előfizetési felhívást hocsátott ki leánya, gr. Beleznay Luiza, a világtalan költőnő „Éji

virágok“ című költeményeire. „A sorsnak — ugymond — alig van nagyobb csapása mint megfosztva lenni a szem világtól. Ámde az örök sötétségre kárkoztatott egyéneknek is megvan az ő életörömeik, vigasztalódásuk az ész és képzelem világában. Az én szemvilágtól megfosztott leányom, Luiza is, leginkább a költészet nemesebb bonába találjan fel örömet, boldogságát; nem csak ismeri, de nagyobb részt kívülről tudja a magyar költők legtöbb műveit, s csendes éjjelében maga is teremt szebbnél szebb költői virágokat. — És én, hogy még nagyobb örömet szerezzek széplelkű leányomnak, ki orvosi ápolás gondos bánásmód mellett még vissza nyerheti szeme világát, elhatározám az ő költeményeit egy bokrétába fűzve kiadni, s ha nem is oly tökéletesek azok, mint a vak Homér és Milton ünnepezt költeményei, de a magyar olvasó közönség még is szívesen fogja azokat venni, s már csak irányuknál fogva is méltányolandja.“ A körülbelül 12 ivre terjedő díszes mű előfizetési ára csak 1

forint, aranyozott diszkötésben 2 forint. Ki a költőnő nagyalakú hű arcképét (Barabástól) is birni óhajtja, külön 1 frtot szíveskedjék beküldeni. A gyűjtőknek minden 8 után egy tisztelet példány jár. Az aláírási ívek és pénzek beküldésének határnapja f. é. november hó 25-ike, s azok egyenesen gr. Beleznayhoz Budapestre, a Császárfürdőbe küldendők.

Előfizetési fölhívást kaptunk a „Magyar dalaalbum“ című fűzetes vállalatra, mint a magyar nép dallamainak zongorára alkalmazott egyetemes gyűjteményére. Az albumot, mely immár a harmadik folyamába lép, Limbay Elemér és Nemesovits Antal szerkesztik. A fűzetek november hó elsejétől minden hó elején fognak megjelenni. Előfizetési ár egész évre 1 frt. 80 kr., félfévre 90 kr. Egyes fűzet ára 25 kr. Az előfizetési pénzek Győrbe, Hennicke Rezsőhöz, a vállalat kiadójához intézendők.

AZ „ERŐS. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

DEBRECZEN.

(A ref. zsinat alkalmából.)

Nyílt arcú város, keblén nyílt vidéknek,
Nyílt szívű nép hazája: Debreczen!
Fogadd a bérczes Erdély vándorának
Köszöntését, fogadd üdvözetem!

Miként kicsiny hazám ezer patakja
Futtában czélt vidékeden talál:
Minden csepp buzduzt szívem forrásából
Téged keres, hozzád sietve száll.

Igaz magyar te! multunk szent emlékit,
Kegyelve, híven őrzni kebeled;
Igaz magyar te! szebb jövőn munkálni
Nem szünik elméd, nem késik kezéd.

Szent emlékek — megannyi fényes álom —
Kelnek lelkemben, járva földeden:
Nagy fejedelmek, rég elhunyt leventék
Hősi alakja újra megjelen.

Látom Rákócziunk fényes udvar-népét,
Hadértő Bethlen erős bajnokit,
Hős Bocskayt, a mint elszánt csatára
Vezérli ellentipró hajduit;

Ész fegyverével, sújtó kard élével
Honért, hitért a harc mint vivatik.

*) Jelen költeményt localis érdeke miatt legelőször a debreczeni lapok közölték, s mi azt, szerző szíves engedélye folytán, a „Debreczen“-ből vesszük át. Szerk.

Erős város! ott vagy a küzdelemben,
Aratván annak zöld babereit.

S midőn később eged felhő borítá
S fényét veszté szerencséd csillaga,
S édes fiából az édes anyának
Lettél mellözött, lettél mostoha:

Erőd nem tört meg üldözés csapásin;
Tépő vihar csak edzé szivedet;
Soh' sem valál az ég vigasza nélkül,
Ki híven őrzéd drága hitedet.

Külső fogyatkozást ha kelle látnod,
Tisztult, erősült benső életed:
Vezérszászlót, bár nem véres mezőkön,
Vezérszászlót emel ma is kezéd.

Ime, zászlód, kibontott, lengő zászlód,
Egyesülés szent munkájára int,
Hogy hű anyánk: „magyar vallás“ egyháza,
Egység által legyen erős megint.

Legyen erős, áldásthozó sikerrel
Megoldani nehéz feladatát:
Népünknek megszerezni ama kincset,
Mely földön békét, égben üdvöt ad.

Sionunk szent ügyének hű vezére!
Ki a zászlót előttünk hordozod,
Légy áldva Istentől, legyen megáldva
A szív, mely e szent zászlóért dobog.

Baló Sándor.

III. ZSOLTÁR.

I.

Mely nagy, Uram Isten, ellenségim száma,
Nincs lelkenek, mondják, már szabadulása.
Pedig oh Uram, mig te vagy az én pajzsom,
Bánatos fejemet nyugalomra hajtom;
Nyugton fekszem, alszom, mert hisz te vagy velem,
Igy sok ezer néptől sem gyötör félelem.
Kelj fel Uram s tarts meg örök kegyelmeddel,
Elleneim hatalmát hatalmaddal vedd el,
Mert egyedül tied minden szabadság,
Szálljon hát népedre tőled örök áldás.

XV. ZSOLTÁR.

I.

Vajon ki az, Uram, ki a te lakodban,
Fejét lehajthatja örömben s nyugodtan?
Kinek tette s szava tökéletes igaz,
A ki ős nyelvével mást soh' sem rágalmaz;
A ki nem gyalázza meg felebarátját,
S nem örül, ha látja, hogy azt mások bántják.

II.

Kinek szeme előtt utálat a gonosz,
Kinek örömet az istenfélés okoz,
Szavát, esküjét ki kárral is megállja,
Pénzét ki nem adja soh' se uzsorára,
A ki ajándékért ártatlant nem vádol:
Az megáll erősen, magában s magától.

XCIII. ZSOLTÁR.

I.

Uralkodik az Úr hatalmas erőben,
Dicsőség s hatalom övedzi merőben.
Erejét a föld is csupán tőle vette,
Hogy meg ne induljon, parancsol felette.

II.

Mert hisz állandó a Te széked örökre,
Öröktől-örökre fogva vagy Uram, te!
Bösen zajló folyók zúgva, zajgva folynak,
Tengernek hajjai egymásra omolnak:

III.

Ám az Úr az égben erősebb ezeknél:
Tenger hajjainál, zúgó vizesésnél!
Erős Nálad a szó, a tett és akarat,
Házad szentsége sok ideig megmarad.

Ifj. Szász Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár 1881 nov. 5-én.

— Lapunk zártakor táviratilag vesszük az örvendetes hirt, hogy a magyarországi ref. egyházkerületek, s erdélyi egyházkerületünk között f. hó 4-én tartott zsinati ülésen az unio megtörtént. Az unio nem mondható ugyan teljesnek, mert egyházunk belszervezete sokban elüt a magyarországi egyházkerületekétől, s az erdélyi ref. egyház megmarad a maga különleges helyzetében, de igyekezni fog a magyarországi ref. egyház alkotmányához közeledni. Az unio megkötése — mint táviratunk tudósít — akkora lelkesedést idézett elő, hogy a magyarországi s erdélyi zsinati képviselők egymás keblére borultak, s az ülés az nap nem volt folytatható.

— Új egyetemi tanár. Ő feisége dr. Nagy Ferencz nagyváradai jogakadémiai nyilvános rendes tanárt a kolozsvári tudomány-egyetem a polgári törvénykezés s a váltó és keresedelmi jog nyilvános rendes tanárává a rendszeresített illetményekkel kinevezte. Az újonnan kinevezett szép képzettségű tanár két évet töltött Berlinben, mint Tisza kormányelnök fiának mentora. Üdvözljük őt fényes állásán!

— A „Család és Iskola“ szerkesztését Hegedüs Istvántól, lapunk t. munkatársától, Ferenczi Zoltán polgári iskolai tanár vette át. Örvendünk, hogy bérczes hazánk e hűzaggótló közlönyének szerkesztői tolla avatott kezekből avatott kezekbe ment által, s őszintén szerencsét kívánunk az új pályatársnak.

— A városunkban a múlt tavasszal tanító-egyletünk határozata következtében keletkezett Eötvös-alap-gyűjtőbizottság szorgalmasan gyűjti a tagokat. Mily üdvös célra kötelezik magukat az évi 1 frt — mond egy forint — fizetésére az aláírók, bizonyítéka ennek, hogy az 1876. óta az ország fővárosában alakult gyűjtőbizottság a befolyt pénz-alap kamataiból, mint országiszerte, úgy városunkban is jelét adta jótékony voltának; t. i. a helybeli állami tanítóképezde egy III. éves növendékét, Szabó Emmát, — ki tanító leánya s most már maga is működő zágoni tanítónő, — 100 frt segélypénzben részesíté.

— A zsinat megnyitásának napján gr. Degenfeld Imre fényes ebédet adott a képviselők számára. E zsinati banketten, mely a „Bika“ vendéglőben tartatott meg, a házi gazda a királyért, királynéért és a trónörökös pártért emelt poharat. Nagy Péter zajos tetszést keltett toastban br. Vay Miklósért; Beöthy az ágostai hitv. küldöttségért; Prónay Gábor Vay báróért, Nagy Péterért és Degenfeldért, Papp G. superintendens Révészért, Szász Domokos Tisza Kálmánért és a kormányért, Győry V. Révész I. emlékére,

s az élő Révészért, majd az egyetértésért s egy jobb jövőért üritettek poharat. A bankett késő délután ért véget.

— A zsinati képviselők teljes névsora. Többször volt már alkalmunk olvasóinkat egyes zsinati képviselők új választásáról értesíteni, de ezt a körülményekhez képest, csak hézagosan tehetjük. A következőkben t. olvasóink a zsinati képviselők teljes névsorát veszik: **Dunamellékiek:** Bakóczy Sándor, Kovács Antal, Koncz Imre, Csekei István, Dömény József, Kovács Albert, Sipos Pál. **Fördös Lajos, Décei Lajos, Jordán István, Tóth Ferencz, Öreg János, Papp Lajos, Ballagi Mór. Dunántúliak:** László József, Horváth Mihály, Vályi Lajos, Páli Lajos, Csonka Ferencz, Körmendi Sándor, Beöthy Zsigmond, Molnár Béla, Csernel Ferdinánd, Szeles József, Jókai Károly, Véghelyi Dezső, Antal Gábor. **Tiszamellékiek:** Szentpéteri Sámuel, Makai Dániel, Kopre Ferencz, Debreczeni Gábor, Prágai Lajos, Békly Sámuel, Fejes István, Ragályi György, Hegedüs László, Szinnyi Gerzson, Teleki Péter, Lükő Géza, Kovács Károly, Mitrovics Gyula, Csider Károly. **Tiszántúliak:** Kiss Áron, Doktor János, Lukács Ödön, Illyés Bálint, Gaál Imre, Szilágyi Lajos, Szőke János, Székely Károly, Dávidházi János. **Pápai Imre, Széll Kálmán, Szabó János, Tóth Sámuel, Balogh Ferencz, Bencsik István, Miklovicz Bálint, Peterdi Károly, Ujfalussy József, Kulin Imre, Vályi János, Ritoók Zsigmond, Horthy István, Bárczay Gyula, Szegedi Sándor, Lengyel Imre, Fráter Imre, gróf Ráday Gedeon, Veszprémi Gáspár, Kántor Sámuel, Bernáth István, Szilágyi István, Kovács Ferencz, György Endre, Ujfalussy Miklós. Erdélyiek:** Szász Domokos, Benkő János, Sylvester Domokos, Kovács Ödön, Hegedüs Lajos, Bartha Lajos, Révai Lajos, Lészai Ferencz, dr. Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, Mezei Albert, Kerekes József, dr. Jonei Viktor, Hegedüs János, Parádi Kálmán. — Ezekhez számítandók még a superintendensek és az elnökök.

— A „Nemere“ múlt száma a következő, egyházkerületünket közelről érdeklő, közleményt hozza. Mi is adjuk azt, a legkisebb hozzátoldás nélkül: „Végrendelet a Székely-Mikó-kollegium és a megyei közkórház részére. Ma már néhai Balykó György egerpataki közbirtokos és családtalan agglagény a múlt szombaton, f. hó 22-én, mintegy 6—7 ezer frtra menő vagyonának örököseivé — rokonai teljes kizárásával — háromnegyed részben a Székely-Mikó-kollegiumot és egynegyed részben a megyei közkórházat tette; ezenkívül minden felkelhető s mintegy 400 frtra becsült ingóságait egészben a collegium részére hagyta — egyedül azt kötvén ki, hogy a collegium abból temettesse el. Szerettük volna e szép, s mai nap közbirtokos részéről ritkító végrendeletet a fennebb említett közalapítványok sorába helyezni, ha bevégzett ténynyel állnánk szemben. — Most még tartózkodunk a keserűség és a méltán felháborodott közbotránkozás, nyilvános kifejezéseitől; mert semmiképpen nem akarjuk elhinni, mit nemesak a szárnyaló közhiből, hanem hozzánk közelálló biztos forrásból halottuk, hogy t. i. a végnapjaiban tehetetlenné vált végrendelet többször kifejezett akarata ellenére a végrendelet nem az erre egye-

dül illetékes kir. közjegyző közbejöttével állítottatott ki, hanem csak a rokonsági köteléknél fogva közelről érdekelt két tanú által, kik egyszersmind annak készítői voltak — miért ne nevezhetnők meg? — Kisantal Sámuel rétyi lelkész és Balykó Dénes által, kik magukról mindengyanút csak akkor fognak elhárítani, ha a hagyatéki tárgyalásnak a collegium és a közkórház érdekében szabad menetet hagynak, más szóval: ha a maguk és a többi érdekelt rokonság részéről a végrendeletet törvényesnek elismerik s ellene akadályokat nem gördítenek. Szoros kötelességünkől kifolyólag ezen annyira közérdekű ügyet szűnyadni nem hagyjuk s lesz módunkban, akármerre forduljon az ügy, szavunkat hallatni, ha kell sujtólag, ha kell elismerőleg.“

— A kolozsmegyei tanító-testület 1881. évi rendes közgyűlése október 27-én d. u. $\frac{1}{2}$ 3 órakor vette kezdetét egy elértekezlettel, melyet Benedek József egy igen hatásos és alkalmoszerű beszéddel nyitott meg. Október 28-án a tantestület elnöke egy kitűnő beszéd elmondásával a közgyűlést megnyitotta. Benedek Áron, tantestületi titkár olvasta fel az egyesület folyó évi munkásságának eredményét feltűntető terjedelmes jelentését, melyet a közgyűlés helybenhagyó tudomásul vett. Ezután Rieger Imre, az egyesületnek az első országos tanító-gyűlésen volt képviselője, tartotta meg beszámoló beszédét, melyet a közgyűlés szintén tudomásul vett. Ezután az egyesület közlönyének ügye tárgyalatott. Paal Ferencz előadó jelenti, hogy Hegedüs István a szerkesztőségtől visszalépett s helyette dr. Ferenczi Zoltánt sikerült e tisztre megnyerni. Miután a központi választmány által beadott jelentések felülvizsgálására, továbbá a szavazatok beszédésére bizottságok küldettek ki, — De Gerando Antonina Cheevé Emil francia zenetanárról olvasott fel egy kitűnő életrajzot. A délután tartott folytatós közgyűlésen Benedek János, n.-almási tanító adta elő a következő vitatételt: „Mely körülmények közt s minő okok folytán lesz a gyermek árulkodóvá?“ Az október 29-ki folytatós közgyűlésen megválasztattak a képviselők és a központi választmány tagjai. Végül kebli ügyek tárgyalása után, Boros György tanár tartott felolvasást „Az iskola és a vallás“-ról.

— A német trónörökös bonmotja. Az ohloui udvari vadászatokra, mit német nagyurak rendeztek a német trónörökös tiszteletére, hivatalos volt többi közt Kavel evangélikus lelkész is. A trónörökös egyszer azt kérdezte tőle, hogy eljön-e másnap is a vadászatokra. A pastor, hivatalára való utalással, tagadólag felelt. „Pedig van nekünk Berlinben elég pastorunk, mondá a trónörökös, hivatkozással a zsidóüldöző lelkészekre, kik tudnak lőni — bakot, miért ne jöhetne ön is el?“

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Debreczenbe. Jövőre gyorsabban kérjük a tudósítást expedíratni. Hát főt. püspökünk imáját nem kaphatnók-e meg?

Szabó Lajos urnak. Koltó. A helyreigazítás nagyon későn jött, mert öt hét múlva már nem közölhető.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőség s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldö-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr
Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Az unio. Dr. Jenei Viktor. — Zsinati tudó-
sítás — Báró Prónay Gábor beszéde. — Vidéki élet. Erdővidéki-
Külföld. — Tárca: Hol volt a paradicsom? — Különfélék. —
Szerkesztő postája.

AZ UNIO.

Debreczen, 1881 nov. 10.

A magyarországi reformált anyaszentegyház unioja, melynek tervét annyi kétely és remény, aggodalom és bizodalom környezé, elvégre ténynyé lön.

Az 1848-iki politikai unioját szétválasztott hazarészeinknek Magyarországon a pozsonyi 7-ik t. cikk mondta ki. És ama nagy férfiak, kik az 1848-iki törvények megalkotásával hazai történelmünk legfényesebb lapjait irták meg, az egyesülési törvénybe beigtatták, hogy Erdély mindazon külön törvényei és szabadságai, melyek a mellett, hogy a teljes egyesülést nem gátolják, a közszabadságnak kedvezők, továbbra is fentartatnak.

A véletlen úgy akarta, hogy a magyar ref. egyház alkotmányának is épen 7-ik cikkelye legyen az, mely az erdélyi egyházkerület egysülésének föltételeit szabályozza. És a magyar reformátusok választott férfiainak akarata e helyen is fentartotta az erdélyiek mindazon törvényeit, melyek — a közszabadságnak kedvezők

Jól van ez így.

Voltak és vannak közöttünk, különösen a királyhágóninnyi részekből többen, a kik attól tartottak, hogy az erdélyi egyházkerület kiváltságolt helyzetének biztosítása meghiúsítja magát az uniot. Magas emelkedettségről és testvéri szeretetök mélységéről tettek tanúbizonyosságot e férfiak, midőn a 7-ik cikkely elfogadásának magasztos pillanatában, a könnyekig megindító közlekedést egyetlen kételkedő szóval sem zavarták. Fogadják érette kézszerítésünket, mely földobogó kebelünk melegével van áthatva. Legyenek bizalommal irányunkban továbbra is! Olyan jelenetet,

minő az egyesülés vala, nem lehet „mondva“ csinálni. Egy felséges inspiratio hatotta át az öt egyházkerület választottjait, mely elosztatott abban az órában minden kételyt, minden aggodalmat. És ez inspiratio nem lehet hazug.

Ha mindemellet találkoznának még most is egyesek, a kik, mint Fülő Lajos, az erdélyiek különleges közjogi helyzetét összeférhetlennek tartanak az unio eszméjével: ezeknek aggodalmait — úgy hisszük — teljesen el fogják oszlatni majd a tények, melyek az épen így — és nem a Procrustes ágyának mértéke szerint — létesült unionak lesznek örvendetes következményei.

Az unionak lényege az erők egyesítésében áll. Mint ilyen, nem cél az, hanem csak eszköz arra, hogy magasabb rendű feladatunkat annál könnyebben oldhassuk meg. Az erők egyesíthetése nem követeli, hogy katonai egyenruhába kényszerítsük összes intézményeinket, sőt ellenkezőleg, a kényszer-zubbony csak karjaink erejét bénítaná meg.

Különböznek institutioink és egyházi életünk egynemely formái, mert a protestantismussal legszorosabb kapcsolatban álló individualis szabad fejlődés különbözőkké tette azokat. A megszokás, a historiai traditiók és a fejlettség különböző foka eléggé indokolják azt a gyöngéd kiméletet, mely zsinatunk magatartását jellemzé e specialitások irányában.

Ámde egyek valánk eddig is hitelveinkben. És egyé levénk most abban az erős akarattal, hogy összesített erőnkkel virágoztassuk fel az egytetemes magyar protestáns egyházat. E magasztos célra irányuló, erős akarattal messzeható intézkedések küszöbőre léptünk, és munkálkodásunkban nem fognak gátolni az egyházkerületek beléletének alaki különbségei. E különbségek idővel el fognak simúlni. Átvesszük egymástól, a mi jó és elejtjük azt, a minem életrevaló. De tenni fogjuk ezt önként, a protestáns egyház méltóságával egyedül összeillő szabad elhatározással, megfontolva és nem hamarkodva.

Egyesülésünknek idővel bizonyára meg lesznek beléletünk tökélyesbitésére irányuló eredményei is. Kifelé pedig — és nagyfontosságú közös érdekű ügyeinkre nézve már most oly hatalommá levénk, minőről ezelőtt csak pár évtizeddel is alig álmodánk.

Mi, kik e zsinaton jelen valánk, láttuk a magyarországi reformált egyházban rejlő értelmi és erkölcsi erőnek nagyságát. Tudalmára jutotunk annak, mi eddig csak sejtelmünk vala. S szétoszolván innen, az ország minden részeiben tanúbizonyosságot fogunk tenni tapasztalatainkról; minnek következtében hisszük, reméljük és várjuk, hogy föl fog ébredni minden magyar protestáns kebelben az a férfias önbizalom, melynek nyomában sarjadzik a tett

Úgy legyen!

Dr. Jenei Viktor.

ZSINATI TUDÓSÍTÁS.

November 3. A mai ülés első tárgyát gróf Lónyai kinyomatott indítványa tette. Az indítványozó rövid indokolásában kijelenti, hogy ő ezzel nem egyebet kívánt elérni, hanem csak azt, hogy a tanácskozás rendje úgy állapíttassék meg, hogy az alkotmány elkészítése tekintessék ezen gyűlés fő céljául. De miután zsinati képviselő-társaival való beszélgetései nyomán arról győződött meg, hogy azok az indítványában a conventelé utalt ügyet is fenn akarják tartani a zsinat számára, s az alkotmány elkészülte után, azt hiszik, hogy lesz még idő azok tárgyalására is: ő tehát javaslatát ez irányban módosítja s újlag írásban beterjeszti.

Gr. Lónyai ekkép módosított indítványát egyhangúlag elfogadván a gyűlés, azonnal áttért az alkotmány-szervezet 1-ső §. tárgyalására.

Azonban ezen §. meglehetősen vitát keltett. Sokan az egyháznak abban kifejezett meghatározását helytelennek, mások alkotmány-törvénybe nem valónak tekintették s a javaslatok egész halmazát nyújtották be, míg végre Vay Béla br. Ballagiéval összeöntött indítványa fogadtatott el.

A vitát Köröndi Sándor kezdte meg, a ki beszédében hangsúlyozta, hogy ha szakadást nem akarunk előidézni, a dogmatikai meghatározásoknál óvatosan kell eljárunk. Sok szó fér p. o. ahhoz, hogy e §. a vallás és erkölcsi ismeret forrásául egyedül az ó- és újszövetséget ismeri el. Hisz már az Idvezítő azt mondja: mindeneket megpróbáljatok, s a mi jó, azt tartsátok meg; ennél fogva a józan ész az egyház mindig a hit forrásául tekintette. De meg ha a róm. kath. Rómára, a görög kath. Szent-Pétervárra néz, miért ne lehetnénk mi magyar egyház. Ő tehát ezen módosítást adja be: „a magyarországi ref. ker. egyház, mely országos törvényeinkben hely. hitv. evangélikusnak nevezetik, magyar evangéliumi ref. egyháznak nevezi magát.“

Kovács Ödön szintén módosítást nyújt be. Ő nev-

csak azért kívánja e §. módosítását, mert rossz benne a meghatározás, hanem azért, mert törvénykönyvbe nem való. Hitnyomozó törvényszék az egyház nem lehet. A 8. §. különben is feleslegessé teszi az elsőt. Ne terjesszenek be szentesítés végett olyat, a mit semmi halandó szentesítése alá nem kívánna bocsátani. Különben is csak azt szokás definiálni, a mihez kétség fér; a magyar ref. egyházhoz nem fér kétség, mert élő erejével eléggé meghatározza magát.

Beöthy a §. megtartása mellett nyilatkozik.

Vay Béla nem szeretne szintén dogmatikai vitába ereszkedni, de azt se szeretné, ha újra keresztelnék magunkat; maradjon meg régi nevünk, s ezt elérjük ha egyesítjük a két §-t akként, hogy ha a magyar ref. egyház mely nevezetetik után ezt tesszük: magában foglalja. stb.

Balogh Ferencz nem fél oly nagyon a dogmától, mert hiszen, ha ezt a szót mondjuk ki zsinat, már akkor dogmát mondtunk, mert ezt nem használhatja más testület. Ha ezt mondjuk ref. zsinat, még több dogma lesz benne. Akár mihez fogjunk, mint egyház, abban dogma lesz. Mi egyházi törvényt alkotunk, tehát annak nem lehet pusztán polgári jellege. Ha azt mondjuk csak, hogy ref. egyház, nem határoztuk meg szabatosan magunkat, mert az anglikan episkopális egyház ref., de nem presbyteri. Midőn fel- emlíjük, hogy presbyteri ref. egyház, a legszebb dogmát mondtuk ki. Az a ritus, midőn mindentől félünk, a mi dogma, nem illik a zsinat méltóságához. Eredetünket se szégyeljük. Csakugyan Helvetiából vettük a reformatiot. Ne szégyeljük az egyesülést, ne szégyeljük, hogy mi a világon elterjedt ref. reformationak testvérei vagyunk. Jöhet idő, midőn a külföldi testvéreknek azt mondjuk, mi 300 év óta testvéreitek vagyunk, most nálunk baj van, jöjjetek segítségünkre. Meg lehet, hogy mint 1861-ben Anglia közbeveti magát érettünk. A §. megtartása mellett van.

Hegedüs Lászlót az előző szép beszéde meghattotta, de meg nem győzte. Minthogy alkotmány s nem dogmakészítése a célunk, s a vita szakadást idézhetne elő, Vay indítványát fogadja el.

Révész azt hiszi, hogy meg kell határoznunk magunkat, mert általános név alá akárki is alábujhat. Nem lehet az 1 §-t kihagynunk, ha közjogi alapunkat ellökni nem akarjuk. Ha szégyeljük kimondani, hogy mi az ó- és új szöveget tartjuk irányadónknak, ne nevezzük magunkat keresztényeknek. Főlösképpen ugyan a XVI-ik századra hivatkozás, de azért benne maradhat, mint szintén a Helvétia való is, mert jöhet olyan idő, midőn a külföld segítségére szorolunk. A §. megtartása mellett szavaz.

Ballagi így szólott: ha valakinek, úgy neki különösen óvakodnia kell, hogy e kérdés bővebb dogmatikai fejtegetésébe ne bocsátkozzék. Nem is kíván. De nem hallgathatja el, hogy ő korunk legdicsebb vívmányának tartja, hogy ezt az elvet: kiki magának áll és magának esik, a mi egyházunk tette sajátjává. Mi nem dogmát alkotni, hanem alkotmányt szerkeszteni jöttünk össze. Ő Révész argumentumait derogálóknak tartja az egyházra. Ő derogálnak tartja, hogy kimondjuk, miként a XVI. századi reformatio-

hoz tartozunk, mert ez azt tenné, hogy valaha megtagadtuk. A szabad vizsgálódás jogát meg kaptuk, azért tartja derogationak a definitiot. Egyébiránt kérde, mit tartozik az alkotmány keretébe ez a definitio; ha mégis így hangzanék, hogy a magyar prot. egyház zsinat-presbyteri egyház, azt értené de annak, a mi ott van, nincs értelme. Ő is Vay szerkezetét fogadja el némi módosítással.

Révész személyes ügyben szól s azt mondja Ballaginak, ha derogamenről van szó, nem tudja, melyik dorogált inkább az egyháznak, ő-é vagy Ballagi. Mire Ballagi bocsánatot kért, hogy ő derogálni nem akart.

Dobos óvakodva az előtte szólók példájától, nem dogmatizál, mert ha a dogma terére lépünk, úgy járunk, mint a ki polypot fog meg, a mely addig csavargózik, teker-gőzik, míg utóljára nyaka közé csavarodik. Ő becsüli Baloghót, de a sok dogmával való foglalkozás által annyira összezavarodott, hogy kismuglerezte magát a zsinatból, az országból s utóljára Angliában vetette fel szemeit. Isten őrizzen meg bennünket minden angol patrocíniumtól. Ő azt óhajtja, hogy e §. így legyen: a hit és erkölcs ügyében döntő tekintélyül az ó- és újszövetséget ismeri el. Ez egy-két szó kihagyásával maradhat az egész §.

Kovács Albert azt hiszi, hogy ha volt valaha oly egyén, a ki e §. iránt elfogulatlanul jött e terembe, a vita aggályt kelthetett benne. Senki sem jött azzal a gondolattal ide, hogy itt dogmát fognak alkotni, s ime benne vagyunk a dogma közepiben. Akkor pedig milyen képe lesz ennek a zsinatnak. Balogh bebizonyította, hogy ebben a §-ban csakugyan dogma van. Ha volnának, a kik dogmatikai tételt óhajtának, azokat néhány szóval megnyugtathatja. Voltak dogma-alkotó és alkotmányozó zsinatok. Dogmát alkotott a VI századig az összes ker. egyház, azóta alkotmányt készítenek a zsinatok. A reformatio a maga dogmáit a XVI. században alkotta meg, de már a XVII. század elejével megszűnt a dogma-alkotás, úgy, hogy a Geleji-féle kánonokban már nincs dogma, csak alkotmány. Hagyjuk el tehát a dogmát s kezdjük meg az alkotmányt a Vay propositioja szerint. A kath. egyház definitioja maiglan létezik, pedig az is igen tekintélyes egyház.

Szavazásra kerülvén a dolog, az eredeti szerkezetet a többség nem fogadta el; a jelentéktlenebb módosításokat szerzőik visszavonván, nagy többséggel a Vay-Ballagi-féle következő szöveg fogadtatott el: az evang. szerint reformált magyarországi keresztyén egyház, mely stb.

A 3. §. csekély stiláris módosítással elfogadtatott.

Hosszabb vitát keltett a 4. §-ra vonatkozólag az a kérdés, kitétessék-e ő felségének az egyh. és iskola belügyeire vonatkozó felügyeleti joga.

Körmendi azt mondván, hogy a törvény az egyház belügyeire való felügyelési jogot nem adott ő felségének, maradjon tehát innét ki, s csak az iskolára vonatkozólag hagyassék meg. Ily értelemben indítványt ad be.

Némelyek az egész felügyeleti jog felemlítését fölöslegesnek tartják, mivel ha nem említjük is meg, azért az országos törvény biztosítja azt ő felségének, míg végre Lónyai indítványára a §. végére tétellett.

Az 5. §. egyszerűen elfogadtatott.

A 6. §-ra vonatkozólag Kovács A. azt a módosítást indítványozza, hogy az alsóbb testületek szabályrendeletét csak akkor tekintessenek érvényeseknek, ha azokat jóváhagyás végett felsőbb hatóságaiknak betérjesztik. Némi vita után, melyben Körmendi, Antal Gábor, dr. Kolozsvári Sándor, Ballagi Mór, Szentpéteri Sámuel, Lónyai Menyhért, Jenei Viktor vettek részt, az eredeti szövegezést fogadták el.

Nov. 3. délután.

Szász Domokos a maga és erdélyi képviselőtársai nevében a 7. §-hoz beadott módosítványát következőleg indokolja:

Erdélyi képviselő társaim megbízásából bátor vagyok a 7-ik §-hoz egy módosítványt betérjeszteni, s tekintve a kérdés fontosságát, kérem néhány pillanatra a t. zsinat figyelmét s elnezését.

A t. zsinat minden tagja bölcsen tudni fogja, hogy a régi Erdélyben a prot. egyház s első sorban a ref. egyház megalapulása sokkal szerencsésebb viszonyok közt történt, s így azok folytán ott az egyház a fejlődés sokkal kedvezőbb fokozatain ment át, mint a királyhágóninueni részekben. A vallásszabadság már 1564-ben, midőn a ref. egyház magát önállóan szervezte s első püspökét megválasztotta, ott már tényleg diadalának ünnepét ünnepelte.

Nem túlzás azon állítás, hogy a magyar protestantismus aranykorát ott élte át, jogara alatt azoknak a dicső emlékü fejedelmeknek, kik nemcsak fejedelmi hitbuzgalmuk, áldozatkészségük bőségszaruját ontották ki az egyházra, hanem részébe juttattak egy oly kincset, mely minden földi kincsnél többet ér: az állami hatalomtól függetlenül az egyházi és iskolai ügyekben az önkormányzat szabadságának oly mértékét, a mivel — állítani merem — a föld kerekéségén a prot. egyház sehol sem bírt abban az időben, csak ott. Csak egy pillantás az Approbata és Compilata constitutio-kra, mindenkit meggyőzhet erről. Az újabb időben annyiszor hangoztatott eszméje a szabad egyháznak a szabad államban, ott már ekkor valósággá lett. Nagyon természetes hát, hogy a szabadságnak ama kicsiny, de classicus földjén az egyházi és iskolai sajátos intézmények igen hosszú sora jött létre s oly mély gyökereket vert, melyek a későbbi nehéz idők viharait túléltek s lényegökben még ma is léteznek. E sajátos intézmények, melyek a királyhágóninueni fejlődés termékeitől lényegesen eltérők, a zsinat tagjainak kezén forgó emlékiratban jelezve vannak.

Köztudomású tény az is, hogy az erdélyi egyház közjoga akkor sem változott meg, midőn Erdély külön állami élete megszűnt. Részére az államhatalom kétoldalú szerződés jellegével bíró okmányban, a Lipót-féle hitlevélben az önkormányzatnak addig élvezett teljes szabadságát továbbra is fentartotta s biztosította, és míg a királyhágóninueni részekben, a bécsi és linczi békekötések utáni szomorú időkben, egész hosszú sora jött létre oly törvényeknek, melyek a békekötések által biztosított jogokat megszorították, sőt nagy részben illuzoriussá tették, addig az erdélyi országos törvényhozások története egyetlen cikelyt sem mutat

fel, mely a Lipót-féle hitlevél által sanctionált szabadságnak derogált volna. Igaz, hogy rendeleti úton történtek kísérletek, p. o. a múlt században, midőn Bajkai kath. püspök sugalmazása folytán, összes iskolai vagyonunkat konfiskálni akarták. De hála Istennek! még ez a kísérlet sem sikerült.

Nyilván való ezekből, hogy az önkormányzat szabadsága nekünk, erdélyieknek, oly örökségünk, mely őseinkről szállott át, melyet utódainknak sértetlenül kell hátrahagynunk, a mit, ha nem tennénk, még sirunk mélyén se volna pihenésünk csöndes.

Meg vagyok győződve, hogy ezt a zsinat bölcsesége nem is kívánja tőlünk. Ha nem kívánta tőlünk ezt az államhatalom, mely a régiebb időben annyiszor ellenséges állást foglalt el velünk szemben, hogyan kívánhatnák azok, kik hitünk sorsosai, kik ugyanazon édes anya emlőiről szívták az élet nedvét, mint mi? Én erről annál inkább meg vagyok győződve, mert hiszem és vallom, hogy az erdélyi egyház által élvezett jogok és szabadságok a magyarhoni testvéreknek nemcsak hogy ártalmára nem, sőt mindig előnyére szolgáltak. Azok közül a bérczek közül ide, az alföld rónáira, nemcsak a kardok fénye villant át diadalmasan, de onnan a jogoknak s szabadságnak sugarai is átragyogtak s nem egyszer világították be azt az éjszakát, melylyel az üldözések viharai a magyarhoni testvérek láthatárát elborították. Kérem hát az én testvéreimet, hogy nemcsak az erdélyiek, hanem saját édekekben is, ne kívánják tőlünk jogaink, szabadságunk feláldozását s feladását annak az alkotmányos szervezetnek, mely ott a jog és szabadság nyomán létrejött; sőt engedjék meg, hogy azt tovább is fejleszthessük. E kérésünket körvonalozza módosítványom első bekezdése.

Önként értetik, hogy e föntartás csak belügyeink autonóm intézésére vonatkozik s teljességgel nem czélozza a testvér egyházkerületek belügyeibe avatkozásnak még csak távoli kísérletét sem. Sőt elismerem, hogy sok van itt, mi hozzánk átláthatandó, s a szőnyegen lévő törvényjavaslatban sok van, a minek kötelező voltát magunkra nézve is készséggel elismerjük. Ez álláspont körvonalozását czélozza indítványom b) és c) alpontja. Mert mélyen érezzük, hogy közeledésre s erőömöritésre van szükségünk, mert csak az által emelkedhetünk föl arra a magaslatra, mely a prot. egyházat multjánál fogva méltán megilleti. Az egyesülés tekintélyt szerez fölfelé, mert két millió protestáns szavát meghallják a hatalom székén ülők is, s átlátják, hogy a mit szólunk s akarunk, a trón és haza javára szolgáló. Az egyesülés által erőt nyorunk a felekezeti közti küzdelmek megvívására is.

De az unio csak úgy lesz életképes, ha nem czélozza az egyházkerületek unificatióját. A protestantismus nem papismus, mely a centralisatióra s a formák ugyanazonosságára tör. A protestantismus az individualitás vallása, s ezt a t. zsinat bölcsesége bizonynyal szem előtt tartandja s procrustes ágyba nem szoritja az egyházkerületeket. Az unio legnagyobb áldása az lesz, ha oly czélokra

egyesíti az erőket, a melyeket külön-külön egyik se valósíthat: ha közös erővel építjük föl a prot. közoktatás templomát, ha együtt szabályozzuk az egyház itélő hatalmát, a papképzés és választás módozatát, ha együtt teremtünk egy erős prot. egyetemet. Ily czélok szolgálnak nekünk érintkezési pontokul, s ezekben közreműködni az erdélyi egyház testvéri jobbát felajánlja. E készségünket jelzi módosítványom c) pontja.

Tisztelettel kérem módosítványom elfogadását. A módosítvány így szól:

7. §. Az egyházi törvényhozás jogát az országos s egyházi törvényes zsinat gyakorolja, és a zsinat által alkotott törvényeket csak törvényes zsinat magyarázhatja, módosíthatja vagy törölheti el.

Az erdélyi egyházkerületnek az AC. és CC. I. részeiben és az 1691-ik évi Leopoldinum diploma 2, 3 pontjaiban biztosított joga és a több százados különállás folytán kifejlett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik, és részére fentartatik, hogy alkotmányát jövőben is a képviseleti rendszer elveivel összhangzóan tovább fejleszthesse, kötelessége lévén a teendő módosításokat a konventnek, illetőleg a zsinatnak bejelenteni.

Önként értetik, hogy:

a) ez a fentartás az erdélyi egyházkerületnek csakis belügyei autonóm intézésére vonatkozik;

b) e törvénynek az erdélyi egyházkerület alkotmányától el nem térő részletei az egyházkerületet is kötelezik;

c) az öt egyházkerületet egyetemesen érdeklő ügyekben a zsinat az erdélyi egyházkerületre nézve is törvényhozó testület.

Ballagi Mór előre kijelenti, hogy az erdélyi egyház hozzánk csatlakozását a legmementuosusabb jelenetnek tekinti, s azt, hogy erdélyi atyánkfiait magunk között látjuk: a leghatalmasabb vívmánynak tartja. Nagyobb testület instituióinak hirtelen elváltoztatását sem kivihetőnek, sem kívánatosnak nem tartja. Ennek helye van forradalmak idején: békében csak fokozatos átalakulásnak van helye.

Legyen azonban neki is szabad az erdélyi viszonyokra egy rövid pillantást vetnie.

Erdélynek a vallásra vonatkozó törvényeit, úgy, a hogy azok az appr. és comp. const. összegyűjtettek s a Lipót-féle rendelet által megerősítettettek: a legliberalisabb és leghumanusabb institutióknak tartja. Azonban szólnia kell arról, hogy mindazon dolgokban, melyek a directiora s a ritusra tartoznak: az erdélyi egyház teljesen független az államtól s határozatait nem köteles bejelenteni. (Kovács Albert közbeszól: az nincs az appr. cons.-ban). „Midőn Erdély az egyesülésre felszólított, én nem csodálkoztam volna, —úgymond—ha azt mondja, hogy oly zsinatra, mely rendeleteit a felsőségnak feltartozik terjeszteni, belépni nem fogok. Azonban ők nemes elhatározással túltették magukat azon a nehézségen, mely a mai időben formalitásnál nem egyéb. Így történt, hogy az erdélyi superintendentia a conventbe bele ment. De a mint az 5 superintendentia szorosabb egye-

sülése szóba jött: azonnal, és pedig joggal, azt mondták: mi az erdélyi egyházkerület belügyeit autonóm jogkörünknek tekintjük, s mivel a mi egyházunk szerencsésebb auspiciumok közt alkotta meg alkotmányát: mi a mi superintendenciánk alkotmányát világos törvény által kívánjuk biztosítani. Mig Erdély e kívánságától el nem áll, mi őt erre nem kényszeríthetjük. Mi egyforma viszonyok közt fejlődven, beleegyezhetünk az egyformaságba. Tehát a 7. §-ban mondassék ki Erdély autonómiaja; de egy feltétel alatt, hogy azon részletek, melyek később, de egyes §-nál előfordulhatnak, elmaradjanak. "Mert nem látja crólszerűnek, hogy egymásmellett egészen ellenkező nyilatkozatok jőjjenek a §-okba. Ily értelmű módosítványt ad be a zsinatnak.

Kármán Pál Szász módosítványához csatlakozik.

Fejes István Szász és Ballagi indítványa közt elvi ellentétet lát. Mig Szász az egyes §-okban a kikötéseket fentartandóknak tartja addig Ballagi nem kívánja azokat a részletezés alkalmával fölemlíteni. Pedig, ha az általános fentartások egy §-ban kimondatnak: akkor az erdélyieknek a zsinaton több dolguk nincs, hanem hazamehetnek. Czélszerűbbnek véli, ha a kivételek az egyes §-ba beigtattatnak, mert a mi alkotmánytörvényünk jobban megvédi Erdélyt, mint saját alaptörvényei. Ezért adott be oly módosítást, mely nem általános, hanem részteles jogfentartást biztosít Erdély számára.

Dr. Kolozsvári Sándor hosszabb s tüzetesen előadott beszédében részint Szász D. azon állításait varialja, hogy Erdélyben szabadabb institutiok fejlődtek ki, mint Magyarországon; részint Fejes azon nyilatkozatát czáfolja, hogy az erdélyi ref. egyház jogalapja nem volna szilárdabb a magyarénál. Szász D. innitványát pártolja.

Hegedüs László Szász módosításának csak első részét fogadja el, a többire nézve a Ballagi indítványához csatlakozik.

Dobos János: 78 évre terjedő életének — így szól — számos oly helye van, melyen örömet szeret emlékezetben időzni. E helyek közül most e tárgyra vonatkozólag csak egyet emel ki. 1848-ban ott volt az országgyűlésen, nem mint követ, hanem mint pap, s nem zárhatta el keblét azon érzések előtt, melyek úgyszólván a levegőben röpködtek. Midőn az egyesülés Erdélylyel kimondatott, nem tudtunk örömmünkben szólni, hanem a kik egymásmellett állottunk, egymás nyakába borúltunk. Ő mögötte Babarcezi állott, a kinek beszédét csak hátulról szerette hallgatni, de nem nézte, hogy ki, összeborúlt vele és úgy sirtak, mint a gyermekek. Ezen helyre szeret visszaemlékezni.

„Egy időben a zsinatnak ellenzője voltam. De—igyszólván— midőn Erdély angyala, Nagy Péter azt mondta, hogy legalább addig szeretne élni, mig az unio Erdélylyel vallási tekintetben is létrejöhet a zsinaton, azt mondtam: jól van, belevetem magam a köztünk tátongó ürbe, mint Curtius, csak hogy az unio létrejöhessen. Ez a második kedves hely életemben.

Erdély fejedelmeinek köszönhetjük, hogy mi most itt vagyunk: ennél fogva ne vessünk neki gátot, ha azon jo-

gaikat, melyeket e dicső fejedelmektől nyertek, fentartani akarják. Én kiterjesztem karjaimats elfogadom az indítvány szerinti uniot, ha belehalok is.

Lónyai szintén azt óhajtja, hogy fogadják el Szász Domokos indítványát, mire br. Bánffy Albert érzékeny és hosszantartó éljenzésektől kísért beszéde után, az elnök Szász D. indítványát szavazatra bocsátván, az egyhangúlag elfogadtatott.

Nagy Péter ez ünnepélyes pillanatban a lelkes fogadtatást meleg szavakkal köszönte meg. Ha — úgymond — Dobos talál életében oly helyeket, melyen, mint a vándormadár, szeret megpihenni: az ő életében ez a pillanat olyan. Adja az ég, hogy ezen egyesülés legyen állandó, s ebből származzék a magyar egyház jövő dicsősége

Nov. 4-én. Br. Vay és Nagy Péter elnöklété alatt az ülés megnyilván, a múlt ülés jegyzőkönyve felolvasatott és hitelesített.

Elnök megbízatásához hiven, két bizottságba nevez ki tagokat, u. m. a naplóbiráló bizottságba Ballagi Mórt, Kovács Ödönt, Molnár Bélát, Balogh Ferenczet és Hegedüs Lászlót; a tanügyi bizottságba Kovács Albertet, Antal Gábort, Szinnyei Gerzont, Szilágyi Istvánt és Parádi Kálmánt.

Révész Bálint és Tóth Sámuel indítványt nyujtanak be 4 bizottság kiküldése iránt, mely kinyomatik s a holnapi napirendre kitűzetik.

Mitrovics Gyula jegyző olvassa a 8. §-t, mely némi vita után, mely a körül forgott, hogy ő felségének csak vallási és egyházi belügyeinkre van főfelügyeleti joga, ellenben az alkotmányi ügyek törvény által szabályozvák, azok tehát ő felsége főfelügyelete alá nem tartoznak, változatlanul elfogadtatott.

Miklovicz Bálint 9. §-úl a következőt óhajtja tétetni: a magyar ref. egyház presbyteri vagy zsinat presbyteri rendszer szerint kormányozza magát.

Elfogadtatott, de úgy, hogy ne ide tétessék, hanem 2-ik §-úl.

A 13. §-ig változatlanul elfogadtatott a szöveg, de ehhez sokan szólottak s módosítást ajánlottak.

Az egyházközségi tagságról van ebben szó. Némelyek határozottan azt akarták e §-ba tétetni, hogy mindenki csak egy prot. egyházközség tagja lehet, t. i. azé, melynek polgári községének illetőségéhez tartozik, vagy a melyikébe egyházi felsősége beosztja, s ez értelemben szólottak Jordán István, Ritoók Zsigmond, Mezey Albert, Lengyel Imre, Kőrmendi Sándor, Kármán Pál; mások ellenben az egyházközségek elpusztulását jövendőlték azon esetre, hacsak meg nem adjuk az egyházközségi jogokat mindazon helyen a birtokosoknak, a hol birtokaik után egyházi adót fizetni kénytelenek. Ily értelemben szólott Antal Gábor, Vályi Lajos, Papp Gábor, Miklovicz Bálint, mig nem Fejes István a házszabályokra hivatkozván, hogy a mely cikkre több módosítás adatik be, azt új szövegezés végett a bizottság elé kell útasítani: a bizottság küldése elhatározatott, s elnök a módosítást tévő Pap Gábor, Jordán István, Antal Gábor, Ri-

toók Zs., Fejes I., Lukács Ödön és Kovács Károly urakat nevezi ki a bizottságba.

Ugyanezen bizottsághoz útasítottak a 14 és 15-ik §-ok.

Hosszantartó vitát idézett elő a 16-ik §., mely az egyházközségi gyűlésekről szól. A kis egyházak papjai védték, mivel náluk gyakorlatban van, a nagyobb egyházakéi elkeseredetten küzdöttek ellene, mivel általa a demagogiának láttak utat nyitva, s nemcsak az egyházi, hanem főleg az iskola-ügyek felforgatását vélik ennek útján bekövetkezendőnek. Sajnos jelenség volt különösen, midőn a tiszáninneni egyházkerület képviselői, püspökökkel élőkön, azt nyilvánítták, hogy későbbek a gyűléstől eltávozni, mintsem a jogukról lemondani. Az ily erkölcsi pressiókkal azután, ha speciálitásaikat az egyes egyházkerületek keresztül hajtják, hol lesz meg az egyöntetű egyházalkotmány.

A vitát Baksa y kezdte meg a 16 §. A) pontja, s a 17 és 18-ik §-ok elhagyásának indítványozása és indokolásával.

A mit eddig tettünk, nemcsak az épület alaprajzának elkészítése volt. Ez, a mibe most fogunk, már magának az épületnek alapja. Ha az egyházközségi gyűlésnek hely adódik: akkor hol a zsinatpresbyteri rendszer? A községi közgyűlés és gyűlés, melyet civilizált államban tűrni nem lehet, főleg a nagyobb egyházközségeknél lesz végetlenül veszedelmes. Hogy alkotja meg p. o. Debreczen, a melynek csak presbyteriuma 180 tagból áll. Továbbá minden gyűlésnek biráskodási jogának is kell lenni, ha nem adunk neki, csonka lesz jogköre, ha adunk vagy maga vesz, osztracismus vagy linchelés fejlődik belőle. I. Béla hívott össze ily és gyűlést, vallási ügyben. Biz azt szét kellett venni. A lelkész és presbyterium-választásra nem kell gyűlés, a számadás vizsgálására pedig nem zajos testület, hanem Veningerek valók. A számadás eredményét adja tudtúl a pap a szószékből, a hol csak ő szólhat. A fekvő birtok feletti rendelkezés pedig az egyházmegye joga. Ezért indítványának elfogadását ajánlja.

Pápa y Imre az egyházközségi gyűlést újnak s a presbyteri rendszerrel, mely az angol puritán jellemeket szülte, ellenkezőnek mondja. A népgyűlést a presbyteri rendszerrel összeegyeztetni nem lehet. Olyan az, mint a két vedres kút, melynek egyik vedre a kút fenekén van akkor, mikor a másik a kút színén. Egyszerre mindkettő a kút színén nem lehet. A presbyteri rendszert ajánlja. Ugyanily szellemben szól Horty István is.

Szinnyei Gerzson az egyházi ügyek iránti érdeklődést úgy véli ébren tarthatónak, ha a népnek ily gyűlésezési joga van, hol a fontosabb, főleg vagyoni ügyeket tárgyalhatják.

Makay Dániel az egyházközségi gyűlést a ref. egyház életgyökerének hiszi, s ha a nép nem tudja, mi kötelessége, ne csudálkozzunk rajta, ha a templom üressé válik.

Hegedüs László azt vette ki az indítványból, hogy azt hiszik, hogy ezen intézkedés még sehol sincs életbe-

léptetve. Pedig a tiszáninneni kerületben életben vannak, a nélkül, hogy baj származnék belőlük. Egyébiránt az ily közgyűlés nem is gyakorol egyéb jogokat, mint lelkészt, presbyteriumot választ s a számadást megvizsgálja. Erre pedig joga van a népnek. A nagyobb vagyon feletti intézkedés jogát is meg kell neki adnunk, hiszen úgy is bejelentti azt az egyházmegyének. Hol hát a demagogia, a mitől félnek. Ha ily jog a gyűlekezeteiktől elvételnek, e zsinati gyűlésnek tagja tovább nem lehet. (Hosszasan tartó nem helyesítő zúgás.)

Körmendi Sándor. Elvi és gyakorlati szempontból helyesli a népgyűlést. A közgyűlés nagyobb dolgokat, a közterhek megállapítását végzi, a presbyterium pedig kormányzó testület. Elvi különbség tehát van a két intézmény között. De gyakorlati szempontja is van a kérdésnek, mert a protestantismus demokratikus intézmény. Ha a talajt szűkebbé tesszük, a piramist hegyére állítjuk, a küzdelmes időkben nem fejthetünk ki elég erőt, mert a kötelesség a jog élvezésével jár karöltve. Ő a centralisationnak, a consistoriáknak nem barátja. De nagyobb község, mint p. o. Debreczen, képviseleti közgyűlést állíthat. Hagyják meg tehát az egyházkerületek történelmileg kifejlett jogát, hisz Erdély a maga unioját a maga specifikus jogainak respectálásától tette függővé, s mellőzve az indítványt, a konventi szöveget fogadjuk el.

Kármán Pál az egyházi közgyűlések oltörésével a nazarenismus és baptismus elharapózásától fél.

Lónyai azt mondja, hogy a zsinatnak nehezebb kérdése alig van, mint ez. Bajos oly rendszert behozni, mely a multtal ellenkezik. A hol helyesnek mutatkozik a községi gyűlés: tartjuk meg. Hisz a nagy és kis községeket úgysem kell egyformán kormányozni.

A 16. §-ban le van téve a kérdés megoldásának helyes módja, az egyházkerületre lévén bízva, hogy állapítsa meg, hogy hol legyen közvetlen, hol képviseleti gyűlés. Ő a 16. §-ban kimondaná, hogy az egyházközség saját belügyeiben önnön belátása szerint, a törvény korlátai között határoz. Az ügyeket a presbyterium intézi. A közgyűlés joga legyen a pap, presbyterek s számadást vizsgáló bizottság választása, költségvetés megállapítása. Ez veszedelmes nem lehet. De azt, hogy meglévő jogot eltöröljünk, nem tartja szükségesnek. Szerkesztés végett bizottsághoz útasítja a §-t.

Révész Bálint azon meggyőződésben van, hogy történeti alapon kell megmaradnunk. Egyházközségi gyűlés kánonok és törvényekkel soha sem volt rendszeresítve, ha életbe lépett is a Tiszáninnen. Nem lehet azokra kényszeríteni, a kiknél nem volt, s a kik azt hiszik, hogy náluk veszedelmes. Jobb szeretné ha a presbyterium választatnék nagyobb számban. Ő elfogadná a javaslatot, de úgy, hogy senki-nek scrupulusa ne maradjon. Csatlakozik Lónyai indítványához.

Balogh Ferencz. Komoly megfontolás után oda nyilatkozik, hogy a népképviselőt behozatala ellenkezik a tiszta presbyteri elvvel, a melynélfogva ő e czikk kitérőlése mellett nyilatkozik. A nép jogait különben is legjobban biz-

tosítja a tisztújítás, ha joga van azokat választani, a kik őt kormányozzák. De e javaslat nem is egyöntetű, mert néhol az egész nép gyűlésez, másutt meg csak képviselői. Hát a presbyterek mik? Ezek nem a nép képviselői. Ezek mellé még más képviselőket adni olyan, mint két kard egy hüvelyben. Az adózásnál s más ilyenmű ügyeknél ez a testület a presbyteriumot dönti meg. Ha nagyobb érdeklődést akarunk kelteni, hozzuk be inkább a nyilvános presbyteri gyűlést. Ő a szabadságnak barátja, de e téren a zsinat-presb. rendszer a legszabadalvűbb. A demagogiának nem barátja.

Kovács Albert úgy vélekedik, hogy a történeti előzményeket figyelembe kell vennünk. Kálvin Genfben a tiszta presb. rendszert hozta be, s nincs a világon oly kálvinista egyház, melyet ne a presbyterium kormányozna, hanem a nép. Magyarországon is e rendszer alapján fejlődött a kálvini egyház. Nincs oly törvényünk, mely a népgyűlést szervezetükbe beigtatná, s a hol fenáll, csak abusús. Más dolog az, ha néha hívunk népgyűlést és megint más, ha évenként összeülendő institutióvá akarjuk tenni. Ő tehát, mivel eddig törvénybe igtatva nem volt, a kálvini institutiókkal ellenkezik és mivel végre a nép sem kívánja, a Baksay indítványához csatlakozik, de az aggódók megnyugtatása végett Révész módosítványával bizottság elé útasíttatni kéri.

A Baksay indítványa mellett szólalnak fel röviden Lukács Ödön, Miklovicz Bálint, Dobos János, ki az eredeti szöveg javaslatát az egyházalkotmányunkba becsémpészni szándékolt veszélyt rejtő trójai falóhoz hasonlítja. A Lónyai javaslatához csatlakozik Décsey Lajos, Szentpéteri Sámuel és Fejes István, a ki elmondja, hogy a szöveg Révész Imre eszméje, ki éppen a nagyobb egyházakban uralkodó vallási közöny ellensúlyozásául s a népgyűlések jogkörrel ellátása által az érdekeltség felgerjesztésére segédeszközül vélte felhasználhatónak.

Délután 5 órakor folytatattván a tárgyalás: Antal Gábor azt mondja, hogy ha az egyházközségi népgyűlés az alkotmányba nem igtatatik, akkor a lelkész, még ha templomépítési költség kivetés végett hívná is össze a népgyűlést, csak meetinget hívhatna össze, s ha lesz oly kormány, mely a meetingezést megtiltja, még ily fontos ügyben sem lehetne népgyűlés. Egyébiránt az sem mondható, hogy a nép ezen jogot ne kívánná. De a jó békeesség kedvéért nem bánja, hogy a hol eddig nem volt népgyűlés szokásban, ott ne erőszakoljuk, de a hol volt, ott tartjuk meg. Így a 17. §. megmaradna egészen, a 18. §. pedig törleendő.

Jordán István. A 16. §. egészen megtartandó, de a zsinati képviselők választását nem adná a népnek, mert azt most nem kívánja. Majd, ha kívánja, adjuk meg. Ekként módosított indítványa, ha el nem fogadtatnék, a Baksayéra szavaz. Ugyanily értelemben nyilatkozik Vályi Lajos is.

Ritók Zsigmond előre kijelent, hogy Baksay indítványára szavaz. A konventi munkálatba felvett községi gyűlést visszaesésnek, nem pedig fejlődésnek tekinti. A tör-

ténelem tanúsítja, hogy a görög és római nép gyakorolta a közgyűlési jogot, s mert szerencsétlenségére a képviseleti rendszert nem ismerte, az ókori institutiók békét, marandóságot nem eredményeztek. A legkiválóbb szellemek a nép ostracismusának estek áldozatúl. A fejlődés eredményezte a képviseleti rendszert: ebben rejlik a szabadság és rend; retrograd lépés lenne tehát visszamennünk azon intézményre, melynek a szabadság és rend áldozatául esik. A nép tömegben nem tud ellentállni az izgatásnak. A lelkész-választásra nem kell közgyűlés, a nélkül is gyakorolhatja a nép. A szabadság abban áll, hogy a jogos akarat érvényesüljön, a mi a népgyűlésben nem történhetik, mert az visszariasztja a legképesebb embereket. A suffrage universellét az újabb korban a zsarnokság használta, s abból is kitetszik, hogy abban nem rejlik a szabadság. A módszer az, hogy választás által gyakorolja szabadságát a nép. Ha a presbyterium mellé még közgyűlést állítunk, akkor azt ennek végrehajtó bizottságává aljasítjuk. Ha ez ragadja magához a kezdeményezést, a presbyterium nem bír ellene állani. A presbyterium megpróbált intézmény, a közgyűlésnek pedig csak rövid multja van. A kik ez intézmény jóságát vitatják mind csak kis községekre hivatkoznak, s 100 egyháztagnál még nincs meg az a veszély, a mely a nagy tömegben rejlik. Azt mondják, hogy ha Debreczen nem akar ős gyűlést, ne legyen benne; de akkor minek a kicsi egyházakban is, hiszen a nagy egyházakban több az értelmes ember, mint a kicsinyekben. Ha megvonjuk a nagyoktól, ne adjuk meg a kicsinyeknek se. Elismeri, hogy Lónyai indítványa lehető legegyszerűsebb, mert eltalálta azt az utat, melyen ki lehet egyeztetni a két ellentétet. De vannak oly ellentétek, mint az olaj és víz: ilyen az ős gyűlés s a képviseleti rendszer. Azért vagy fogadjuk el az ős gyűlést, vagy pedig a presbyteri rendszert. Baksay indítványára szavaz.

Miután még Molnár Béla elmondotta hogy ő a közgyűlés barátja, mert történeti alapon nyugszik, mert a protestantizmus az egyéni szabadságot proclamálta, tehát retrograd lépés volna azt elvenni a néptől; Vesprémi Gáspár pedig, hogy ő oly módozatot óhajt, mely mind a két felet kielégitené, tehát a hol eddig volt közgyűlés, megtartaná, a hol nem volt, oda nem vinné be; s Vay Béla báró, hogy ő bár a közgyűlést fentartani óhajtja, de a presbyteriummal oly ellentétes intézménynek látja, hogy csak szavazat útján dönthetünk e kérdésben: Kun Bertalan szólalt fel, hogy a tiszáninneni superintendencia miért ragaszkodik e jogához. Főbb indokai ezek voltak: az ők egyházi életükkel a községi szabadabb élet összeforrott. Az ő superintendenciájuk egyes egyházmegyéi oly függetlenek voltak, hogy még püspököt sem választottak, hanem a legidősebb esperes elnökölt a sup. gyűlésen s időközben is az vitte az ügyeket. Ha a szabadságot elvonnák a néptől, egyházi életüket tennék semmivé. A másikkok lelkiismeretbeli. Útasítást ugyan nem kaptak, de tekintve, hogy egyházkerületük a konventi munkálatra mint nyilatkozott: ezt indirect útasításnak vehetik. Majd a gyű-

lés lovagiasságára hatni kívánván, elmondta, hogy az ők egyházkerületük eleve félt a zsinatra való bemeneteltől, mert tartott tőle, hogy szabadabb intézményeivel leszavazzák azok a nagyobb egyházak, a melyekben a consistorialis rendszer fejlődött ki. Vegyék tehát tekintetbe szabadabb intézményeiket s ezeket hagyják meg náluk, hiszen ők úgy sem kívánják, hogy azok, a kiknek nem kell, erre rá kényszeríttessenek. Csak még Ballagi nyilatkozott úgy, hogy a protestantizmusnak nem lévén czélja az egyformásítás, másként nem oldhatják meg az ellentétes kérdést, mintha kimondják, hogy e §. alkalmazása az egyházkerületek autonom belügyei közé tartozik.

Erre következett Baksay, az indítványozó zárbeszéde. Midőn indítványát betereszté, aggódott, hogy nem létező tárgyról terjeszt be indítványt. Hogy tényleg áll fenn ily intézmény, azt tudja, mert ő is elnökölt egyben, de hogy törvényes, hivatalos alakban nem létezik, arról meg az egyházkerületek tesznek tanúságot, mert nem tapasztalta, hogy a felsőbb bíróságokkal valaha egy ily gyűlésnek lett volna valami elintézni valója. Mi csak oly hatóságokról tanácskozhatunk, a melyek egymással érintkezhetnek, csak oly intézményeket állíthatunk fel, melyekben a felsőbb az alsóbbat ellenőrizheti, felelősségre vonhatja. De ki felel a közgyűlésért, ha téved? Ubi omnes peccant, nemo peccat. Hogy vonhatni felelősségre ezen legelső közeget, nem tudja. Sanctiót is kell nyernie, hogy törvényes legyen. De hogy nyerjen sanctiót egy oly testület, mely, ha tetszik, ezer, tizezer tagból áll. Ha nálunk erőszakolnák a közgyűlés létrejövését, sok bajt szülne. Egyébiránt a javaslatban biztosítva van, hogy a hol volt, fennmaradjon, de a hol nem volt, kényszerítőleg ne állítsák fel.

A zárbeszéd elmondása után is próbáltak még néhányan szólani, így a többek között Beöthy. Csakhogy ő kijelenté, hogy nem az indítványhoz szól, mert annak a zárbeszéd elmondása után nincs helye, hanem mivel az ő meggyőződése szerint itt az egyetértésre van szükség és miután a Lónyai indítványával az egyetértésre eljuthatunk, ezt kívánja felolvasatni, hogy mielőtt szavaznának, e két indítvány közt választhassunk.

Lónyai csak pár szót szól, mielőtt indítványa felolvasatnák. Tagadja, hogy az egyházköztség vezetésére csak a presbyterium lenne jogosítva, a közgyűlés pedig határozott hivatali joggal nem bírna. Más egyházkerületeknél az egyházköztség gyakorol ily jogokat, ezeket tehát nem elvenni, hanem csak körülírni, szabályozni feladatunk. Ezt cselekszi az ő indítványa, mely által salvalva van a tisztáson inneniek azon óhaja, hogy közvetlen népgyűlés s a többiek azon joga, hogy közvetett vagyis választott képviselők gyűlése által intézkedhessenek.

Lónyai indítványa a következő

§. Az egyházköztség belügyeit a közgyűlés által választott presbyterium intézi.

§. Az egyházköztség hatása körébe tartozik:

a) a rendes lelkész választása a törvények értelmében;

b) a presbyterek és egyházköztségi gondnokok választása. A zsinati képviselőkre szavazás.

c) a presbyterium által újabb teher kivételése, az egyház fekvő birtokainak eladása, vétele, csereszerződések, kölcsönök megkötése iránt az egyházköztség elé terjesztett javaslat feletti határozat, mely határozatok az egyházi fekvőség jóváhagyása elé terjesztendők.

§. Az egyházköztség mi módon gyakorolja a fenn emlitett, számára fentartott ügyek vagy más egyéb gyakorlatban lévő tárgyak feletti határozást, azt az egyes egyházkerületek szabályrendelet útján állapítják meg, különös tekintettel arra, hogy az egyháztagok közvetlen vagy választott képviselők által, mely eljárás és módzatok mellett gyakorolják.

Miután Lükő Géza az eredeti szöveg felett névszerinti szavazásra beadott kérelmét visszavonta, a 16. §. eredeti szövege elvetetett, s Lónyai indítványát fogadta el helyette a zsinat.

BÁRÓ PRÓNAI GÁBOR BESZÉDE.*)

Főtiszteletű és nagyméltóságú zsinat! Mint a magyarhoni ág hitvallású egyháznak küldöttei jelenünk meg e helyen, hogy egy reánk bizott kedves kötelességnek eleget tegyünk. E ránk rubázott feladat és megbízás az, hogy őszinte testvéri üdvözlötünket tolmácsoljuk a helyét hitvallásuk egyetemes zsinata előtt.

A magyarhoni prot. egyháznak története számtalan tragikus jelenetet foglal magában, és ha e történet lapjait tekintjük, úgy látjuk, hogy a két prot. hitfelekezet sorsa mindenkor azonos és fejlődése párhuzamos volt. — Úgy tűnik fel előttünk e két hitfelekezet, mint egy és ugyanazon fának két, ámbár különböző, de nem ellentétes irányban haladó ága, melynek mindenike ég felé tör, és mind a kettő egy és ugyanazon talajba bocsátja gyökerét. (Éljenezés.)

Nem egyszerű udvariassági tény vezetett ide főtiszteletű és méltóságos zsinat! Legbensőbb érzületünknek és őszinte örömünknek kívánunk kifejezést adni, hogy bekövetkezett azon időpont, midőn a magyarhoni ref. egyháznak képviselői zsinatilag tanácskozhatnak.

Szerencsésebb helyzetben van a testvér hitfelekezet e tekintetben saját egyházunknál, mely most még csak az előkészületekkel foglalkozik.

Önként olónkbe tűnik azon kép, midőn majdnem egy századdal ezelőtt a két hitfelekezet együtt gyűlésezett; de nemcsak ezen idők emléke újul meg jelen alkalommal bennünk, megújulnak mindazon küzdelmek emlékei, melyek befolytak, melyeknek főczélja az volt, hogy a két egyházat egymáshoz közelebb hozzák. — Vajjon a gyakorlati élet igényeihez mérve, van-e kilátás ily folytonos és fokozatos közeledésre? Ennek vitatása nem lehet e percnek feladata, hanem mégis ki kell emelnünk azon őszinte testvéri érzelmünket és kérni a zsinati képviselőket, hogy legyenek meggyőződve arról, miszerint nemcsak valódi benső érdeklődéssel kísérjük a testvér egyház tanácskozásait, hanem törekvésünk mindig az leend, hogy ha az isteni gondviselés meg-

*) Mondotta a zsinat nov. 1-én tartott ülésén.

Melléklet az „Erdélyi prot. Közlöny“ 46 számához.

engedi, a közöttünk fennálló testvéri kapcsot nem csak fentartsuk, hanem fejlesszük és lehetőleg szorosabbra fűzzük. (Élénk éljenzés.)

Ezek után főtisztelendő és méltóságos zsinat! fogadják még egyszer küldőink nevében őszinte testvéri üdvözlőnk és azon benső óhajtásunk kifejezését, hogy engedje az isteni gondviselés, hogy a ref. egyháznak és hazának javára az isteni gondviselés vezérlete alatt a legsikerdúsabban működhessenek, — mert az a meggyőződés vezet bennünket, hogy a prot. egyház előmenetele és hazánk kulturája egy és ugyanazonos.

VIDÉKI ÉLET.

A marosi egyházmegyéből.

(Őszi közgyűlés.)

1881 november 5.

Ha „gyűlés“ nevezetre csak sokak összejűlése volna jogosult, akkor én most nem szólhatnék egyébről, mint kevesek összeűveteléről, midőn a marosi egyházmegye november 3-án tartott őszi közűléseéről akarok egyet-mást elmondani. Azonban a tömeges megjelenésnek két legűzhetlen akadályja volt. Egyik a sűntenger, mely a három heti esűzés alatt az útakat, főleg falu helyen tengelymagasságig elűntötte; másik az a megdűbbentű esemény, hogy ifjú, új fűgondnokunkat, gr Bathlen Istvánt, kinek akkor kellett volna gondnoki helyét a közűűlésen elűször elfoglalni, e napon temették s a gyűűlésterem űressége mindig esűnkben tartatta, hogy a hiányzűk jű része szomorű kötelességet teljesíteni van. A szép reményű fűgondnok váratlan halála fűlűtt a gyűűlés mély fáj dalmának jegyzűkönyvileg is kifejezűst adott s elhatározta, hogy a bánatos űzvegyhez részűvetiratot intűz. Ezt megelűzőleg nov. 2-án a marosvásárhelyi indűháznál az egyházmegye nevében egy küldűtségg várta, fűgondnok, Nagy Sámuel és Vályi Pál esperessel élén, a Bácsbűl érkező nemes hamvakat.

De térjűnk vissza, ha kűnyűzűtt szemmel is, a gyűűléshez. Az elnűki megnyitű jelzése szerint, a gegesi egyházkűzség, mely a tavaszi közűűlés által új választásra volt űtasítva, Kis Jűzsef birtokost választotta képviselűjévé, ki mint ilyen, igazoltnak ismertetett el. A csejdi egyházkűzség új papot választott, Kertész Műzes, volt iklandi és a mezűbargenyei egyház Székely Sándor, volt kűkűllűvári lelkész személyében. űresedűsben vannak a nyárád-szent anuai és iklandi papi állomások. Utűbbi egyháznak, mely még nem rég kűzdűtt meg a papkereséssel, bizonyűra nehezűbb dolog lesz állandű papot fűgni, mint Mohamednek volt galambot csalui vállára. Azért szeretűjűk hinni, hogy Ikland elcsatolttatása minél elűbb ténynűy válik, biztos elűjelűl arra, hogy csakugyan kűzeledűnk az affiliatio eszműjének megvalűsításához.

Az államsegűlyi kűrvények elűvételénél kitűn, hogy aránylag kevés folyamodű van, de ennek oka nem a szűkűkűdűk csekély számában rejlik, hanem azon logikus fel-fogásban, miszerint sikertelen fűradság soknak zűrgetni olyan ajtűn, mely csak kevesek elűtt nyilhatik meg. Azonban részemrűl mégis azt tartom, hogy tanácsosabb itt zűrgetni, mint kűlcsűn után szaladgálni, mert ma is igaz, a mi bajdan a delphii templom ajtajára volt írva, hogy: „aeris alieni comes miseria“ Az egynázak kűzűl folyamodtak és fel is ajánltattak: Ny.-Szent-Benedek adűs-ságtűrlesztűsre 200 frtig; Lűrczfalva iskolafűlszerelűsre 200 frtig; Koronka, toronyfűdesre 200 frtig; Mezű-Pánith tanitűi fizetes-alapra 100 frtig; Szűprűd iskolaház bevűgzűsűre 60 frtig; Luka-Ilenczfalva templomfűdesre 200 frtig.

A papok kűzűl feljűulást nyertek: Kis Pál, Veres Műzes, Bogdán Jűzsef, Raduly Sámuel, Málnási Ferencz 100—100 frtig; a tanitűk kűzűl: Bordi Károly és Kis Dániel 50—50 frtig. Ezek szerint az összes kérés 1560 frt. Ez magában nem is volna sok, de hát a tűbbi egyházmegyekbűl vajjűn még hány ezer járűl ehhez? Kellemes változatossággűl a kérésűk után igereketek is hallottunk. A mezű-kűlpényi egyház elűnyűsen módosult papi és tanitűi díjűvelét mutatta be, melynek megerűsítűs vűgett valű fűlterjesztűsét kűrte. A fakape részűletezűsénél vűtatkozás fejtűt ki a felett, hogy a fa űl vagy szekűrszám szerint számittassűk é. Az eddigi szokáshoz képest maradt az utűbbi s kűvűnjűk, hogy az űreg pap még sok űreg szekűr fűt lűssű udvarára bedűczűgni. Továbbá a szent-simoni egyház, melyben eddig tanitűi állomás nem volt, s e miatt a népűvelűs űgyűe folytonos pangásnak volt kűtűve, tanitűi állomást rendszeresített s errűl szűlű díjűvelét be is mutatta a gyűűlés elűtt. A díjűvelű fűny-pontját Szűllűsi Sámuel egyházmegyei képviselű 1000 forintos alapitűnya teszi, melynek kamatja évenkűnt a tanitű fizetűsűre fordítandű. De az alapitű kikűti, hogy az ezen állomásra tűrtűnendű választásnál az szavazata legyen a dűntű. Az új állomás alapitűsa űrűmmel vűtetett tudásűl s fűlterjesztűsű, megerűsítűs vűgett, elhatározottat. De a gyűűlés egyszűrsmind azt is kimondotta az alapitű kűvűnalmaival szemben, hogy autonomikus tűrvényeinken változtatást tenni nem áll hatalmában. Sajnos volna, ha az alapitű oly kűrűmszakadásig ragaszkűdnűk kikűtűtt feltűteléhez, miszerint annak tűrvűnybe űtkűzűsűe miatt nem teljesűlbetűsűe esetén adakozási kedűve lehűlepeűnűk, s e miatt már a szűletűsűkor kockázttatva lenűe az új állomás existentiája!

A gyűűlés folyamán megdűbbenéssel hallgattuk vűgűg a kibűdi lelkész írásban benűytűtt panaszát az ottani zilált iskolai viszonyok miatt. Elszomorítű, hogy e panasz nem űres felsűhajtás, hanem alapos vád a tenni nem-akarás azon merev mozdulatlansággű ellen, mely a szép fejlűdűsűnek indűlt iskolát így tűnkre jutni engedűe. De az

ügyállás némi megvilágítására nem felesleges röviden jelezni, miszerint a kibédi népes egyház látva, hogy a tanítókezesek száma sokkal nagyobb, semhogy azt egyedül a kántortanító megbirhatná, még 1869-ben elhatározta egy külön fiúiskola felállítását; e cél megvalósítására a község (falu) adott 4000 frt. segélyt. De mikor már azon a ponton lett volna, hogy építéshez kezdjen, ott terem a kir. tanfelügyelő s szép ígéretekkel megnyeri a felekezet beleegyezését, hogy az iskola községivé alakíttassék. Legott az ügyet kezébe veszi, épületekről gondoskodik, beállít két tanítót, kik a tanítást kellő sikerrel folytatták. De a nyáron Kibéd községe csak arra ébred, hogy mindkét tanító készülődik, más hely után néz, mert a nyomort tovább tűrni nem tudja, míg végre szerencsésen el is menekül az éhezés elől, mert noha ők igyekeztek teljesíteni kötelességeiket, de fizetéshez nem igen tudtak jutni. Ha a tanfelügyelőhöz fordultak, az ígért mindent, de tenni, nem igen tett semmit. Megjegyzendő, hogy az a szerződés is, melynél fogva a felekezet iskoláját átadta a községnek, még ma is hiányzik a formászerű kiállítás. Ha a tanfelügyelőhöz fordultak, ígért mindent, de nem tett semmit. S miután a községtől nyert 4000 frt. is mintegy 1500 frtig meg van csonkítva, a felekezet nem képes a maga erején két tanítót állítani s a törvény kívánalmának megfelelő iskolát tartani fenn. Most hát a gyűlés azon határozatban állapodott meg, hogy ezen ügy állása, részletes felfejtéssel, terjesztessék az állandó igazgató tanács elébe, a szükséges további lépések megtétele végett. És hisszük, hogy a kormány nem tagadja meg a kellő orvoslátot s ki fogja nyomoztatni sürgősen, hogy a tanítók miért nem kapták pontosan fizetésöket, a 400 frt. alap-töke mi célra csonkított meg, a szerződés miért nem íratott alá? stb. stb.

Egyébiránt mi szokva vagyunk az effélékhez. Ákosfalván csak egy évig tudott fenállani a községi iskola, a tanítót onnan is elkergette az éhezés; Ny.-Szeredában folytonos küzdelemben van a községi tanító, hogy bár utólagosan fizetéséhez juthasson, mert a tanfelügyelő csak ígér itt is, de annál egyebet nem teszen. S különös, hogy a panaszokkal szemben a mély hallgatás sánczai mögött tartja magát mozdulatlanul! Megfoghatatlan talány előttünk, hogy miért engedi ennyire fejére nőni a vádakat, mert Filep Albert tanfelügyelőt becsületes embernek ismerjük.

Az állandó igazgató tanács egy leirata arról értesít, hogy teljes névsor állítandó össze mindazon egyházainkról, melyek tanítói nyugdíjilleték fizetésre vannak kötelezve, s megjelölendők azon egyházak is, melyek ezen illeték fizetése alól fölmentésre igényt tarthatnak. Ez utóbbiak kiválasztása két szempont szerint történhetik; ezek egyike a teljes szegénység, másika pedig rendes tanítói állomás nem léte, mint p. o. a hol a pap tanít. Egy ily névsor összeállítására bizottság küldetett ki. A második kategóriába sorozandó egyházak kiválasztása az igza-

ság sugalma szerint megtehető könnyen minden kellemetlen utókövetkezmény nélkül. De nem így van az elsövel a dolog, mert itt megtörténetik, hogy az a kéz, mely a fölmentést eszközli: özvegyet vagy árvát taszit a nyomorba. Igaz, hogy onnan, a hol nincs miből, nagy baj fizetni évenként a nyugdíjilletéket, de másfelől az sem kicsi baj, ha az özvegy vagy árva, szóval a tanító hátrahagyott családja koldusbotra jut. Itt tehát nem annyira a fölmentéssel, mint inkább az arányosítással lehetne segíteni a bajon. Sokkal nyomósabb dolog ez, semhogy úgy könnyedén, ujj-hegygyel tovább lehetne vetni.

Végül az egyik director számadását megvizsgáló bizottság jelentése vétetett megnyugtató tudomásul.

Marosvidéki.

KÜLFÖLD.

Franciaország. A temetők ügyében a francia szenátus elfogadta a képviselőház által már régebben megszavazott törvényjavaslatot, mely szerint Franciaországban többé nem lesz felekezeti temető s bárminő vallásúak mind közös sirkertbe temetendők.

Németország. Bismark a zsidóüldözésről. Német lapokban olvassuk, hogy Bismark, a birodalmi kancellár, egy nagy gyártelep zsidó vallású tulajdonosának fogadtatása alkalmával kinyilatkoztatta, hogy határozottan rosszalja a harcot a zsidók ellen, legyen az vallási vagy a származás ellen intézett harcz. Soha se fogja beleegyezését adni ahhoz, hogy a zsidóknak adott jogokat megcsorbítsák. Szellemi szervezetük teszi ki a zsidókat az ellenzék támadásainak; ő azonban nem tesz különbséget az általa követett gazdasági politikának zsidó vagy keresztény ellenesei közt, mert ő ezt a politikát az országra nézve dús sikerrel kecsegtetőnek tartja.

Ázsia. Egyetem Japánban. A japáni ifjak eddig rendszeren az európai egyetemetek látogatták, államköltségen. A japáni kormány azonban úgy találta, hogy ez igen költséges, azon felül az ifjúság sem részesül a kellő felügyeletben, azért Jeddóban egyetemet állított fel. Ez egyetemen eleinte angol, francia és német tanárok voltak alkalmazva, utóbb azonban az angolok és francziák elbocsátattak és most a tanári kar teljesen német. Az egyetemet ezer tanuló látogatja. A tanárok megkapják az oda és visszautazás költségeit, fizetésül pedig évenként 1000 font sterlinget, (10000 frt.) és házat kerttel.

Áfrika. Egy mohamedán szent temetése Egyiptomban. A múlt héten négy hűres korán-tudós sejk halt meg Kairóban: Husszein Aga. Mire szakála megfiheredett, bema-golta az egész koránt, s vén napjaiban az a szent örült-ség szállt belé, hogy egész éjjeléken át virasztott, s folyton a koránt mondta el magának. Holttestét a város legelőkelőbb ulemái mosták meg, azután azon fehér turbánba gyöngyölték (lehetett vagy hét rőf), mit tizenötödik éve óta hor-

dott fején. A halottas menetet három teve vezette, melyek meg voltak rakva mindenféle ennivalóval. A tevék után jött három hizott bival, ezeket hajtotta pár száz dervis, szent énekek zsongása közt. Azután jöttek az ulemák a koporsóval szután megint pár száz üvöltő dervis, többen közülük derékig megruhátlanítva. A tevék, bivalok s süvöltő dervisek

csoportját vagy harmincz állami méltóság zárta be. Az elhunyt sirjánál a kövér bivalokat átküldték a másvilágra, hossz tengelyük mentében nyársat böktek rajtuk keresztül s megsütötték. A féligsült, véres, zsiros daraboktól azután az üvöltő dervisek foga kopott a nagy sejk lelke üdvösségére

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY” TÁRCZÁJA.

HOL VOLT A PARADICSOM?

Sok könyvet irtak már a paradicsom helyéről a nélkül, hogy azok a művek többé-kevésbé felületes konjekturáknál nagyobb becsűek lennének. Nem rég azonban Delitzsch Frigyes német tanár és ismert tudós Lipcsében érdekes tanulmányt adott ki e tárgyról, s e műve az eddigieknél kétségkívül sokkal becsesebb, sőt valóban figyelemre érdemes.

Mindenekelőtt kimutatja, hogy a paradicsom, a bibliai Éden, nem a képzelet szüleménye, hanem valóságos földrajzilag meghatározható hely, melyet a bibliai elbeszélés szerzőjének ismernie kellett, mivel vízrendszerét elég pontosan meghatározta. E szerint a paradicsomon egy nagy folyó megy keresztül s abból kilépve, négy önálló folyamra oszlik, melyeknek külön neveik vannak. Delitzsch e folyókat igyekszik főképp a jelen térképeken kimutatni.

Századokon át megegyeztek a theologusok abban, hogy a bibliában (Mózes első könyve II. 8—15.) említett négy folyó közül a Phrat alatt az Eufrat s a Chiddekel alatt a Tigris kell érteni, de hogy Gichon és Pison mily folyókat jelentenek, a fölött sokat vitatkoztak. Egyik legrégebbi nézet volt, hogy Pison a Ganges s az általa körülvelt föld Chawil=India, vagy pedig Pison=Indus, s a Gichon, mely a bibliai jelentés szerint Kust veszi körül, egy a Nilus folyóval. Más nézetek szerint a paradicsomot s így a Pisont és Gichont a Tigris és Eufrates forrásvidékén kell keresni. S csakugyan Örményországban ott találták az Araxest (ma Aras) és Phesist (ma Rion), s a paradicsomot ide tették. A harmadik csoport végül az Éden-kertet a Tigris és Eufrat egyesülése (ma Sät el Arab) után bekövetkező síkságra helyezi, hol az egyesült folyó két delta-torkolatban ömlik a perzsa öbölbe. E két ág, továbbá az Eufrates és Tigris képeznek a négy paradicsomi folyót. E magyarázók már közel járnak az igazsághoz, de még sem találják el, mivel ez a volt paradicsom abban az időben, midőn a bibliai elbeszélés kezdődött, nagyrészt még tenger volt. A babyloni alluvial síkság általában évezredek óta folytonos alakulásban van, s már a régiiek tudták, hogy állandóan növekedik, évenként átlag 22 méterrel, úgy hogy Babylon virágzása kora óta (Kr. e. a 6-ik században) a tengerpart felé legalább 10—12 mértföld széles alluvial réteg támadt. Az

egész hypothesis így a szó szoros értelmében a tengerbe esik.

Az Éden-kert helyére nézve különben még más nézetek is voltak, egészben véve mintegy 80, a mi eléggé tanúsítja azt a rendkívüli érdeklődést, melyet e kérdés iránt a keresztyének századokon át mutattak. Mind a többi nézetek azonban még inkább tarthatatlanabbak, mint az említettek s a modern földrajzzal oly kevésbé egyeztethetőek meg, hogy az újabb korban már kiváló theologusok is hajlandók voltak a paradicsom létezését mesésnek mondani. De hibásan. A bibliai elbeszélő kétségkívül valódinak tartotta a négy folyó nevét, a Pison és Gichon jelentése fölött sincs kétségbe, sőt olvasói számára egyenesen magyarázó jegyzeteket tesz hozzá.

Delitzsch kimutatja, hogy Kus és Chawila, a Pison és Gichon mellett s azokkal egyidejűleg nevezett tartományok Babyloniában voltak, s hogy ez országban előfordult az arany (Bedolach) és a soham kő (karneol) is. Ha tehát az Éden-kertet e tartományban kell keresnünk, nincs más mód, mint hogy a Pisont és Gichont nem a folyók, hanem a csatornák közt keressük. Az Eufrát s Tigris folyók, továbbá némely babyloniai csatorna közt a különbség különleg alig észrevehető: a csatornák szélesek és hajózhatók voltak, mint ama folyók s részben oly régiiek, hogy már is elfeledték róluk a bibliai író korában, hogy emberi kéz alkotta, s azért könnyen lehetett őket a paradicsom alkotása idejébe tenni.

A termékeny babyloniai vidék az Eufrat és Tigris alsó folyásánál igen könnyen volt megegyeztethető a paradicsomkert fogalmával. Folyók és csatornák gazdagon öntözték e helyet, sok diófa, karcsú datolya, lombos és árnyékos mindennemű gyümölcsfa bőven termett e helyen, s ezért Babyloniát már régen az ó-kor kertjének nevezték, s maga Herodot mondja, hogy Babylonia gabona és pálmagazdagsága nagyobb, mint bármely más államé, s szántóföldein több gyümölcs terem, mint Egyiptomban. A pálmakerdő egész a tengerpartig terjed, közben vannak az alma, sezam s más gyümölcsfajok; a búza és rozs 200-, sőt 300-szoros magot is adtak. Még ma is, midőn a csatornákat a homok befutja s több évezredekön keresztül lezajlott különféle pusztítások ez országot valódi pusztává alakították át, a két folyó alsó partján szakadatlan egymásutánban következő páлма-erdőkben tömérdek datolya terem, s e fák ko-

ronatörzsei s szélben ringatózó lombjai a különben egyforma jellegű vidéknek festői színezetet adnak. Babylon közvetlen szomszédságában egy ékirat a vidéket egyenesen Isiten mezejének (Kar Dunias) nevezi, s innen ágaztak el a Pison és Gichon csatornák, melyeket folyóknak tartottak. Az előbbit Delitzsch a mai Pallakopas csatornában, a másikat a Sat-el-Nil csatornában véli föltalálni.

Minden hypothesis, mely ily legendaszerű tárgyakra vonatkozik, annál valószínűbb lesz, minél könnyebben megérthető s egyszerű megoldást hoz felszínre. Delitzsch nézete kétségkívül egyszerű és természetes, s igen valószínű, hogy az éden-kertről író zsidó az álmodott paradicsomot megvalósítva, azt oly vidékre helyezte, mely az ő idejében a legtermékenyebb, s egyúttal legszebb volt s nem volt oly távol, hogy hirtelen még ez időben is hozzá el ne juthatott volna.

„V. U.“

KÜLÖNFÉLEK.

Kolozsvár 1881 nov. 12-én.

— Zsinati tudósításunk látszólagos hűzagos voltára nézve szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy november 2-án a zsinat nem tartott ülést, hanem az egyes egyházkerületek képviselői magok között tanácskoztak a gr. Lónyai indítványa fölött.

— Az állandó igazgató tanács a zsinat tartama alatt egyelőre nem tarthat ülést, miután tagjainak legnagyobb része, az elnököt sem véve ki, zsinati képviselő. Ez az oka, hogy az ig. tanácsi tudósítások rovata lapunkból egy időre szintén kimarad.

— Schiller hitvallása cz. cikkünknek II. részét tárgyhalmaz miatt csak jövő számunk hozandja, a miért olvasóink elnézését kérjük.

— Régeni Ferencz papjelölt s kolozsvári főtanodánk ellenőre, kit az m. bükali egyházközség lelkészévé választott, folyó hó 13-án tartja meg beköszöntő beszédét. Szerencsét kívánunk az új pályatársnak!

— Trefort miniszter szobra Buziáson, Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi miniszternek Huszár Adolf szobrászunk által formált s a bécsi cs. kir. ércöntőjében bronzba öntött kiválóan sikerült mellszobra tavasz nyiltával Buziásra fog szállíttatni, e fürdő parkjában felállíttatni s a fürdő-idény bekövetkeztekor ünnepélyesen lepleztetni. Szakértők állítása szerint e szobormű úgy hűség, mint finom kidolgozás tekintetében egyike a legsikerültebb hazai szobroknak.

— A fővárosi unitárius egyháznak, mely nem régen alakult meg, eddig elé körülbelül 800 tagja van, kik közül mintegy 200-an a fővárosban, a többiek pedig a vidéken laknak.

— Az esztergomi ref. egyház, a melynek mintegy 200 tagja van, nem tudván másképpen segíteni magán közelebbről országos gyűjtést szándékozik indítani, hogy anyagilag biztosíthassa jövőjét.

— Előfizetési felhívást vettünk „A deési ev. ref. egyházközség története“ czimű műre. Szerzője Kádár József polg. iskolai tanító Deésen. „Nemcsak a történetkedvelőt, — úgymond szerző a felhívásban — de bizonyára Szolnok-Dobokamegye minden egyesét érdeklik azon művelődési, nevelési és egyházi események, melyek a deési ev. ref. egyházközség életében a keresztyénség megalapításától, a mai napig lezajlottak. Hasznos szolgálatot véltem tehát tenni akkor, midőn a deési ev. ref. egyházközség története megírásához fogtam, mert ez által nemcsak e sokat szenvedett egyháznak, nemcsak Deés városának multját világíthatnám meg, de több oly fontos történeti adatról is tehetnék említést, melyekről eddig tudomásunk sem volt.“ A mű 18—12 ivre terjed. Előfizetési ára 1 frt. A munka 1882. ápril havában fog megjelenni. Az előfizetések 1882. év január végéig szerzőhöz beküldendők. Minden 10 előfizető után egy tisztetpéldány jár.

— Az egyházi illetékek ügyében a kormány egy vegyes bizottságot küldött ki, melyben a vallás- és igazság- és belügyminiszterium két-két taggal van képviselve. E bizottság f. hó 7-én veszi a kérdést tárgyalás alá. A tanulmányi alap igazgatóságát a vallásügyi miniszterium véleményadásra szólíttván fel, ez a maga véleményében a miniszteri rendelet ismeretes álláspontjára helyezkedett, vagyis a canonica visitatio alkalmával, az egyes községekben a telkek után egyezségileg kimért párbért a dologhoz kötött tehernek akarja kvalifikálni. Reméljük azonban, hogy a bizottságban ez az álláspont, — mely a vallásfelekezetek közötti jó egyetértésre és békességre nézve olyannyira veszedelmes, — nem fog többségre jutni. S ha e reményünkben mégis csalatkoznánk: nem lesz más hátra, minthogy az országgyűlés útján keressük sérelmünk orvoslatát. (P. E. I. L.)

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Szebeninek. A beküldött beszély ez alakban nem közölhető lapunkban. Különböző kidolgozása sem kifogástalan. Mennyivel jobb lenne e különben nem rosszúl választott tárgyat, ily czim alatt dolgozni át „Gondolatok egy színesnéző koporsója fölött. Ha ily szellemben dolgozza át, talán még közölhetnők; a kéziratot, kívánatra, vissza küldhetjük.

Szabó József urnak. A már kiszedett cikk, tárgyhalmaz miatt, jövő számunkra maradt Elnézését kérjük.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőségi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldo-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.
Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félésre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Zsinati tudósítás — Nevezetes egyének hit-
vallása. Schiller. II. Szemerjai Béla. — Vidéki élet: (A görgeányi
egyházmegeyéből.) Szabó József. — Külföld. — Tárca: Boldogok,
kik beszédem hallgatják. Diénes József. — Különfélék.

ZSINATI TUDÓSÍTÁS.

November 5 d e.

Elnökök: br. Vay és Nagy Péter püspök.

A múlt ülés jegyzőkönyve felolvastatván, hitelesit-
tetett.

Tóth Sámuel jegyző fölolvasta a maga és Révész
Bálint által aláírt s a mai napirendre kitűzött ama indit-
ványát, melyben négy bizottság küldését ajánlják.

Az indítvány elfogadtatván, részint az elnök, részint
egyes zsinati tagok ajánlatára kiküldetnek:

a) egyházbirósági biz.: Ráday Gedeon gr., Molnár
Béla, Csider Károly, dr. Kolozsvári S.;

b) egyházalkotm. b.: Kun B., Fejes István, Szász D.,
Sipós Pál, Körmendi S., Kis Áron, Balogh F.;

c) domesticai b.: Bánffy Albert br., Beöthy Zs., Főr-
dös Lajos, Ujfalusi Miklós;

d) kérvényi biz.: Fráter Imre, Csonka Fer., Teleki
Péter, Benkő János és Koncz Imre.

Pap Gábor, mint a 13, 14, 15 §§. újra szövege-
zésére kiküldött bizottság elnöke jelenti, hogy a bizottság
munkálatával elkészült s az előadói tiszttel Antal Gábort
bizta meg.

Antal Gábor rövid indokolás mellett fölolvassa az
új szövegezést, mely a 13 §-ban az eredetitol csak abban
tér el, hogy kihagyatott belöle az, miként csak egy egy-
házközség tagja lehet valaki, továbbá, hogy a hol ref. köz-
ség nincs, azon ref. község tagja, melynek testületéhez la-
kóhelyét az egyházi felsőbb hatóság beosztja.

Továbbá 14 §-ul a következőt kívánja beszúrni a
bizottság: Ha a ref. egyház valamely tagja illetékes egy-
házközségen kívül más egyházközségben is rendszeren és ál-
landóan viseli az egyházközség terheit: ott az egyházköz-
ségi tagokat illető jogokat is gyakorolhatja.

A régi 14 §. megmarad, de 15-ik lesz.

A 15, most 16-ik §. első része az egyházközségi ta-
gok jogát körülíró rész változatlan marad. A kötelességek-

ről szóló rész változik ekképen: kötelességeik úgy a ma-
gánéletben, mint a közszolgálatban az egyház és iskola ja-
vát, virágzását előmozdítani, gyermekeik oktatása és vallá-
sos neveléséről kellően gondoskodni. A többi megmarad.

Némi fölszólalások után az ajánlott szövegezés elfo-
gadtatott.

Hosszabb eszmecserét, nem vitát, idézett elő a 19 §.,
melyben arról van szó, hogy kik legyenek presbyterek. E
§. végéhez az van szúrva, hogy a tanítók hivataluknál fog-
va és nem választás útján tagjai a presbyteriumnak, oly
számban, a mennyi az egyházban a rendes és helyettes
lelkészek száma. Ha valamely egyházban több tanító vagy
oly gymnasium tanára van, melyet maga az egyház tart
fenn, ezek a maguk febeléből a papok számának megfelelő
tagokat választanak a presbyteriumba.

Az eszmecserét a tárgy felett Ballagi Mór indította
meg, következőleg szólván:

Néhány évvel ezelött az ország tanítói között a kül-
földről bekerült ama mozgalom indult meg, hogy az iskola
az egyháztól elszakittassék. Ez eszmét az országban tar-
tott tanító gyűlés hangoztatta, s mindenütt visszhangra ta-
lált, mert összetévesztették az iskola emancipációját a köz-
ségi iskola eszméjével. Ezek pedig toto coelo különböznek
egymástól. A mi tanítóink is belesodortattak ezen áram-
latba, azonban csakhamar belátták, hogy ily törekvésekkel
maguk alól rántják ki a jogalapot, mert a mi jogviszo-
nyaink s a külföldi bureokrata egyházalkotmány rendkívül
elűtnek egymástól. Ennélfogva, ha csak úgy nem akarnak
járni, mint a szárazra került hal, az egyházhoz való szo-
rosabb ragaszkodásra kellett gondolniok. Ezen törekvés ki-
folyása az, hogy az egyházközségben való teendőkre tága-
sabb tért kívánnak maguknak nyitattatni. Ezt ő helyesnek
tartja, mert annak a jele, hogy az egyház öntudatos tag-
jainak érzik magukat. Ennélfogva indítványozza, vagy job-
ban mondva esedezik érte, hogy adják meg a tanítóknak
azon jogot, hogy valamint a lelkész, hivatalánál fogva, el-
nöke a presbyteriumnak, úgy a tanító is lehessen annak,
hivatalánál fogva, tagja. Mert, ha csak választás útján le-
het tagja valaki a presbyteriumnak, akkor a lelkész sem
lehetne, hivatalánál fogva annak elnöke. Arra nézve, a hol
a lelkészek számánál több tanító van, az a véleménye, hogy
a tanítók válaszzák ki maguk közül a presbyteriumba kül-

dendő egyéneket. Az, hogy a tanító is tagja lehet, választás útján, a presbyteriumnak, valóságos ironia. Egyébiránt Erdélyben minden baj nélkül fenn is áll az, amit ő indítványoz: ott tanítók s tanárok mind presbyterek. Ajánlja indítványának elfogadását.

Szentpéteri Sámuel nem lát Ballagi indítványában sérelmet, sőt inkább ő is a mellett van, hogy a tanítói kart ki kell emelni eddigi mellőzött állapotából. Ugyanily értelemben nyilatkoztak Ujfalusi Miklós és Dobos János, kik azt a kifejezést, hogy a tanítók is tagjai lehetnek a presbyteriumnak, oly megbélyegezőnek tekintik, mely a tanítót egyenesen a capite censik közé sorozza. Hegedüs László is oda nyilatkozott, hogy a tanítót, a ki oly fontos munkát végez, illendő megtisztelni azzal, hogy tiszteletbeli presbyterré tétessék. Révész B. kijelenti, hogy Ballagi indítványával teljesen egyetért. Nem ez szült visszatetszést, hanem az a nyilatkozata, hogy ha a tanító nem lehet, hivatalánál fogva, tagja a presbyteriumnak, akkor a pap sem lehet. Az mondatott, hogy a tanítók, hivataluknál fogva, méltán tagjai a presbyteriumnak, mert ők szellemi munkájukkal öntözik az egyház élő fáját, hogy az virágozzék. Azonban vannak oly tagok is, a kik anyagi áldozataikkal eszközlik ezt. Ilyenek a patronusok. A mai demokratikus kor kihagyván a presbyterek közül a pártfogókat, hanyatlak az áldozatkészség. Ő ezeket is tiszteletbeli presbyterekké kívánna tenni, csak az határozatassék meg, kit tekintünk patronusnak. A tanárookra ez nem szól, mert ők különben is, hivataluknál fogva, tagjai a presbyteriumnak.

Pály Lajos még a más vallású patronusokat is szeretné tiszteletbeli presbyterekké tenni, mit Miklovicz Bálint ellenez. Pápay Imre azt állítja, hogy választás útján lehet valaki presbyter, a hivatalnál fogva valódi presbyterség a consistorialis rendszerre által-menetel lenne, mit ő perhorrescál. Antal Gábor kijelenti, hogy a tanárok, hivataluknál fogva, nem tagjai a presbyteriumnak, sőt ő mint tanár, nem is kívánja, hogy azok legyenek. Legyenek csak mint mások, választás útján presbyterek. Jeney Viktor Pápaynak felel meg s azt mondja, a mint hivatalánál fogva tagja a presbyteriumnak a gondnok, kit nem presbyternek választottak s a pap, a kit pappá: miért ne adhatnók meg a tanítóknak is e megtiszteltetést. A patronatus ő is helyesli, csak hogy határozzuk meg, mily terhet hordozzon a patronus, nehogy, mint Erdélyben, minden teher-viselés nélkül, örökölhetés útján szálljon firól-fira a patronatus. Beöthy Zsigmond kimondatni akarja, hogy a tanárok, hivataluknál fogva, legyenek tagjai a presbyteriumnak, de csak oly egyházakban, melyeknek gymnasiumait maga az egyház tartja fenn. Az egynázkerületi iskolák vagy akadémiák tanárait nézve Antal Gábor nézetét fogadja el.

Még a szöveg azon része ellen is szólottak többen, hogy gondnokok helyett gondnok tétessék, mire Vay elnök először is az eredeti szövegre szavaztat, a mi el nem fogadtatván, a következő szöveg jött helyébe:

„A presbyterium tagjai 1. hivatalból a rendes vagy

helyettes lelkész, illetőleg lelkészek, a gondnok vagy gondnokok, az egyházközség által fentartott iskolák rendes tanítói, illetőleg tanárai oly számban választva saját maguk közül, a hány rendes vagy helyettes lelkész van az egyházközségben; 2. az egyházközségi gyűlés által, saját tagjai közül, a presbyterségre választott egyének.“

Sokan szólottak a 20 §-hoz, mely a presbyterek számát határozza meg, míg végre gr. Lónyai szólalt föl, hogy e cikket a 23 §-sal együtt kell elintézni, mert a presbyteri rendszerben e két tényező fontos 1. hogy választassék; de 2. azon számon túl ne menjen, melylyel okosan tanácskozni lehet. Nem óhajtja, hogy egyszerre új vagy félévben új tagokból alakuljon a presbyterium, mert a gyakorlat, a traditio ekkor megszakíthatatnék. Ő tehát azt szeretné, ha a presbyterium 12 évre választatnék, de úgy, hogy minden 3 évben $\frac{1}{4}$ -de lépjen ki. Ekkor nem vesz ki a traditio, s a presbyterium is felfrissülhet. A lelkek számarányához képest az 50—3000-ig ily fokozatos számú presb. óhajtana: 4, 8, 16, 20, 24, 28; ezenfelül minden ezer után 4-et.

Miután még Kolmár Béla az élethosszig, Horty László és Kis Áron a Lónyai indítványa mellett szólottak, szavazás útján azt fogadta el a zsinat.

Hosszas vitára és tengernyi indítvány beadására szolgált alkalmul a presbyterségre választható egyének qualificatióját kitüntető 21 és 22 §. Lukács Ödön nemcsak azt akarja kitüntetni, hogy az választható, a ki tisztességes életet él, hanem azt is, hogy az egyházi ügyek iránt buzgalommal viseltetik. Pály Lajos azzal toldaná meg, hogy erkölcsi vétségért, büntetve nem volt, Szász Béla, a ki írni, olvasni tud. Mind e módosítások azonban szavazáskor elvették, s az eredeti szöveg maradt meg.

A 22 §-t Décséy egyszerűen törölni kéri. Sylvestér Domokos fentartja, sőt módosítást ad be, hogy egyszerreapa, fiával, vejével, testvéreivel ne legyen presbyter. Pály Lajos, Körmendi S. törölni, Pap Gábor fentartatni kívánja.

Molnár Béla életfogytiglani választást kíván. Később azonban módosítványát visszavonván, Lónyai módosítványa elfogadtatott.

Hosszabb eszmecserét idézett elő a konventi tervezet azon szakasza, mely szerint a presbyteriumnak tagjává nem választható, a ki az egyházközséggel haszonbórlési, adósági, vállalkozási vagy bármely nyereséggel vagy veszteséggel járó vagy hivatala viseléséből származó számadási kötelezettségben áll, mindaddig, míg ezen kötelezettség tart.

Többen e szakasz kihagyását óhajtották, utalva számos egyházközségre, a melyekben épen a presbyterek vételkednek abban, hogy a maguk által kivett kedvező bérletek útján az egyház javát előmozdítsák. Mások utaltak arra, hogy a presbyterek maguk között elosztván a bérleteket és az egyház pénzeit, ez által az egyház kárát idézték elő. Ezzel szemben azonban megjegyeztetett, hogy ily esetben az esperesnek kötelessége az ellenőrzés s a lelkész buzgósága megakadályozhatja az ily visszaélést.

A zsinat a szakasz kihagyását rendelte el.

November 6. d. u.

Elnök: Vay és Nagy Péter.

Jegyzőkönyvhitelesítés, üdvözlő táviratok bejelentése és bizottsági tagok kinevezése után, Szász Béla jegyző olvassa a 24 §-t, mely a presbyterek eskümintáját tartalmazza. Ebben Horváth Mihály az egy élő Isten mellé tétetni kívánja: a ki Atya, Fiú és Szentlélek. Azonban Balagi azon indítványára, hogy mivel minden egyházkerületnek különben is megvannak az eskü mintái minden hivatal részére, s többen az alkotmánytervezetben úgy sincs, csak itt a presbyterekről szóló szakasznál: e §-t törölni s az egyházkerületekre biztatni kéri az eskü minta megállapítását.

Ez indítvány elfogadtatott, s Nagy Péter ajánlatára 24 §-úl ez tétetett: A presbyterek hivataluk kezdetén az egyházkerület által megállapított eskü minta szerint ünnepélyesen feleskettetnek.

A 26 §-hoz Lukács Ödön azt kívánja tolni, hogy a népesebb gyülekezetekben az erkölcsi sülyedés meggátolása végett a presbyterek negyedévenként egyszer látogatnák meg a gyülekezet köztük kiosztandó tagjait. Azonban ez nem fogadtatott el, hanem a szöveg megmaradt.

A 27 §. egyes cikkelyeire Vályi Lajos, Csékei István, Kármán Pál, Doktor János, Szeles József, Véghelyi Dezső és többen különféle módosításokat ajánlottak, azonban ezek mind elvetetettek s az eredeti szöveg megmaradt.

Végre a tárgyalás hosszadalmasságának megszüntetése s a sok módosítás özönének meggátolása végett konferenciák tartását határozták.

November 7 d. e.

A mai napon gőzerővel haladt a zsinat. Letárgyalta a §-okat a 27 iktől a 103 ikig, tehát az egyes egyházakban a kettős elnökségen kezdve, az egyházmegyék, egyházkerületek, convent és zsinat szervezetének kérdéseit. E rettentő sebes baladás előidézésére a tegnapi gyűlés után következő zárt konferencia folyt be. Ebben arról tanakodtak, hogyan lehetne a tárgyalást gyorsítani, hogy a szegény prot. egyház a napi 800 frtnyi kiadástól megkíméltesék. Egyéb módot erre nem láttak, mintha a szónokok és indítványozók nem koptatják annyit a nyelvüket. Favete lingvis, mint Dobos bátyánk mondá. Ebből az következett, hogy mindenki röstelkedett szólni, s a jegyző nyargalhatott a §-okon végig.

Az ülést, mint rendesen, Vay b. és Nagy Péter elnökök a jegyzőkönyv hitelesítésével kezdték. Majd Décsey és Ritoók Zs. adtak be a 27 §-hoz módosítványt. Décseynek csak a bekezdéshez van módosítvány, mely a következő: A presbyterium elnöke a rendes lelkész. Oly egyházközségeken, hol eddig a kettős elnökség gyakorlatban volt, az eddigi szokás fenttartható.

Ritoók Zs. módosítvány, így hangzik: a presbyterium elnöke a lelkész oly egyházközségeken, hol eddig a kettős elnökség gyakorlatban volt: ezen gyakorlat fentartandó. Társ-elnökül, ki mint ilyen főgondnok címet

visel, oly egyén választható, ki középiskolai tanfolyamot végzett s az egyházközség vagyonát nem kezeli.

Módosítvány, indoklásában kimondja, hogy ő az egyes elnökség barátja, a kettős elnökség lényeges hiba, melyet az egyházkormányzat felsőbb fokain csak a magasabb műveltség tesz veszélytelenné. Szükséges bizonyos értelmi fok azon egyén részére, a ki valamely gyülekezetben az ügyeket vezeti. Ha választania kell, mindenesetre azon egyént bizná meg az elnökséggel, a kiből értelmi garantiát lát. A lelkészt husz évig képezik arra, hogy a gyülekezetet vezeshesse. Ha ehhez egy értelmetlen egyén társ-elnökül osztatik be, paralizálják vele azon értelmi erőt, melyet a lelkésznek képzettsége nyújt. Kétindokot hallott a kettős elnökség mellett, egyik a paritás, másik azon előny, melyet a világi elem buzgalma által nyer az egyház, s e buzgalmat növelni kell az által, hogy a világiak közül valaki társelnökké tétetik a presbyteriumban.

Azonban a presbyteriumban nincs paritás. A felsőbb egyházi hatóságokban egyenlő számban van képviselve az egyházi és világi elem, a presbyteriumban pedig egyedül áll a lelkész több világi ellenében. A mi a buzgalmat illeti, ha csak a társelnökség indítana valakit buzgóságra, ez nem valódi buzgóság volna, hanem hiúság, melynek tömjénezni nem kíván. Sem méltányosnak, sem a multban gyökerezőnek nem tartja, hogy a presbyteriumban társelnök állittassék. Egyetlen indok, hogy vannak egyházak, hol a társelnökség főgondnoki cím alatt gyakorlatban van. Nem tagadja, hogy elvi szempontból ennek is ellene van, de belenyugszik, hogy ott ezentúl is fentartassék.

Kovács Antal csatlakozik Ritoók indítványához, mert a társelnökséggel a demagógiát mozdítónk elő. Azonban, mivel a zsinat tárgyalásai alatt meggyőződött arról, hogy bölcs intézkedés az, miszerint minden egyházkerületnek meghagyják történeti institutioit, ő sem bánja, ha meghagyatik a kettős elnökség, a hol eddig megvolt.

Szabó János is Ritoók indítványához csatlakozik, s mivel az elmondotta az egyes elnökség előnyösségének indokait, ő annak taglalásába nem ereszkedik.

Beöthy Zs. A mai és főleg a tegnapi konferencia vitái megmutatták, hogy a kettős elnökség kérdése mennyire fontos. A zsinati tárgyalások folyama alatt kimondtuk, hogy egyházunk a presbyteri rendszert követi, ennek pedig a paritás az alapja. De hogy az időt kiméljük, mivel két indítvány van, a Décseyé és a Ritoóké s azok indoklását is megértettük, szavazzunk valamelyikre.

Décsey visszavonja indítványát, hogy a vitát rövidítsük, mivel a Ritoók indítványában meg van permissive, a mit ő imperative akart kimondatni.

Fejes István a magáévá teszi Décsey elejtett indítványát. Szerinte nem a paritás elvéből foly a kettős elnökség, hanem annak történeti alapja van. Régibb időben nem létezett, de a presbyterium sem volt, mert még a Geleji kánonokban is az mondatik, hogy csak ott állittassék legalább, a hol lehet. A hol patronusok voltak, azok kormányozták az egyházat, ezek voltak a főkuratorok. A

nagyobb egyházakban 1848 előtt nem a lelkészek elnökölték. A főgondnokok mondtak tehát le jogaikról, ennél fogva, ha a kettős elnökség jogát ki nem mondjuk, megsértjük a történelmi jogokat, megsértjük azon egyházakat, melyekben a kettős elnökség divatozik.

Nagy Péter. Nekünk az lévén czélunk, hogy oly törvényeket állapítsunk meg, melyek az egész egyház egyetemét kielégítik, tehát annak elkerülésére, hogy oly intézményt erőszakoljunk az egész egyházra, mely annak egyik részében uralkodik, de a másik részében erős visszatetszést szül, azt indítványozza, hogy mondja ki a zsinat, miszerint: a presbyterium elnöksége ügyében minden egyházkerület saját belátása szerint intézkedjék a fenálló intézmények alapján.

Hegedüs László szeretne volna, hogy egyenlő törvények hoztak volna az egész egyházra nézve, de már az első alkalommal a concessio terére léptünk. Ha alkúnak volna helye, a Décsey indítványát pártolná, de kijelenti, hogy határozottan az eredeti szerkezethez ragaszkodik, mely érett megfontolás eredménye, miután az egyházkerületek megvitatása után került ide. Kiváltságokat, melyek mások jogsérelmével állanak fenn, eltörlendőkhöz tart, de jogokat elvenni sérelmes dolog. Különbben is tapasztalóból tudja, hogy a kettős elnökség nem veszedelmes, sőt vannak oly ügyek, melyeket sikeresebben adhat elő a világi elnök, ki a néppel atyafiságban áll. A qualificatio megszabása ellenkezik a protestantizmussal, mely az egyenlőséget tartja jelszavául. Sem egyik, sem másik módosítványt nem fogadja el, hanem az eredeti szerkezetet.

Horthy István Hegedüs indítványát fogadja el.

Ráday Gedeon Hegedüs nézetét czáfolja. Nem tartja ugyanis antiliberalismusnak a qualificatio megszabását. A kettős elnökség mindenütt kötelezővé tétele czélra nem vezet, mert a gondnokság a legtöbb községben különben is nem tisztség, hanem szolgálat, melyre erővel kell fogni az embereket. Az ily emberekre bizni az elnökséget, nemcsak a papi, hanem a presbyteri tekintély lerombolására vezet. Álliberalismusból ne állítsunk fel oly intézményt, melyből csak baj származhatnék. Ritoók indítványát fogadja el.

Kovács Albert. Első nap tárgyaltuk az erdélyi speciálításokat, a második nap a tiszáninneri speciálításokkal telt el, s majdnem szakadást idéztek elő, most meg a dunamelléki speciálításokkal foglalkozunk; de, a mely nem fenyeget szakadással, mivel ez az egyházkerület több ízben kitűnő jelét adta annak, hogy a többség akaratának kész meghódolni. Honnét van ez, hogy ily speciálításokkal találkozunk? Onnét, hogy a zsinat több életviszonyra akar egyetemesen kötelező határozatot hozni, mint a mennyi az egyesülésre szükséges volna. Az oly törvényjavaslat, mely mindent szabályozni akar, senkit sem elégíthet ki. Kétségkívül, hogy az egyesülésre megkívántatik, hogy bizonyos egység el legyen érve, de ezen egyformaságnak nem szabad tovább terjednie azon szerveknél, melyekkel az egyházkerületek egymással érintkeznek. Másutt megtarthatják saját institutiojukat. Ez a kérdés is olyan, mely bátran bizathatnék az egyes kerületek statutarius jogkörébe.

Hogy a két indítvány közül melyik fogadtassék el, a kettős elnökség fejlődésének kérdése szolgál útmutatóul, melyet Fejes helytelenül adott elő. A kettős elnökség a bodrog-kereszturi szüreten létesült, melyet 150 esztendő óta nyög a ref. egyház. A kettős elnökség azonban csak az egyházmegyében és kerületeken hozatott be, de a conventre nézve nem. Zsinat sem volt soha kettős elnökség alatt, csak a mostani. Törvénynyé tehát csak az egyes elnökséget kell tenni, megengedetté a kettőset. Több esperest megkérdezett ez ügyben, a kik azzal biztatták, hogy a kettős elnökség ártatlan dolog, mert csupa fictio. De akkor minek tegyük törvénynyé azt, a mi fictio, s másutt mégis bajt szülhet. A nép sem kívánja ezt. A kettős elnökséggel nagy harcok végződtek be, a tractusokon és superintendentiákon nincs is vele baj, de veszedelmes lehet az egyes egyházakban. Ritoók indítványára szavaz.

Még Szinyei G. szólalt fel röviden, mire elnök szavazásra bocsátotta a kérdést. Az eredeti szöveg elvetetett, úgyszintén Décsey módosítványa is. Ritoók módosítványa fogadtatott el, de azon része nélkül, mely a qualificatio megszabását tartalmazza.

A 27 §. második és harmadik kikezdése változatlanul meghagyatott, nemkülönbben a 28 és 29 §. is.

A 30 §-hoz Ritoók módosítást ajánl. Nem kívánja sorshúzás által dönteni el, hogy melyik elnök szavazata legyen határozó, hanem körvonalozza, hogy mely ügyek mi módon intéztessenek el. Sőt egyenesen a lelkésznek kívánna adni a döntő szavazatot. Azonban módosítványa elvetetett, s úgy ez, mint a 31, 32 és 33 §. változatlan hagyatott. A 34 §. pedig, mivel erdélyi ügyeket tárgyal, kihagyatott. Sőt egyszer mindenkorra megjegyzem, hogy mivel a 7 §-ban az erdélyiek jogfentartása általánosságban kimondatott, az erdélyi viszonyokra vonatkozó minden részleges rendszabály az egész alkotmánytervezetből mindenütt kitöröltetett.

Következett az egyházmegyékre vonatkozó része az alkotmánytervezetnek. Ennek 38 §. a) pontjához Székely Károly azt kívánja kimondatni, hogy a mely egyházmegyében két segédgondnok van, jövőre csak egy választassék. Azonban ezen indítvány, mint az egyházkerületek keblei ügye, mellőztetett. A b) pontra Ballagi azt az indítványt teszi, hogy az egyházmegyei tanácsbírák között a tanítók is képviselve legyenek, hogy megtartassék az az elv: semmit rólunk, nélkülünk. Midőn ez a gyűlés a tanítóknak az alkotmány sánczai közé való fölvételét egyhangúlag elfogadta, ez azon elvből történt, hogy a mi egyházunkban, mely kiválólólag tanító egyház, hol a lelkész is első sorban tanító: a tanító, mint a lelkész munkatársa, az egyházi élet előkészítő tényezője. Szükséges tehát, hogy az egyházi ügykezelésben szintén részt nyerjen. Ez a haladás az újabb kor vívmánya. Nem lehetett ez így a régi korban, mert még a Geleji kánon is azt mondja, hogy in ecclesia aristocratico democraticum regimen amplectitur. Oly viszonyok között, midőn a lelkész fogadta a tanítót,

nem lehetett ennek joga az alkotmányban. Ajánlja indítványának elfogadását. (Nagy zaj.)

Kántor Sámuel ebben a gyülekezetek jogának megszorítását látja. Általános felkiáltással Ballagi indítványa mellőztetett, s úgy ez, mint a következő §-ok a 44-ig változatlanul elfogadtattak. A 44 §-hoz Székely Károly azt kívánja tétetni, hogy miután vannak oly felekezeti gymnasiumok, hol az esperes erősíti meg a tanárt, az esperes felügyeleti jogának megőrzésére tétessék ki az 1. pontba, hogy a népiskolák és esetleg középiskolák feletti felügyeleti jog az egyházmegyét illeti. Ez indítvány is elfogadtatott.

Csider Károly a szerkezetbe óhajtja felvétetni, hogy az egyházmegyék jogkörébe tartozik az egyházközségek és presbyteriumok határozatai ellenében felmerült panaszok és folyamodások felett való határozás.

Az egyházkerületekről szóló rész a 46 §-tól a 60-ig némi csekély stiláris módosítás mellett változatlan hagyatott.

A konventről szóló részben a 60 §-hoz szólva Pápay Imre az egész konventi intézményt az alkotmányból kitöröltetni kívánja, s helyette a zsinatot tenni az egyházkerületek fölé legfőbb kormányzó testületül. Kántor Sámuel is mellőztetni kívánja a konventet, míg Fördös Lajos kimondja, hogy ez a zsinat éppen azért hivatott össze, hogy a konventet megalkossa. Szentpéteri Sámuel a konventi tagok 3 évre való választása ellen szolt. Nem látja szükségesnek, hogy 3 évre választott egyének s ne évenként megújuló tagok vezessék az egyházkerületek közügyeit. A Lutheri egyház egyetemes közgyűlése is azért oly jótékony hatású, mert friss, nem megcsontosodott tagokból áll. E cikket bizottság elé kívánja útasítani. A zsinat azonban változatlanul megtartotta.

A 61 §-ban Kovács Albert kettős elnöke helyett kettős elnökséget kíván tétetni, mert az elnökség nem kettős, mint a kétfejú sas. Elfogadtatott.

A 64 §-ban Kormendi azt óhajtja kimondatni, hogy minden egyházkerület saját küldötteinek költségeiről maga gondoskodik. Ujfalusi a sok pénzt felemészítő konvent terheit magok a tagok által kívánja fedeztetni. Áldozunk az egyházért, mint őseink áldoztak. Azonban a szöveg e felszólalások daczára fentartatott.

A 65 §-ban magyar ref. egyház helyett, magyarországi ref. egyház tétetett Nagy Péter indítványára; a többiben maradt a szerkezet.

Kovács Albert azt mondja, hogy a b) és c) pont jórészen egyet mond, csak hogy a b) nem mondja világosan azt, a mit a c) világosan kifejez. Hiánya az, hogy nem mondja meg, mik a közös ügyek, úgyszintén az is, hogy a közös ügyek mi módon való elintézése felől intézkedik. E baj elhárítására módosítványt ajánl. Mire Beöthy azt jegyezte meg, hogy ha az egyházkerületek megegyeznek abban, hogy miféle ügyeket intézzenek el közösen, megtalálják azt a módot is, a mely szerint intézkedjenek. A szöveget megtartani kéri. Ennek ellenére Ritók a b)

pont törlését kívánja, mivel ruganyos és centralisatióra vezethet, mitől előre félték a konvent ellenzői. Hegedüs a pontot fentartani kívánja, nem tart a centralisatio lehetőségétől. Kormendi szerint nem áll előtte szóló azon nézete, hogy a közösen fölterjesztett ügyekből jogsérelm nem származhatik, mert a konvent intézkedhetik akként, hogy megsérti az egyes egyházkerületek jogkörét. Épen abban rejlik a veszély, hogy a konvent az egyes egyházkerületek jogkörét fogja csorbitani. Örül azon, hogy az egyházkerületek egységesekké lehetnek, hogy az 5 egyházkerület mellett egy egységes magyar prot. egyház fog létesülni. De hogy az egység meg ne ölje az egyes egyházkerületek jogait, ki kellene adni a jogügyi bizottságnak, hogy a jogokat kellőleg körvonalozza. Általános jogfentartás, mint a tapasztalat tanúsítja, nem sok hasznot eredményez. Szavazattöbbséggel a 6. pont elfogadtatott.

Az e) pont Veszprémy Gáspár és Kun Bertalan módosítványa daczára, Beöthy Zs. magyarázata folytán meghagyatott.

Az f) pontnál Kormendy attól tart, hogy a konvent a superintendentiák akarata ellenére is hivatna össze zsinatot, melynek jogát ő az egyház egyetemének kívánja fentartani, ennél fogva ő így szövegezné: a zsinat tarthatása végett a kezdeményező lépéseket megteszi. Kun Bertalan pedig így kívánja a §. elejét: az egyházkerületek előleges megkérdezése és jóváhagyása mellett. Nagy Péter azt mondja, hogy a szöveg maradhat, csak hogy a 103 §. kellőleg módosíttassék,

Molnár Béla az l) pontnál azt mondja, hogy a konventet, a mennyiben az egyházkerületek belügyeibe nem avatkozik, elfogadja, de az egyházkerületek oly irányú gyámság alá helyezését, hogy még a közpénzek kezelésére is a konvent ügyeljen fel, nem kívánja. Kormendy a felügyeletet nem képzei másként, mint a számadások revideálása által, a mi roppant bajjal járna s gyakorlatilag kivihetetlen. Molnár indítványához, az l) pont törléséhez járul. Dobos a Kenessey elveszett alapítványokra hivatkozik, hogy a felügyelet szükségét bebizonyítsa. Pap Gábor a Kenessey-alap elvesztését azzal indokolja, hogy gondnokok kezelték, s a kerület felügyelete paralysáltatott.

Elnök feltévé a kérdést, a többség az l) pont kihagyása mellett nyilatkozott.

A 68 §-nál Antal Gábor a határozatképes konventi tagok számát 15-ről 20-ra kívánja emeltetni. A mit el is fogadtak.

A 70 §-nál Kun Bertalan nem kívánna (költségkimelés szempontjából) évenként összehívni a konventet, hanem csak mikor szükség van rá. Révész is úgy nyilatkozott, hogy csak akkor tartassék konvent, ha az egyházkerületek többsége kívánja. Azonban a szöveg mindennek daczára megmaradt.

A délután 5 órakor kezdett s fél 8-kor végzett ülésben a zsinatról szóló részt tárgyalta le egészen a zsinat. A dologgal siettek, s mondhatni főrészben elsiettek. Egy kissé nagyobb higgadság, a költségkimelés daczára, sem

ártott volna. Kitértek 4 lapot az eredeti szövegből, s helyette egyszeri felolvasásra Szász Béla eléggé hosszú módosítványát fogadták el, a nélkül, hogy kinyomatás által — igaz, hogy az ügyrend szerint csak az indítványt kell kinyomatni — mindenkinek hozzáférhetővé tették volna.

E sietségnek az lett következménye, hogy az alkotmánytervezetbe fölveendő egyéb tények összeszedésére kiküldött bizottságok, u. m. a tanügyi és jogügyi munkálataikkal el nem készülhetvén, a 8 órai reggeli nyilvános ülésben, előleges napirendre tűzés nélkül az egyházi tisztviselőkről szóló szakaszt kellett elővenni. A meglehetősen zavaros tanácskozás következőleg folyt le.

A 71 és 72 §. változatlan maradt.

A 73 §-ra vonatkozólag Fejes István a tiszáninneni superintendens képviselőinek megbízásából azt kéri, hogy minden egyházkerületnek annyi két képviselő adassék, a hány egyházmegyéből áll.

Nagy Péter kijelenti, hogy a konvent a zsinati tagok számát a népesség aránya szerint határozta meg; ennél fogva, ha az egészet felforgatni nem akarjuk, a szövegben megállapított számarányt meg nem változtathatjuk.

Szász Béla felállván, így szólott: Az alkotmánytervezetet állapítjuk meg ez idő szerint. Ez alaptörvénynek csak elvet kifejező meghatározásokat kellene megállapítani, az olyakat pedig, a melyek legfőlegb szabályrendeletekben foglalhatnának helyet, nincs miért körülírunk. E tekintetben többszörösen határozott kifejezést adott már a zsinat, midőn kimondotta, hogy csak a főbb elvekre nézve kíván megállapodásra jutni. A nehézséget eddig is az okozta, hogy oly részletekbe bocsátkoztak, a melyek az egyes egyházkerületek történeti előzményeibe ütköztek. Az a meggyőződése tehát, hogy a 71—74 §-ban foglaltaknak meghagyásával a 74—85-ig terjedő §-ok, melyek a zsinati tagok választásának módozatairól szólnak, mellőztessenek s csak a főbb elvek mondatván ki, a módozatok bizassanak az egyes egyházkerületekre. Ha megmaradnak az eddigi eljárás mellett, oly megszorításokat fognak behozni, a melyekben az egyes individuumok nem könnyen mozoghatnak. A mostani zsinat is különböző választási módozat mellett jött létre, mégis az egyetemes ref. egyházat képviseljük. Bizassék tehát a zsinati képviselők választási módozatának megállapítása az egyes egyházmegyékre. Ez irányban írásba foglalt módosítványt nyújt be a maga és társai nevében, melynek elfogadtatását kéri.

A Szász Béla indítványához csatlakoztak László József, Horváth Mihály, Ritoók Zsigmond, a ki csak azon elv kitételét kívánta, hogy a képviselők választása a zsinat-presbyteri rendszer szerint történjék; továbbá Révay Lajos, a ki koránt sem lát akkora veszélyt abban, ha a választás az egyházkerületekre bízatik, mintha azok századokon át birt jogaik megsértése miatt elégtelenül mennek haza a zsinatról. Beöthy Zsigmond is úgy nyilatkozott, hogy a választási jog kétségkívül a presbyteriumot illeti, de az eddigi választási formák is biztosítanak bennünket arról, hogy a presbyterium befolyása a választásra meg-

fog hiúsíttatni. Adhat tehát némi engedményt a zsinat az egyházkerületeknek, hogy azoknak történelmi jogait meg ne sértse. Mert, ha kimondja a zsinat, hogy a választási módozat megállapítását az egyházkerületekre bizza, már azal szabályt hozott a választásra vonatkozólag, melyben az igazolás is benne rejlik, e szerint a zsinat törvényessége meg nem tagadható. Lengyel Imre is pártolta Szász Béla indítványát, de mivel a kihagyatni rendelt §-okban elvi jelentőségű tételek is vannak, nehogy elhamarkodással vádoltathassunk, a szöveget egész terjedelmében felolvasatni kívánja. A felolvasást követelvén Szentpéteri Sámuel, Veszprémi Gáspár is, elnök fölteszi a kérdést, felolvasatni kívánja-e a zsinat? mire a többség a felolvasatás mellett nyilatkozott.

Már a felolvasás előtt a Szász B. módosítása ellen s a részletes választási szabályok hozatala mellett nyilatkozott Horthy István, ki, hogy jövőre a legtörvényesebb alakban jöhessen létre a zsinat, egyöntetű s minden egyházkerületre egyiránt kötelező választási törvény megállapítását kívánja. Balogh F. is azt hiszi, hogy ha nem egyöntetűen jön össze a zsinat, megtámadható annak törvényessége. Ballagi azt mondá, hogy itt, a hol közös alapra kell állnunk, ez alapot úgy kell körülírunk, hogy egyenlően választassanak azok, kik a zsinatban részt vesznek; mondjuk ki tehát, hogy az egyházközségek választanak, és minden egyház annyi képviselőre szavaz, a hány képviselője van annak a kerületnek, a melybe tartozik.

A kihagyásra szánt §-ok fölolvása után, Hegedüs László emel szót, kielégítőnek tartván, hogy ki van mondva, kik választatnak, és hogy a választás a zsinat-presbyteri rendszer alapján történik. Hogy az egyes egyházkerületek hogyan rendelkeznek a választásról, választókerületek vagy egyházkerületek szerint intézik-e a választást, az az alkotmányt nem sérti meg.

Békly Sámuel szerint a Szász Béla által kihagyatni szándékolt §-okban a fő- és középiskolák tanárai külön választó testületekként szerepelnek. Nem sértjük-e az alkotmányt, ha így külön tanári kasztot teremtünk? Mondjuk ki, hogy a tanári képviselőket is a presbyterium választja.

Gr. Ráday Gedeon belenyugszik a választás akármely módozatába, de abba nem, hogy más képviselő jelenhessék meg, mint a kit a presbyterium választ. Bár tiszteli a tanárokat, de azt nem helyesli, hogy oly testületek küldjenek a zsinatra képviselőket, kik az egyházban, mint forum, nem szerepelnek. Tanárok megjelenését szükségesnek tartja, de azokat is a presbyteriumok választják vagy pedig, ha maguk választják, csak informáló tagjai legyenek a zsinatnak.

Molnár Béla elfogadja a Szász módosítványát, s csak azért szól, hogy Rádaynak feleljen. Ha ezen eljárás új lenne, nem szólana, de régi szokás, hogy a tanári testület választó testületnek tekintetik náluk, s főgondokra, püspökre stb. együttesen ad szavazatot. Tehát a zsinatra is meg kell adni ezen jogát. A presbyterium különben sem tudhatná

megítélni, hogy a választandó tanár mily szolgálatot tehet a zsinaton. A történeti alapot, melynél fogva a tanári testület önálló testületnek tekintetik, minden fontosabb szavazásnál meghagyatni kéri.

Néhány főlshóalás után a 73 §. második kikezdése végére az tétetett, hogy az iskolák képviselői az illető tanári testületek által választatnak. A harmadik kikezdés pedig úgy módosított, hogy a kerületi képviselők a gyülekezetek presbyteriumai által általános szótöbbséggel választatnak.

Következett ezután a Szász Béla módosítványára a szavazás, mely általános szótöbbséggel elfogadtatott.

A következő 86 §., mely ezt mondja: „tanácskozási alá csak a magyarországi ref. egyház és iskola közös ügyei vehetők“, töröltetett.

A 102 §-nál, mely a zsinat teendőit sorolja fel, Hegedüs László indítványozza, hogy a zsinat hatáskörébe vétessék fel az egyház tana is; Balogh Ferencz ugyanoda a házassági peres ügyek feletti intézkedést kéri beigtatni. Indítványai irásban beadására útasítottak.

Az utolsó §. Körmeny S. következő módosítványára szerint fogadtatott el: „103 §. A zsinat rendszerint 10 évenként tartatik; ha azonban az egyházkerületek többsége az egyetemes egyház érdekében s halasztást nem szenvedő indokokból rendkívüli zsinat összehívását látja szükségesnek, annak összehívása tárgyában az egyetemes konvent intézkedik.“

No v. 8. d. e.

A jegyzőkönyv hitelesítése után beterjesztetett a galaczi ref. egyház kérvénye, missio ügyben, mely a kérvényi bizottsághoz útasított.

A köznevelés és oktatás szabályzatából az alkotmánytervbe fölveendő részek kiszemelésével nem készülvén el a kiküldött bizottság, e tárgy elnapoltatott, helyette az egyházi tisztviselőkről s egyes egyháztagokról szóló része az alkotmánytervnek vétetett elő.

A kezdő 120—123 §. változatlanul maradtak.

Mielőtt az alkotmánytervezet tárgyalása megkezdődött volna, Ballagi azon indítványt tette, hogy miután a 102 §-ban a lelkész-választás módzatainak megállapítása is a konvent teendői közé soroztatott, bizottságot kellene kiküldeni e szabályok elkészítésére, vagy útasítani kellene a konventet, hogy ez irányú törvényjavaslatot készítsen elő.

Ez indítvány elfogadása után olvassa a jegyző az egyházi tisztviselők s egyes egyháztagokról szóló rész 120, 121, 122 §-ait, melyek változatlanul meghagyattak. A 123 §-t Sipos Pálgy kívánja módosítani: „A segéd- és időközi lelkészek ügyének törvényszerű rendezése tárgyában való intézkedés a fenálló gyakorlat alapján az illető egyházmegye, illetőleg egyházkerület jogkörébe tartozik.“

Ballagi ellenzi az egyházmegyék illetén feljogosítását a káplánok elhelyezésére. Nehogy megnehezítettessék egyik egyházkerületből a másikba való által-menetel, egyformaságot kíván ez ügyre nézve behozni s a szöveg meg-

tartása mellett nyilatkozik. Beöthy is ily értelemben szól, kiemelvén, hogy ha minden egyházmegyének szabadságában áll a lelkészek ügyét rendezhetni, mi jog marad a superintendia számára? A hány egyházmegye van, annyiféle az intézkedés.

Sipos módosítványát pártolják Kis Áron, Miklovicz Bálint, Körmeny Sándor, a ki a dunántáli egyházkerület felzavarását látja abban, ha a káplánok elrendezési joga az egyházmegyéktől elvonatik. Horváth Mihály ezt az egyházmegyék autonomikus jogának tartja, melyet tisztelni kell. Az egyházmegyék különben is jobban ismerik embereiket s az egyházak szükségait, mint a superintendia, ennél fogva czélszerűbben intézkedhetnek. Révay Lajos azt mondja, hogy a mi jó van institutióinkban azt tartjuk meg, és miután a szöveg által nincs elzárva, hogy az egyházkerületek fentartsák, ha jónak látják, az egyházmegyék eddigi jogait, az eredeti szöveghez ragaszkodik. Dobos ezt mondja: Helyes, hogy védjük egyházmegyéink jogait, de tegyük ugyanazt a superintendiaival is, mert a mennyivel szaporitjuk az egyházmegyék jogkörét, annyival csonkitjuk meg a superintendiait, holott e kérdésben a superintendiaik csakugyan czélszerűbben intézkedhetnek.

Révész nem bánja, ha a tractusokra bizatik is a segédlelkészek elhelyezése, de a nyilvántartás végett az esperesek jelentsék be a püspöknél, hogyan intézkedtek. Szóltak még a kérdéshez Pály Lajos, Bencsik István, Csónka Ferencz, a módosítványt pártolva, mire az szavazattöbbséggel csakugyan el is fogadtatott.

Heves vita fejlődött ki a 124 §-nál, mely a lelkipásztor hivatalos teendőiről szól. Kovács Albert a §-t egész nyers modorban támadta meg, elítélve annak szerkezetét, hogy nemcsak lényeges logikai hibában szenved, hanem nevezetes theologiai félreértések is foglaltatnak benne. Logikai hiba az, hogy a 3. szám alatt elsoroltak az 1. és 2-dik szám alá soroztatnának. Theologiai félreértés, hogy a cura pastoralis körébe utal olyanokat, a mik közigazgatási teendők, s kihagy belőle olyanokat, a mik valóban oda tartoznának, minő a betegek látogatása. Egyébiránt e §. fölösleges is, mert itt csak általánosságban van elmondva az, a mi a következő §-ban részlegesen elsoroltatik. Töröljük tehát e §-t s menjünk át a következőre.

Miklovicz azt kívánja, hogy a törvény világos és határozott legyen, s bár nem óhajtja, hogy mindent be- rakjunk a törvénykönyvbe, nehogy oda jussunk, a hová a farizeusok, a kik megszürték a szunyogot és elnyelték a tevét, de a mely életviszonyokra alkothatunk szabályokat, azokra alkossunk. Megnyugodnék a szövegben is, de azt sem bánja, ha új szöveg kidolgozására bizottság küldetik ki. Azt is óhajtana, hogy az esküvé ideje határozottan megállapítottatnék, nehogy szabad legyen Kis-Pércsen az, a mi Debreczenben nem szabad, t. i. az esküvé szombat és vasárnap.

Hegedüs szintén megszatatni kéri a pap teendőit, hogy azokat, mint valami tükörben, láthassa. Kovács

Ödön ellenben a Kovács Albert álláspontjára helyezkedve, e §-t töröltetni kéri. Koncz I. a szöveg mellett marad, de fölvetetni kívánja a lelkész kötelességei közé a heidelbergi káté magyarázását s azt, hogy a konfirmáltáról anyakönyvet vezessen. Balogh Ferencz is pártolja a szöveget, de ha logicusabb rendbe szedhetnék, nem bánná. E végből 3—4 tagú bizottság kiküldését javasolja. Véghelyi Dezső a lelkészek teendői közé igttatni kéri a kórházakban fekvő betegek látogatását, mert sehol annyi áttérést nem észközölnek a róm. kath. papok, mint épen itt, a miéinknek lanyhasága miatt.

Kovács Albert, mint indítványozó, zárszava után újra szövegeztetni rendelte a zsinat s ennek teljesítésére Balogh Ferencz, Hegedüs László és Kovács Albertot küldi ki.

A 125 §. helyébe, Kovács Albert szerint, ezt kellene tenni: Minden lelképasztornak kötelessége, hogy hivatalos teendőinek végzése közben a fenálló törvényekhez s rendszabályokhoz alkalmazkodják. Székely Károly viszont kéri, mi a sacramentumok kiszolgáltatásának megszabott rendje, holott ugyanazon egyházmegyében néhol a debreczeni, másutt a pataki liturgiát használják. E helyett helyi szokást kívánna tenni, mit viszont Miklovicz ellenez. Balogh F. a szöveg megtartása mellett nyilatkozik, s úgy ez, mint a következő 126, 127 §. is változatlanul megtartatott, valamint a következő 128 is, mely pedig az eddigi gyakorlattól kitérő állapotot honosít meg. Így például a jogászok s gymnasiumi tanulók eddig szokásos legatioba menetelét megtiltja, s a lelképasztorokat mindazon beszédekért, melyeket helyettük tartanak, felelősekké teszi.

A 129 §. helyébe Szabó János a következő szöveget ajánlja: Reformált egyházunk két vallásos cselekményt tart magától az Úr Jézustól rendelt sacramentumnak u. m. a keresztséget és az urvacsoráját. Mindakettőt csak erre törvényesen felhatalmazott egyének szolgáltatják ki. A mi Körmendi, Ballagi és Miklovicz felszólalásai után el is fogadtatott. A 130 §-ba Koncz Imre az anyaegyházról távollévő filiákban lakók kedvéért így kívánja a szöveget: Azonban rendkívülileg úgy a templomban, mint magánháznál is lehet bármely időben keresztelni. Ez elfogadtatott; a 131 §. maradt. A 132 §-nál Peterdi Károly kimondatni kéri, hogy a beteg gyermekek keresztelésénél keresztszülők jelenléte nem kívántatik. Fördös kéri, hogy eddig a keresztpák jelenléte nem volt szokásban, hát ezentúl megkivántatik-e? Vályi ezt szükségesnek tartja, mert a keresztszülők a gyermeknek keresztyén vallásban neveléséről fogadalmat tesznek. Miklovicz azt idealisalasnak nevezi, mit a gyakorlatban nem lehet megvalósítani. Jordán a keresztelést egyúttal polgári actusnak is mondja, hol a keresztszülők tanúk arra, hogy a gyermek mely apáé s anyáé? A szöveg megtartását kéri, mi meg is maradt.

A 134—137 §-ig terjedő §-ok az urvacSORA kiosztásának módozatait tartalmazzák. Baksay ezeknek fölolvásása után azt mondja, hogy a 130 §. azt tartalmazza,

hogy a beteg bármikor kérheti az urvacSORÁT, a 134 pedig ezt ünne- és vasárnapra szorítja. Ennélfogva szigorúbb meghatározást óhajt. Az urvacSORÁNAK a beteghez való vi-tele kath. szokás s a mi embereink a halotti szentséget akarják ezzel pótolni. Nézete szerint az urvacSORA csak vasárnap és ünnepnapokon osztrandók, s a betegeknek is csak a rendes urvacSORA osztás idején adná. A 136 §-t, mely a gyermekeknek és elmebetegeknek az urvacSORÁTÓL való eltiltását rendeli, kivihetetlen rendőri intézkedésnek tartja. Ezt előzőleg tanácsolhatni, de ha valaki már az urvacSORÁNÁL VAN, vissza nem útasítható. László József a betegeknek bármikor kiosztaná az urvacSORÁT. Fördös ez időt délelőttre kívánná szoríttatni. Makai ezt lehetetlennek tartja, a kórházi betegek miatt. Koncz Imre azon szokást kívánja fentartani, hogy az előjáróknak székeikbe, helyükbe vigye a pap. Erre hosszas vita, magyarázat fejlődött ki. Hegedüs ezt megengedhetőnek tartja, mert külföldön a megszentelt kenyert az egyháziak viszik a hiveknek helyébe a templomban. Pap Gábor a Koncz által említett szokást sajnos esetnek mondja. Isten előtt egyenlők vagyunk, tehát a hiúság oltárán ne áldozzunk. A svéd egyházban mindenkinek helyébe viszik a szent jegyet, mi se tegyünk különbséget a hiúság kedvéért.

Fölszólaltak még ezeken kívül Kis Áron, Nagy László és Benkő János, mire Kun Bertalan leczkét tartott a papoknak, mondván, hogy e §. oly kérdésről szól, a melyben a liturgia mindenkit eligazít. Csodálkozik rajta, hogy a lelkész urak ily dolgokon még vitatkozhatnak. Mit mond rá a külföld, ha olvassa, hogy ily egyszerű dolgok fölül sincesenek tisztában papjaink. Ne vitázzunk tehát, hanem fogadjuk el a §-t. Baksay mond erre zárszót, mire a szöveg a szavazásnál elfogadtatott.

A 104 §-ban Kerekes József tanfelügyelő a konfirmációt a 12 évről a 14 évre kívánja áttétetni, mert a törvény 15 éves korig ismétlő iskolát rendel, s ezt épen a konfirmáltak miatt, a kik régi szokás szerint, azt hiszik, hogy azzal az iskolával szakítottak, nehéz megvalósítani. Benkő János túlmegy Kerekesen, ő egyenesen 15 évet kíván. Mire Kis Áron azt mondá, hogy ily mellékes ok miatt nem lehet a ker. gyermeket az urvacSORÁVAL VALÓ ÉLÉSTŐL eltiltani A többség a szöveget elfogadja.

A 142 §-hoz Véghelyi oda tétetni kívánja, hogy a kórházban lévő betegeket is köteles meglátogatni a lelkész. György Endre pedig a halálra ítélt szerencsétlenektől a szerencsétlen szót töröltetni kívánja. Mindkét módosítvány elfogadtatott; nemkülönben a többi §. is a 143—147-ig.

Ennél Pap Gábor azt mondja, hogy a lelkész hivatalos functioi közt az esketés nincs kitéve. Kívánja tehát, hogy a szövegezésre kiküldött bizottság erre is terjeszse ki figyelmét.

Véghelyi a polgári rendeletek teljesítéséről szól. Vannak — úgymond — oly rendeletek, melyeket csak közvetlen előjáróságuk útján véve tartoznak a lelkészek teljesíteni, de vannak olyanok is, melyeket, ha a polgári ha-

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erdélyi prot. Közlöny“ 47 számához.

tóság útján veszik is, tartoznak teljesíteni, ilyen az újonczozási, betegápolási stb. ügy. Fölszóltak fölvilágosítólag Koncz és Mezey Albert, mire úgy Pap Gábor, mint Vég-helyi indítványa, a szövegező bizottságba útasított, ebbe pótlólag bevásztatván még Vég-helyi Dezső is.

Molnár Béla a bizottságok munkálkodhatására való tekintetből a délutáni gyűléskezés megszüntetését indítványozza. Elfogadtatott.

Olvastatott Kovács Antal és 14 képviselőtársának azon indítványa, hogy a házassági pereknek a zsinati teendőik közé felvétele ügyében a bizottság küldessék ki. Az indítvány kinyomatni s a tagok közt kiosztatni rendeltetett.

Nevezetes egyének hitvallása.

Schiller.

II.

Sokan vannak, kik Schiller vallásos zamatú költeményeiben nem az Isten, hanem a szerelem magasztalását keresik. Így értelmek az alábbi versszakot is, abban nem a vallásos kedély kiömlését, hanem a szerelem ömlengését találván:

Mindenségnek milliói
Forrjatok e csókba össze!
Lenni kell egy égi lénynek,
Mely szivetek össze kösse.

Hogy költőnk ez égi lény alatt, nem a szerelem Istenét, hanem az Alkotót érti, az kétségen kívül áll. S mi e tekintetben teljes mértékben csatlakozunk Schmidt berlini tanár véleményéhez, ki e versszak felől így nyilatkozik: „Ezt a természetfölötti égi lényt csupán a költő teremtő phantasiája tette földi boldogság örök forrásává; s ez határozottan nagy tévedés volt vallásos tekintetben a költő részéről, a mennyiben ő egy egész mindenség boldogítását egy oly, a világon teljesen kívül álló lénytől követelte, mely csak közvetve foly be a nagyok és parányok életének boldoggá, szerencsésé tételére!“ Nagy tévedések azonban soha sem tehetők jóvá kicsiny eszközökkel, s mihelyt fölismertnek, rögtön átcsapnak a másik szélsőségbe. Így fejlődött ki később Schiller lelkében is a hit egy a világban és a világon élő Istenben; e hitről győz meg minket a „Megnyugvás“ cz. költeménye, mely egy a két világnézet közti ingadozás, erről „A kísértet-látók“ cz. beszélye, mely az igazhívő supranaturalismus önkényesen működő, csodás büvökörrel övedzett Istene elleni tiltakozás, erről a „Bölcsészeti levelek“ cz. műve, mely egy ifjú lélek vallomásainak alakjában van kidolgozva.

Mindezekből világosan kitűnik, hogy Schiller föltétlenül hitt Istenben, s ha látszólag kérdésessé is teszi azt, hogy lelkében a vallás, a hit gyökeret vert, műveinek minden sorából az ellenkező tetszik ki. Saját hitének ilyes kétségbevonása lappang a következő sorokban:

Az élet útján két virág nyit, ember
A melyeket a bölcs kereső meglol.
A novök élvezet s remény,
Ki egyikét letörte, ne kívánja
A másikat, hadd éljen az tovább,
Ki nem hiszen, az a gyönyört sovárgja.
Ez igaz, ah, mióta áll a föld!
Ki hinni tud, az sorsát türje, állja;
Világ felett története itél.

Azt is kiolvashatjuk e szavakból, hogy költőnk már letörte az élvezet virágát és hinni nem tud Istenben, pedig ha ezt tesszük, téves felfogásból indultunk ki, mert szerinte is volt Isten, csak hogy ő ezt az Istent a természetben működő erőben, a szellemeket egyesítő szeretetben találja fel. Ő Istent a mindenség lelkének tartja. Misem bizonyítja ezt jobban, mint egyik költeményének következő sorai:

Bú epeszté a teremő lelket,
Hiányt érzett s lelkeket teremtett,
Lelkeket, mik lényét visszatükrözik.

Hogy a későbbi idők folyamán teljesen tisztában volt a maga részéről Isten lényének nivoltával, azt legjobban bizonyítja „Görögország Istenei“ cz. költeménye, melyben a költő, mint azt egy Körnerhez intézett levelében maga mondja, nem a philosophia istenét állítja pellengőre, sem a nagy tömeg jótékonyssággal megáldott álomképét, hanem azt a szörnyszülöttet, melyet bűnös felfogás hozott létre. A Deismus Istenéről szól tehát kétségkívül, melyet az akkori világnézet a legjobbnak ismert el, s melynek még egy Voltaire is áldozhatott; azt az Istent, a ki megteremtén a világot, azt sorsának engedte át, a felvilágosodás Istenét tehát, mely csupán a világ teremtője s ép oly nyomasztó léttel bír, mint az isteni jogaitól megfosztott természet. Mert hisz maga költőnk is így szól:

Rég kihalt, ah, gyászol már a rét,
Istonséget nem talál a szom.
Elröppent az életteljes kép,
Egy bús árnyék maradt, ah, csak fenn.

Koránt se higyük azonban, hogy Schiller kora ilyes téves felfogásaival szemben csupán a bánat és vád hangjait szólaltatta volna meg lantján. Sokkal nagyobb szellem volt, hogysem egyetlen érzésnek tudott volna hangot adni csak. Ellenkezőleg! Az idealismus honában keresett menedéket mindaz ellen, a mit abban a korban egyháznak, vallásnak s egyáltalán keresztyénségnek neveztek, s ezt, legalaposabb bírálóinak véleménye szerint, csupán azért tette, hogy annál könnyebben ismerhesse föl a keresztyénség valódi lényegét. Rajta is bebizonyult a göthei mondás: „A fenséges, a mit sem a pirkadó hajnal, sem az éj létre nem hoz (mert hisz ezekben az alakok egyesülnek), elűzetik a nap áttal, — mely mindent szétválaszt és elkülönít, — s kénytelen a megsümmitülés örvényébe tenni el a műveltség növekedése folytán, ha nem elég szerencsés arra, hogy

e Széphez meneküljön s vele bensőleg egyesüljön; ez által mindketten egyenlő mértékben halhatatlanokká s elpusztíthatatlanokká lesznek.“ Nem az tette költőnkét ez elv zászlóvivőjévé, hogy egy értekezést irt a szinpadról, mint erkölcsi intézményről, még kevésbé az, hogy megírta „Az ember széptani nevelésé“-ről örökbecsű leveleit, melyeknek célja, kimutatni azt, hogy az út a szabadsághoz a „Szép“-on vezet keresztül, hanem az, hogy ő, Don Carlos, Wallenstein, Tell költője, a szépség templomának papjaként működött oly sikerrel, mint előtte s utánna senki más, azon óhajattal lelkében, hogy az idealismus által megsabadjtsa az életet a polgári viszonyok szűk korlátaitól s azon egyéni sajátosságával, hogy nem engedett az anyagnak maga felett hatalmat, hanem azt alakította át és dolgozta fel úgy, a mint lelkülete sugallta. Ezek jellemvonásai, melyek által ő magát egy a nép műveltségét vallásosság által előmozdító kiváló alakká tette.

Schiller költészete egy oly alakhoz hasonlítható, melyet tünde csillagfény övedz, olyan az, mint a sphárák zenéje. Épen ennél fogva bir azon varázshatalommal, hogy a hallgatót, az olvasót sejtelmekkel tölti fel egy örök, az emberi eszmék körén felül álló lény felől. S ha el is akarja költőnk vallásos érzéseit lepiezni, midőn így szól:

„Mely vallást ismerek? Egyet sem azok közül, melyekről nekem szóltál. És miért? Vallásból!, önmagát ezáfolja meg, más helytt Kereszt vallása te! Csupán te nyujtasz kettős pálmát az alázatosság s az erő koszorújában.“

Akard a jót! Érezd az Istenséget! Ez az, a mit költőnk műveinek minden sorából leolvashatunk, ha az ott irva nem is áll.

Szemerjai Béla.

VIDÉKI ÉLET.

(A görgényi egyházmegyéből.)

Ügy- és pénzkezelés.

(Viszonszól az „Erdélyi prot. Közlöny“ 23, 35 és 36 számában megjelent „Mezőségi“ aláírású közleményekre.)

A görgényi egyházmegye folyó évi október 18-án tartott köztörvényszéke a jelzett közleményekben hamis világitásban látván dolgunkat feltüntetve, 6 jegyzőkönyvi szám alatt engem bizott meg, hogy a valót, hivatalos adatok közlésével, mutassam fel. Ezt teszem a következőben:

Azon állítás, hogy közgyűléseinknek nincs tárgysorozata, valótlan. Az esperes (ezt másképp képzelni sem lehet) a gyűlés elé terjesztendőket felmutatja, a tagok bármelyikének joga és módja lévén hozzászólani, a hallgatás az esperes által készített tárgysorozat elfogadását jelentvén.

Ez előre készített tárgysorozat tárgyalásába, természetesen, bele nem mehetnek, mivel a gyűlés folyama alatt, tehát a másod napon, is érkezhető kérelmek, beadványok (melyek közt fontosak is lehetnek) az esperes tudomására csak akkor jutnak, midőn a dictatura-vezető, régi szokás szerint, azokat az asztalon elébe tette.

Az első nap délutánján — pihenésül legtöbbnyire 5—10 percz szünet közben — néha a leiratok s a közdolgok tárgyalása jön elő; de a per kezdetén, a béke-kísérletért személyesen megjelenni köteles távol lakó válófeleket más napra maradás költségével terhelni: *summa jus, summa injuria.*

A számadások előleges részletes megvizsgálására az özvegy-árvai.intézet alapulása óta fenálló háromtagú ellenőri bizottság fölé, a közpénztár növekedésével, 1876-ban másodfokú bizottságul, egy nagy bizottság lett szervezve és kinevezve. E két bizottság részletes bírálata és jelentésével harmadfokúlag lettek a számadások, évenként rendszeresen, a közgyűlés elé terjesztve, 1879-ben azonban, az előbb be-terjesztettek hiányosak lévén, két izben terjesztettek elő. Az ellenőri biztosok, köztük világiak is, esperes, jegyző, sőt még a főgondnok urak is több izben tettek és tesznek időközönként rögtönzött pénztár- és pénzkezelési vizsgálatot, csak a nagybizottság választott tagjai mutatnak kevés buzgóságot; alig egy-kettő jelenik meg a gyűlésen; 1879 aug. 21-én egy sem jelenvén meg, a gyűlés e miatt 28-ára napoltatott el, a Sz. Régenhez legközelebb lakó tag egyetlen egy nagy-bizottsági gyűlésen sem jelent meg.

Ezen szabályszerű eljárásánál a számadások megvizsgálása csak 1881-ben lett először, a fizetésekre való várakozás késedelmes beadása miatt, mellőzve; a közgyűlés ekkor is a rendes és jól ismert tételeket helybenhagyta, de számvizsgálat és részletes elbírálás végett visszaútasította a két bizottsághoz. Ez elbírálás meg is történt.

Hogy a pénzkezelés, e közöny dacára, sem nem lelkiismeretlen, sem nem banyag, legyen szabad az eredmény-ményre hivatkozni

1858 végén (régőbbi jegyzőkönyv nincs kezemnél) közpénztári tőke volt: 30 frt 5 kr., 1864 végén: 253 frt. 60 kr. és 1880 végén, a takarékpénztári kamatot is tőkének véve: 4019 frt. 60 kr. És ennek minden fillére szabályszerűleg, a kisebb összegek két kezessel, a nagyobbak (most a Zilinczkíé is) zálogjogi bekebelezéssel vannak biztosítva.

Ha meg is történt, hogy Zilinczki a directori pénztárba 811 frt. 73¹/₂ krral adós maradt, (ezt a számot a hivatalos könyvek is mutatják), ez többé történni nem fog. A director minden elszámolás végén a maradékot készpénzzel leszámllálja, a napi kiadásokat meghaladó összeget a közpénztárnak kezelése alá adja, és így Zilinczkivel sem történhetett meg az, hogy egyetlen fillér is zsebében maradjon; ha a közgyűlés összes tartozására nézve — mi az 1877-iki számadás zártával, a fennebbi összeg en kívül, 62 frt. 12 kr., a tanszer-pénztármaradékkal és 520 frt. 25 kr. kötlevelezett tőkével együtt: 1400 frt. 70¹/₂ krra rugott — az alaki és zálogjogi biztosítást előbb mellőzte; tette pedig ezt azon föltevésben, hogy a valódi biztosítás föltalálható az adós becsületes jellemében, ismert vagyoni állásában, elegendő fedezetű kezességében és összes dézmakárpótlása lezárolásában, mely évenként 250 frt 80 krt tesz. (Ez utóbbi hypothekára az ig. tanács is kölcsönöz.)

A tartozás ma már 1881 végéig, a törlesztett kamattal 1147 frtra szállott alá.

A költségvetés 1873-ban 6, 7 és 73 jegyzőkönyvi szám alatt volt először megállapítva; addig nem volt rá szükség; director által szedett pénzek csak kezén mentek át, s a szabályozott fizetések szedésén kívül, tanszer-forgatás s az atyafiak kényelmére hozott nyomtatványok közvetítésével vesződött s emelte, saját személye koczkáztatásával, egyházmegyéje tőkéjét.

A költségvetés azóta változatlanul áll; rendes kiadási rovata — nem számítva ide az átmenőben kezelt pénzeket — a közgyűlési tagok díjazása (fejenként 1 frt. 50 krral,) 5 egyházkerületi képviselő útdíja s a jegyzőkönyvekhez való papír fedezésére 283 frt. rovatal volt határozva.

Való, hogy a meg nem jelenő közgyűlési tagok napi-díja s 3 egyházkerületi képviselő útdíja benmaradt. De ezen meg nem jelenést számba venni nem szabad s az egyházkerületi képviselőiséget díjsökkenés útján tölteni be, demokratia, alkotmányellenes elv.

Ezen maradékból a Viktoria 7-ik évi ajándékából, meg a fennebb jelzett directori gazdálkodásból és ezeknek kamataiból gyűlt egy kis tőkéje az egyházmegyének; de árt-e az, ha az eljöheto és eljövő rendkívüli kiadások fedezésére nem kell mindjárt egy új rovattal zavarni az egyházat? s nem jól fog-e egyházmegyénknak egy kis észrevétlen született domestika, melyet ki tudja meddig fog csak tervezni a magyar reformált anyaszentegyház, s melyért rég sóhajtozik az erdélyi ev. ref. egyházkerület?

Különben a tavaszi közgyűlés másod napján egy bizottságot nevezett ki a költségvetés vizsgálat alá vételére, ennek jelentése tárgyalásakor lesz módja és joga Mezőségnek szavát felemelni.

Eddig a hivatalos közlés.

* *

Ha Mezőségi közleménye által egyházmegyém reputációját csonkítva hittem volna; ha az „Erd. prot. Közlöny“ t. olvasó közönségétől nem várhattam és vártam volna el, hogy a frázisokat méltó értékükre redukálni fogja, folytonos gyengélkedésem daczára is, régebben szólottam volna, de hallgattam, mert a szólásnak szükségét nem láttam; miután azonban a tollat kezembe adták, csatolok egy pár szót a fennebbiekhez.

Mindenekelőtt megsugom a t. közönségnek, hogy azon tavaszi közgyűlésen egyházmegyénk mezőségi részéről senki sem volt jelen; a Mezőségi névre tehát a szép frázisok kapcsául volt szükség. Ki rejtőzzék alatta? nem keresem, de a harist elárulja hangja. Mezőségi szava azon Régenvidéki atyafiakra vall, kik gyűléseink első délelőttjéi, díjkiosztásig, bölcsen hallgatva, félfigyelemmel kitarjtják, de már a többiről delután elpárolognak; második nap és a bizottsági gyűléseken nem mutatják magukat, noha némelyiknek Mezősége közelebb fekszik gyűléseink helyiségéhez, mint saját lakásához, kik e szerint szándékosan tudatlanságban hagyják magukat azért, hogy a Régeni piacon vagy

valamely bormérésben rémségeket idézzenek oly dolgokról, melyekről bizonyosságot szerezni nemcsak jogukban áll, de kötelességük is.

Legyen szabad ezeket arra figyelmeztetnem, hogy a szelid és alázatos Jézus — kinek igéje hirdetésére vállalkoztak — nyíltan álcázta le a farizeusokat és korbácsolta ki az Úr házából a galambárúsokat; kövessék őt: jöjjenek el, a mikor és a hová a kötelesség hívja, üssenek bátran, ha kell, a szeg fejére.

Igy építették hajdan Isten országát; ez eljárás illik becsületes emberekhez, nem pedig nyúl-bőrbe öltözve macska-körmöt mutogatni!!

A görgényi ev. ref. egyházmegye köztörvényszéke megbízásából.

Szabó József,
egyh. főjegyző.

KÜLFÖLD.

Ausztria. *Gymnasiumi enquete Bécsben.* Az osztrák gymnasiumok reform-ügyében karácsonykor enquete-bizottság fog összeülni Bécsben. Ez alkalomból a miniszterium a gymnasiumok referense által egy emlékiratot dolgoztatott ki, mely a tárgyalások alapjául fog szolgálni. Az emlékiratot előleges tanulmányozás végett valamennyi középiskolai tanfelügyelőnek, az enquete tagjainak és más tanférfiaknak szétküldetett. A tanácskozások tárgyát különösen a következő főpontok fogják alkotni: 1. Egyes eddigelé érvényben álló normaliak czélszerű megváltoztatása. 2. A tanítási útasítások a német és a classikus nyelvek tanítása tárgyában. 3. A növendékek fölvétele a gymnasiumi, illetőleg a középiskola első osztályába. (Betöltött 10-dik év és fölvételi vizsgálat.) 4. Tanárok kiképezetése a német nyelvből és irodalomból, szláv és olasz tarnyelvű középiskolák számára. 5. Csakis egy latin és görög nyelvtani tankönyv engedélyezése legalább tíz év tartalmára. 6. A német nyelvi tanórák szaporítása a gymnasium V-ik osztályában. 7. A közép felnémet a gymnasiumban. 8. A természettudományi tananyag egyenletes felosztása a gymnasium tantervében. 9. A középiskolai igazgatók és tanfelügyelők felmentése az irással összekötött teendőik alól (Befreiung vom Schreibgeschäfte). 10. A kisebb városokban a nem eléggé életképes középiskolák beszüntetése; e helyett a szükségletekhez nézve a középiskolák szaporítása nagyobb városokban. 11. A középiskolai tanfelügyelők kinevezetése a középiskolák kategóriája és száma szerint, nem pedig, mint eddigelé humanisztikus és reálistikus szakcsoportok szerint.

Németország. *Új gymnasiumi tanterv a poroszországi gymnasiumokban.* A poroszországi gymnasiumokban a jövő iskolai évtől kezdve az új gymnasiumi tanterv fog fokozatosan életbe lépni. A görög nyelv tanítása az új tanterv értelmében nem a quartában, hanem csak a tertiiában fogja kezdetét venni. A földrajz a gymnasium közép- és felső osztályaiban mint önálló tantárgy fog előadatni. A francia nyelv ezentúl a gymnasiumban és a szóbeli érettségi vizsgálatban r. tantárgy lesz. A mennyiségtani és természettudományi tantárgyak az eddiginél nagyobb terjedelemben fognak taníttatni a gymnasium közép- és felső osztályaiban.

AZ „ERŐ. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Boldogok, kik beszédem hallgatják.

Kik roskadoztok éveknek súlyától,
És vágytok enyhe nyugalom után:
Minőt nem adhat a világ, az élet;
Mely mi övé, ah! abból ad csupán - .!
Kiknek a puha vánkös is kemény már —
S kiknek kebléből mély sohaj fakad
Oh jertek a Megváltóhoz, ki mondá:
„Én megnyugtatlak fáradottakat!”

Kik éjen, nappalon hiven küzdétek
Családi jóllét s a közérdekért —
És most, sok év után, könnyelt szemekkel
S halványan néztek szét a sikerért . . .!
S nem láttok semmit, s üdvös munkáttal
Fölhagyni készit tépő fájdalomokat: —
Oh jertek a Megváltóhoz, ki így szólt:
„Én eltevém mennyben jutalmatok.”

Kik törve vagytok éltetek tavaszán
Nem bájol el virág s a méla hang,
Mely fölszáll lomb közül; sőt tetszőbb nektek
A temetésre konduló harang

Megválni vágytok földtől és az égtől
A hol az élet álma teljesül
Oh jertek a Megváltóhoz, hisz' így szólt:
„Ki mindvégig megáll, az idevezül!”

Ki hön szeretettel s mélyen megcsalódtál
Romok közül, oh! mentsd meg hitedet;
S roncsolt reményed elhervadt virágit
Majd nyerne újból szint és életet .!
Nézd a kereszt hősét — ő is szeretett
S csalódott, szenvedett keservesen:
Jer hát hozzá s felüdülsz, mert így szólott:
„Vigaszt a síró bizton nyer, veszen.”

Oh jertek, jertek mind! Kihez mennétek?
Enyh', béke és vigasz csak nála van,
Oltári, templomi oly pusztán állnak,
De mily sok, ah, a roszt s boldogtalan.
Mind boldogságért pályáztak s nem lelték,
Világ s az élet meg nem adhaták:
Oh jertek hát hozzá, hisz' ő igérete:
„Mily boldogok, kik szavam hallgatják.”

Dicső József.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár 1881. nov. 19-én.

— Lapunk oecomiája jelentékeny változásokat szenvedett az utóbbi időben, és fog még szenvedni a zsinat tartama alatt, zsinati tudósításaink nagy terjedelme miatt. Azt hisszük t. olvasóink az ez okból keletkező hátrányokért meg fognak bossátani, különösen, ha zsinati tudósításaink kimerítő voltát veszik tekintetbe. Lapunk megnagyobbított terjedelmét majdnem kizárólag e tudósításoknak szenteljük, de még sem vagyunk azon helyzetben, hogy a zsinat tanácskozásaival lépést tarthassunk! Ezért is reméljük olvasóink elnézését, mert hisz jobb későbbben, a jó, mint ellamarkodva a rossz.

— Halálozások. Egyszerre két halálesetről veszünk fájdalmas tudomást. Az egyik a **Biró Károly**, tasnádi ref. lelkészé, kiben egy önzetlen, derék szolgát vesztett anya-szentegyházunk, s egy szerető, minden ízében becsületes férfit ismerősei. Családi gyászjelentése így hangzik: „A legmélyebb fájdalom leverő érzetével tudatjuk forrón szorított édes apánk, testvérem, vóm és sógorunknak néhai **Biró Károly** volt tasnádi ref. lelkész s a sz.-szólnoki ref. egyh.-megye közügy-igazgatójának folyó évi nov. hó 12-én d. u. 2 órakor, életének 41-ik évében, 2 havi súlyos szenvedés után történt gyászos kimúltát. A megboldogultnak porrá válандó földi reszei f. hó 14-én d. u. 2 órakor fognak a ref. templomban tartandó gyász istenitisztele után az örök nyugalomnak átadatni. Tasnádon, 1881. nov. 13. **Biró Ilona**, Béla, Károly, Ilona mint az elhunyt gyermekei. **Biró Mária** nővére, férjével: **Nagy Lajossal**. Özv. **Dusóczky Pálné**, szül: **Varga Juliánna** mint az elhunyt napa, a többi rokonok nevében is. Béke lengjen az elhunyt porai felett! — Egy második gyászlap lozsádi **Zudor Károly**, ev. ref. egyházmegyei képviselőnek s sz.-földvári ref. egyházunk gondnokának ölte 74-ik évében történt kimúltát jelenti. Legyen áldott emlékezete.

— Az unitárius hitközség Budapesten f. hó 14-én tartotta, **Hajos János** elnöklete alatt, közgyűlését, melyet **Derzsi Károly** gyönyörű beszéde által kísért istenitisztele előzött meg. Az elnök jelenlétében örömmel constatálta az anyae gyház megalakulását, mely teljesnek mondható. Majd előadta a keblü egyház javaslatát a közgyűlés és presbyteri ranács szervezése iránt. A közgyűlés e javaslatot elfogadását a legott megejtett választások által documentálta. Megválasztottak tehát: I gondnokká: **Hajos János**, II gondnokká: **Bedő Albert**, jegyzőkké: **Farkas Sándor** és **dr. Máté Sándor**, pénztárnokká: **Végh József**, egyháziakká: **Ajtai József** és **Szigeti József**. A presbyterium tagjai lettek, a fővárosból: **Buzogány Áron**, **Dániel Gábor**, **Domaniczky István**, **Gál Jenő**, **Grusz Albert**, **Halmágyi Sándor**, **dr. Hatala Péter**, **Jakab Elek**, **Sebess Pál**, **Serényi Henrik**, **dr. Székely Ferencz**, **Székely Elek**, **Tassay Béla**, **Ürmössi Miklós**; a vidékiek közül: **Herczeg Odescalchy Arthur**, **Nagy Károly**, **Horváth György** és **Malatinszky György**, összesen 18. A közgyűlés a választásokon kívül még több kisebb ügyet intézett el.

— A „Magyar Dal-Album” III-ik kötetének első füzeté megjelent 20 eredeti csinos dallal. A havi füzetekben megjelenő vállalat jutányos áránál fogva is megérdemli a pártolást. Előfizetési ára egy évre vagyis 10 füzetre 1 frt. 70 kr, félévre vagyis 5 füzetre 90 kr, egyes füzet ára zongorára alkalmazott 20 dallammal csak 25 kr. Megrendelések **Hennicke Rezső** kiadóhoz, Győrbe intézendők.

— Protestantismus és panszlavismus czim alatt közelebb oly munka jelenik meg, mely — mint azt a „P. Napló” a szerző és a mű főbb tartalmának ismerete után mondhatja — sensátiot fog felkölteni. A mű oly férfútól ered, ki a magyar államiság egyik leglelkesebb előharcosa s a ki e műben a legnagyobb figyelemre méltó eszméket fejti meg.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőnégi s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldo-
mények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyujt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Br. Vay Miklós zárbeszéde a zsinat 24-ki utolsó ülésén. — Zsinati tudósítás. — Vidéki élet: (Az erdővidéki egyházmegyéből.) r. l. — Különfélék.

BR. VAY MIKLÓS

zárbeszéde a zsinat nov. 24-ki utolsó ülésén.

Főtisztelendő és mélt. zsinat!

Mielőtt, tisztelnél fogva, alkotmányozó zsinatunk ezen szakát berekeszteném, engedje meg a mélyen tisztelt zsinat, hogy egy visszatekintő pillantást vehessenek immár véget ért tanácskozásainkra és kifejezést adjak azon gondolatoknak, érzelmeink, melyek bennem a legközelebb lefolyt napok hatása alatt támadtak.

Fogadják a mélyen tisztelt zsinatnak tagjai egyenként és összesen mindenekelőtt hálás elismerésem kifejezését azért, hogy azon ügyek elintézésében, melyeket a nőki megnyitó beszédemben jeleztem, s melyek országos egybegyűlésünknek tulajdonképeni tárgyát képezték, ref. egyházunk javára, oly buzgó kitartással és egyetértő igyekezettel közreműködni kegyesek valának, s nekem, az élet alkonyán bár, megengedték érezni ama legfenségesebb és legtisztább örömet, hogy mindaz, a mi hitfeleim érdekében oly régóta óhajításban, vágyban és reményben ringatta lelkemet, most az valóság, a tény, az igazság erejével áll előttem! És így a ref. egyház számára az élet jogát, melyet már régen kivivott, éber gonddal őrzött és ekképen megérdemelt, az eddiginél még nagyobb mértékben biztosítva láthatom. (Élénk éljenzés.)

Megengedem, mélyen tisztelt zsinat, hogy lehetnek olyanok, kik az újítások és javítások terén lázas sietséggel szoktak előre törni, s nem lesznek megelégedve törvényhozái működésünkkel.

Ez lehető, de mindamelllett is azt hiszem, hogy mi nyugodt önérettel távozhatunk küldőink körébe, mert meggyőződés szerint megtettük mindazt, a mit, felekezeti és nemzeti érdekeink szerint, a viszonyokhoz képest, megtehettünk. Én azt vallom, mélt. és főtiszteletű zsinat, hogy mi ezúttal is egy lépést tettünk előre és reformált egyházunk elveinkhez hiven, a kor egészséges szellemét megértve, ez alkalommal is, mint fenállásunk óta, folytonosan reformáltunk. (Élénk helyeslés.)

Igaz, hogy az egyházalkotmány körében nagy részint csak folyvást fejlődő egyházi életünk és a törvény erejével bíró szokás által megszentelt gyakorlatot szer-

kesztettük egybe, de már ennyiben is áldásos és új munkát végeztünk. És méltán, mert az egyházi közigazgatás és törvényhozás formáinak megállapítása által rég óhajtott rendet, összhangzást és egyöntetű eljárást hozván egyháztársadalmi életünkbe, oly erős és hatalmas szervezetet léptettünk életbe, mely a részeket, egyes hatóságokat, az egészre kiható tevékenységre kényszeríti. E nagy és erős szervezetbe beillesztettük az egyetemes conventet. Ez, új hatósági körében, arra lesz hivatva, hogy egyházi és iskolai, szellemi és anyagi ügyeinket az egyéni és autonóm tekintetek tevékenységének igénybe vételével vezesse. Egyházi és világi férfaink bölcsességétől, egymást kölcsönösen segítő, Erdélylyel immár teljessé lett egyesülésünk után, lényegesen hatványozott közreműködésüktől fog függni, hogy a megalapított szervezetbe az élet mozgató szelleme költözzék és a testet, a gépezetet az élet lelke elevenítse és tartsa fenn. (Helyeslés.)

A köznevelés és oktatás szervezetébe valami egészen új és társadalmunkat gyökeresen átalakító eszmét nem vettünk be, mert az iskolát nem tartjuk forrongó eszmék küzdterének, hanem az összes társadalmat átható, már megtisztult világnézet kifejezésének. Ha mégis az oktatásügyet minden irányban felkaroltunk, tettük azt alaptörvényeinkben gyökerező jogainknál és önfentartási ösztönünknel fogva, az egész ország előtt nyíltan bevállván, hogy iskoláink mindenestől egyházunk testéhez tartoztak, hiven maradván őseink ezen hitéhez. (Tetszés.) Megjegyeztük, hogy midőn iskoláinkat felekezeti érdekeink ápolására, fejlesztésére fontartjuk és tökéletesítjük, ugyanakkor, miként eddig, úgy jövődében is, a magyar nemzeti közműveltség szent ügyének akarunk szolgálni! (Igaz! Úgy van!)

És mert ily küldetésünkkel és elhatározásunkkal a magyar állam vállairól a teher és felelősség egyrészt átvevünk, bizalommal számítunk arra, hogy a „coordinatio literariae insitutionis“ és „suprema inspectio“ kérdései, alaptörvényeink értelmében, s a régi szokás és hosszas gyakorlat útatisztái szerint oldatnak meg a kormány és országgyűlés által. (Élénk helyeslés.) Én magam részéről úgy a kormány, mint az országgyűlés bölcsességétől e tekintetben a legjobbat várom.

Hátra van, a miről mindenekelőtt kell vala szólnom, a magyar reformált egyház közalapja, melyet a zsinat létrehozott. Magas emelkedésben tarthatja mindnyájunk lelkét az a gondolat, hogy a mag, mely ezelőtt majdnem egy negyed század előtt egyházi és világi férfaink gondoskodása által elvetetett, épen a mostani zsinaton, a cél fenségétől áthatott lelkek szent buzgósága folytán, már-már termő életfává változott. S legyen szabad hinned, mélt. és főtiszteletű zsinat, hogy ha csak ez egyet végeztük volna is, ezen egyetlen eredmény is—

emberileg szólva — örök időkre biztosítja országos összegyűlésünk emléket. (Tetszés.)

E korszakalkotó nagy tett hódító hatása alatt engedje meg a mélyen tisztelt országos zsinat, hogy azon boldogító hittel hagyjam el elnöki széket, hogy a magyarországi ref. egyház nemcsak volt, hanem lesz is. (Hosszasan tartó lelkes éljenzés.)

ZSINATI TUDÓSÍTÁS.

November 9 d. e.

Elnökök: b. Vay és Nagy P.

A múlt ülés jegyzőkönyve felolvastatván, Szász B. egy megjegyzésével hitelesített.

Következett ezután a lelkipásztorok magánéletéről szóló szakasz vagyis a 148—158 §-ok.

E szakaszban foglalt részletes útastások helyett Körmendi S. a következő általánosságban tartott szöveget ajánlja: „A lelkipásztorok úgy magán, mint társadalmi viszonyaikban, szerény, feddhetetlen, hivatásuknak megfelelő, munkás és egyházas életet éljenek.“ Ennek az az előnye, hogy nem részletez, s így nem marad ki belőle semmi, mert minden részlet alája vonható.

Miklovicz bár nem hajt térdet a konventi munkalat előtt, de azért annak részletes tárgyalását óhajtja.

Beöthy is azt mondja, hogy minden hivatalnoknak részletesen szokott teendője előírva lenni. A feddhetetlen szó olyan kibuvó ajtó, melyen még a politikai pártküzdelmekben résztvevő is kibujhat, pedig az ebe való keveredéstől óhajtának a papokat megóvni. Balogh is azt véli, hogy ha a lelkész szót kihagyják a javaslatból, minden emberre ráillik. Jobb a részletes szabály, mert legalább a lelkészi pályára lépő ifjak tudják, mire kell vállalkozniok. Koncz a jézusi szeretet hangsúlyozásától tart, nehogy a pap ellenségei a 158 §-ban foglalt fegyelmi eljárást indítsák meg ellene, ha jogos perbe keveredik is. Krisztus is haragudott. Szavazással a módosítvány elvettetett.

Részletesen tárgyalatván a §-ok, Balogh a 154 §-ból az oly tüntetésaktól, az oly szót törölni kéri. Elfogadtatott, ekként a papoknak a tüntetésektől óvakodniok kell. A 155 §-t Vay B. törölni kívánja. Kovács Ödön is, mert félreértésre ad alkalmat. Ha kötzködni akarnak a pappal, azt mondhatják, hogy a gazdálkodás is oly foglalkozás, mely őt tanulmányaitól elvonja. Dobos János a kötelellességek részletesen elősorolása mellett van, mert fájdalom, oly üzemekbe bocsátkoznak a papok, melyeket itt főlemlíteni is szégyel; hogy többet ne mondjon, néhol az uzsorás zsidókkal szövetkezik. Szavazással fentartatik a §.

A 156 §-ra Szász Domokos ezt mondja: ő azok közé tartozik, a kik azt tartják, hogy a pap, első sorban, legyen pap, azaz minden erejét gyülekezetének szentelje. De oly munkakörre is elhivathatik a pap, mely őt egyházától húzamosabb időre eltávolítja, p. o. ha országgyűlési képviselővé választatik. Itt is hazájának, egyházának szol-

gál, mint boldogult Révész Imre, mint az elnöki széken ülő Nagy Péter, ki a népoktatási törvény meghozatalakor a protestáns érdekeket hatályosan védelmezte az országházában. Ily megszorítás más felekezetek rendszabályaiban nem foglaltatik. Nem szeretné, hogy egyedül a mi egyházaink papjai legyenek kánon által az országgyűlésből kitiltva. Azért a két-három hetet törölni kívánja s a helyett a szövegbe azt tétetni: ha húzamosabb időre távoznak egyházaikból saját egyház községük beleegyezésével tartoznak jelenteni stb.

Beöthy: a törvényjavaslat szerkesztői nem akarták a lelkészeket a magasabb megtiszteltetésektől, a képviselőség-től elzárni. Azonban nehezebbé tennők a dolgot, ha megszabnók, hogy mily feltételek alatt fogadhatja el azt. Ő tehát e szakaszt meghagyatni kívánja. Révész azt kívánja, hogy a bejelentés az egyházközségi előjárásúgnál s az esperesnél tétessék meg.

Szavazással elhatározott, hogy a szövegből a 2—3 hét kimarad s a bejelentés a Révész B. indítványa szerint törjénjék.

Hosszabb eszmecserét keltett Szász D. módosítványának a gyülekezettől engedély-kérésre vonatkozó része.

Lengyel Imre kitétetni óhajtja ezt, mert nem képzel oly gyülekezetet, a mely ezt lelkésztől megtagadná. Beöthy ellenben nagyon is képzel, sőt példával is szolgál, föltevén, hogy az előjárók az ellenjelölt pártjához tartoznak, azonnal megtagadják az engedélyt. Bódog Albert ellenben nemcsak arra kíván garanciát, hogy a lelkész esetleg képviselői állást elfoglalhasson, hanem arról is provisiót kíván, hogy ha az ekkleziának van szüksége papjára, arról is gondoskodva legyen. A legtöbb rendetlenség, baj az oly egyházakban található, melyekben húzamosabb ideig hiányzott a rendes lelkész. Az egyháznak is adassék meg tehát a jog, hogy ha a lelkész jelenlétét szükségesnek látja, annak eltávolzni akarásakor a felsőbb egyházi forum elé indokolt felterjesztéssel járúlhasson.

Ujfalussy azt hiszi, hogy az engedély-kérés mellett a lelkészt majd rossz akarat, esetleg egészsége helyreállítására szükséges eltávolításában vagy a konventre és zsinatra való jövetelében is meggátolhatná. Még Vályi Lajos szólt az engedély-kérés ellen, mire szavazással az indítvány e része elvettetett.

Hevessé vált a vita a 157 §-nál, mely a papok úgy magán, mint hivatalos öltözetéről szólt. Egyik szónok úgy eldobta a sujkót, hogy az elnök, gyengén bár, de rendreútitani kénytelenült.

Kovács Albert kezdte meg a támadást e §. ellen. E cikk — úgymond — egyike a törvénykönyv legérdekebb §-ainak. E fölött folyt a legtöbb vita az irodalomban. A konvent és a zsinat kérdése elenyészett ama főben járó kérdés mellett, hogy legyen-e a kabáton zsinor vagy pedig ne? Van benne némi tetszetős, hogy uniformis legyen. Katona nemzet ezt mindig érdekesnek tartja. De van benne valami új is, mert sehol a világon kálvinistáknál papi egyenruha nem volt soha. (Nagy zaj, ellentmondások.) Az

irodalom számos történeti adattal bizonyítja, hogy volt, de ez adatok abban a hibában szenvednek, hogy nem történetiek, mint ezt szóló képes kimutatni. A mivelt külföld példája hasonlót mutat. A pap csak a szószéken visel egyenruhát. Angliában, Franciaországban a bírák megtartották középkori egyenruhájukat, de a papok ilyenrel nem bírnak. A prot. Németországban sincs megszabott papi egyenruha. Protestáns papi eleink nagyobb tiszteltetését sokan abból magyarázzák, hogy egyenruhát viseltek, sőt a mostani kath. papokról is azt tartják, hogy egyenruhájuk mellett részesülnek nagyobb tiszteletben, mint a mi papjaink. De a katolikusoknak sincs kánonilag megszabott ruhájuk, ott is csak ususnál fogva jöttek be a különféle egyenruhák. Hosszasan idézi a XVI. században Melius Péter elnöklete alatt tartott zsinatnak ide vonatkozó végzését, melyből kitetszik hogy a papok közönséges ruháját, annak színeit és alakját tetszésükre bizza. Túl van már a világ azon, hogy az uniformisnak nagy fontosságot tulajdonítson. A Geleji kánonok sem szólnak a ruha alakjáról. Van a mivelt társadalom embereinek oly ruházkodási módja, melyet elfogad orvos, ügyvéd, hivatalnok bíró egyiránt, ez legyen a papoké is. Melius csak a bohózos öltözködést tiltja. A §. törlését nem indítványozza, de csak annyi legyen benne, a mennyi régi rendszabályainkban foglaltatik, s a rendszeres egyházi ruha elszámálása s előszabása helyett ez tétessék: midőn hivatalos tisztökben járunk el. palástot viseljenek. Furcsa lenne, ha fegyelmi eljárás alá vonatnék az, a ki jó pap, de kabátján a zsinórt nem tűrheti.

László József óhajtja a papi viselet előírását. Sok oly példát tudna idézni, melyek ezt ajánlatossá teszik. Hogy papjaink kevésbbé tiszteltetnek, mint a róm. kath.-ok, annak oka a pongyola viselet. Látott lelkészt sarkantyús csizmában, pitykés dolmányban, sőt saját superintendense koporsójánál is oly ruhában, melyet szinte szégyelt. Ily esetek meggátlása végett a szöveg megtartását kívánja.

Nagy Péter azt mondja, hogy a konventet e §. hozatalára nem a historiai múlt, hanem a jelen szükség kényszerítette. Hogy mint rendelkezik e tekintetben a zsinat, az magától a zsinattól függ. De a mit megállapít: az az ellen vétők bizonyára fegyelmi vizsgálat alá vonatnak. A prot. szabadság nem szabadosság.

Szász D. szerint Kovács Albert többet olvas ki a szövegből, mint a mennyi benne van. Formaruháról abban szó sincs. Még a hivatalos functio alkalmával sem kíván formaruhát. A formaruha fogalma azt teszi, hogy mindenkié egyenlő legyen. Itt az nem mondatik ki; csak annyi van obben kimondva, legyen a papnak tisztességes kalapja. Hát K. A. nem kívánja, hogy a papoknak tisztességes kalapjuk legyen? Mivel csak a hivatalos functioi alkalmára ir elő különös ruhát, egyéb alkalmakra pedig csak tisztességesen és feketébe öltözést követel, K. A. aggodalmi alaptalanok.

Vég helyi Dezsőt a zsinatnak eddigi folyama arról győzte meg, hogy a zsinatnak, ha a sok szószaporitást elkerülni akarja, a konventi munkálathoz előadóról kellett volna gondoskodnia. Ő mint polgári egyén tudja, hogy a

lelkészek ruházatát a magánkörökben sokkal jobban megítélik, mint ezt a papok tehetik. A róm. kath. papok ruházkodását, ha nem kánon szabályozza is, de teszik ezt diocesisenként, sőt beleelegyedik a kuria is. Tény, hogy lelkészeink úgy magánfoglalkozásaik, mint a köztanácskozásokban oly öltözetben jelennek meg, melyen még a köznép is megbotránkozik. A ruha előírása mellett nyilatkozik.

Fejes szerint nálunk a lelkészek szegénysége teszi szükségessé az egyenruhát, mely hivatalos functioi alkalmával viselve tovább tisztességes marad, mintha minden nap abba járhatnak. A hosszú attilla legyen végig begombolható, longa vagy reverenda-féle. A palást kurta kabáttal szintén nem diszes.

Lengyel Imre szintén óhajtja a papi ruhát. Tudna esetet felhozni a forradalomból, hol a községet a losonczy-féle veszélytől a hivatalos ruhába öltözött pap kérelme mentette meg. Sőt ő még ezt is a szövegbe óhajtáná igtatni, hogy nemcsak hivatalos tisztök, hanem polgári hivatalos ünnepélyekben való megjelenésök alkalmával is formaruhát viseljenek.

Hegedüs László Kovács A.-nek felel, hogy ha formaruha nem volt is, ha színe sem volt megszabva (Rákóczi udvari papjának gránát színű mentét ajándékozott), de tiltották a misiri gallér és bunczutka viselését. Később bejött a reverenda a forradalomig, ez visszahelyezte jogába a nemzeti viseletet, tartsuk még tehát ezt, sőt magyar nadrágot és csizmát is viseljünk.

Pártolták még a szöveget Benkő János, Miklovicz Bálint, Makai D., (ki örül, hogy őt utolérte a divat) és Szentpéteri Sámuel. Révész Bálint szerint legtöbb botránkozás történik a kalap miatt. Némely pap perge kalapot visel. Ki határozta meg, milyen a tisztességes kalap? Hagyjuk ki tehát a kalapot, maradjon csak a magyar süveg. Az attillához pedig tétessék oda: hivatalos alkalmakkor végig begombolva.

A sűrű helyeslésekkel félbeszakított beszédek elbanguzása után, Kovács A. zárbeszédét tartotta meg, polemizálva az ellenemondókkal. Az erdélyi püspök — úgymond — azt állította, hogy a törvény nem a múlt, hanem a jelen kedvéért hozatott, pedig a törvényhozónak a történeti múlt mindig parancsol. A ki a történeti talajról leveszi a lábát, úgy jár, mint most a zsinat, a mely jóformán azt sem tudja, mit csináljon. (Nagy zaj, ellentmondások. Ennek elhallgatása után, Vay elnök így szól: nem akarná ugyan rendreútasítani a szót, de méltóztassék meggondolni, hogy ha ily nyilatkozatot figyelmeztetés nélkül hagyna, mi következhethetnék belőle? Az, hogy rendeleteink végrehajtását s tiszteletben tartását nem követelhetnők. K. A. tisztelettel fogadja a rendreútasítást.) Folytatta ugyan még beszédét, de már kedvetlenül s csakhamar bevégezte, módosítványának elfogadását ajánlván.

Szavazásra kerülván a dolog, Kovács Albert módosítványa elvetetett, a Lengyel Imre s Révész Bálinté ellenben elfogadtatott; tehát a 157 §. utolsó része új szövegezésben így hangzik: „midőn pedig hivatalos tisztökben jár-

nar el, sőt polgári ünnepélyeken is, rendszeres egyházi ruhát viseljenek; nevezetesen magyar süveget, egészen fehér vagy fekete nyakkendőt, hosszú fekete atillát begombolva, palástot, általában minden öltözetet feketét.

A 158 §-ra, melyben az mondatik ki, hogy a 125—157 szakaszokban foglalt köteleességek elmulasztása fegyelmi eljárást von maga után, Ballagi Mór így nyilatkozott: „A jó törvények első kölléke, hogy keresztülvihetők legyenek, s alkalmazásuk ne idézze elő azt, a mit a közmondás így fejez ki: sok törvény, sok bűn. Ha ezt a szakaszt még ezzel a §-al is megtoldjuk, prófétai lélek nélkül is elmondhatjuk, hogy minden ekklézsiában találkozik oly házsártos, nyugtalan ember, ki előtt oly kaput tárunk fel, a melyen át a lelkes nyugalmát felzavarhatja. E §-okban foglalt köteleességek alapján az kezdhet fegyelmi eljárást a lelkész ellen, a kinek tetszik. Minek tesszük hát ezt ki itt, mikor vele a házsártosok figyelmét mintegy felhívjuk, hogy a mikor tetszik, üstökénél fogják a papot. Ajánlja e §. kitörlését, hiszen úgy is minden törvényben benne foglaltatik a sanctio azok ellen, a kik azt nem teljesítik.

Helyeslik Ballagi indítványát Győry Lajos, György Endre és Gál Péter; Lengyel Imre ellenben azt véli, hogy ha e §-t kitöröljük, azzal megsemmisítettük mindazt, a mit a papokról mondtunk. Fördős Lajos ellenben azt mondja, mivel az alkotmánytörvény mind a 13 fejezete végén ilyen sanctio mondatik ki, elég volna, ha a törvénykönyv végén egy §-ban mondatik általában, hogy a pap, esperes, püspök, főgondnok stb. stb. köteleességeik elmulasztása esetében fegyelmi eljárás alá vonatnak. Csider Károly, Gál Péter, Pap Lajos, sőt Vay b. elnök is e nézetben van, s e §. szövegezésére bizottságot, kár az alkotmányozó, akár a perrendtartásra kiküldött bizottságot vélik felhatalmazandónak.

Szavazással a §. töröltetik, s a törvényalkotó bizottság az új szerkezet szövegezésével megbizatik.

Következett ezután az „esperestekről“ szóló fejezet tárgyalása. Körmeny Sándor a czimből kitörlendőnek tartja az utolsó t betűt, nemcsak azért, mivel a szó végén rosszúl hangzik a t betű, hanem azért is, mivel a szó végén az mondatik, hogy az esperest rest, pedig szerinte az esperes nem lehet rest, mert annak nagyon is gyorsnak kell lennie. Kérdezte sokaktól az esperest szó etymológiáját. Némelyek az erspriet szóból magyarázzák, de ez korántsem oly kielégítő, mint Dobosé, a ki azt mondja, hogy az esperest helyesebben esperesnek mondandó azért, mert ő s időktől fogva sok pere szokott lenni. Tehát nem esperest, hanem őspörös, vagy ha úgy tetszik, esperes. Töröltetni kívánja továbbá a választandó qualificatiójára vonatkozó következő jellemzést: „kik tudományukkal, valódi lelképásztori jellemükkel kitűnnek“, valamint azt is, hogy „megerősítés“ végett az egyházkerületnek bejelentendő a választás. Elég ha tudomás vételül terjesztetik fel. Ha benne marad e jellemzés a szövegben, nem csak megszorítaná a választók jogát, de alkalmat adna az összehasonlításra a meg nem választott jelöltekkel. S hol az a forum,

mely megbírálja, hogy ki az érdemesebb, s ha nem az választatott volna, annak hivatalából való kitételét eszközölje.

A 10 éves restauratio is megengedtetik. Ezt pártolja, mert a mostani felhalmozódott esperesi teendők mellett mindig munkabíró egyéneknek kell az ügyek élén állaniok. A megerősítés az egyházmegyék autonomicus joga, melyet nem kell kitenni annak, hogy a megválasztottat esetleg a superintendentia meg ne erősítse.

Bencsik István elfogadja a §-t. De mivel gondoskodni kell arról, hogy a választást ki adja tudtára a kerületnek, kitételni kéri, hogy az egyházmegyei közgyűlés vagy a szavazat-bontó bizottság.

Peterdi Károly a 10 éves restaurationalis cyclost hosszalja s helyette 6 évet javasol. Ha tisztesség, részesüljön benne más is, ha toher, hordja más is.

Kis Áron 21 éve már, hogy viseli e hivatalt (Éltesse soká az Isten!), de ha a közbizalmat elvesztené, le tudna róla mondani. A t-t töröltetni kéri, mert soha sem tudott hozzá szokni, de a jellemzés maradjon meg, hiszen minden kánonban benne van. A restauratiót nem óhajtja, mert ezt az elvet a biblia nem ismeri. Azonban, a kik óhajtják, megengedi a szöveg, bár ő semmi jót nem vár tőle. A t. nélkül az egész §-t elfogadja. Ráday nem barátja sem a t-nek, sem a restauratióknak. Ujjfalusi a restauratiót a politika teréről becsempészetnek tartja. Bár soha be ne hoztuk volna, de mivel, a hol meg van, bajos volna kiirtani, a szöveget megtartja. Koncz Imre is így nyilatkozik.

Véghelyi Dezső az élethossziglan választás mellett tör lándzsát. A püspökök szintén élethosszig választatnak. Az mondatott, hogy ha meggyőződtek a gyülekezetek arról, hogy az esperes hivatalára alkalmas ember, újra megválasztják, ő meg azt tapasztalta, hogy rendszeren az ilyet nem választják meg.

Béky Sámuel szintén az élethossziglan választást pártolja. Dobos hajdan a restauratio hive volt, de ha most is abban a nézetben volna, magát verné meg. Jobb szeretné, ha csak az élethossziglan választás lenne a szövegben.

Balogh Ferencz szerinti a reformatio három százados fejlődése azt mutatja, hogy nem mindig elvek, hanem a körülmények szerint alakították az alkotmányt. A mi alkotmányunk oly mixtum compositum quid, melyben a külföld mindenféle rendszeréből van valami. Van benne maszatja az episcopalismusnak, congregationalismusnak, independentismusnak, azonban azt az elvet, hogy az újabb korban csempésztetett be a restauratio a politika teréről, meresznek mondja. Másutt is van restauratio nem csak nálunk. A skótoknál a zsinat elnökei évről-évre választatnak. Ne csak alulról restauráljunk tehát, hanem felülről is. Lehet e mellett is érveket felhozni: az erők felfrissülését s több effélét. A restauratio mellett van, az élethosszig választást nem fogadja el.

A szöveget pártolták még Mezei Albert, Kulin Imre, Miklovicz Bálint, mire szavazat rendeltetvén el, a szöveg a t. nélkül elfogadtatott.

A 160. §. változatlanul maradt. A 161 §-hoz Horváth Mihály azt kívánja tétetni, hogy az esperes nem csak az egyházmegye levéltárára, hanem pénztárára is felügyel. A 164 §-t Véghelyi Dezső úgy kívánja szövegeztetni, hogy gondoskodik, miként az egyházak ingatlan vagyoni telekkönyveztesse. Mindkét módosítvány elfogadtatott. S ezzel az esperesekről szóló cikk befejeztetvén, az ülés bezáratott.

Nov. 10. d. e.

Elnökök: br. Vay és Nagy Péter.

A múlt ülés jegyzőkönyvileg felolvasatván hitelesített.

Pap Gábor, mint a 102 §. újra szövegzésére kiküldött bizottság elnöke benyújtja az elkészített munkálattal, s annak a napirendre tűzött szakaszok előtt való tárgyalását kéri.

Antal Gábor is jelenti a köznevelés és oktatás szervezetének a Lónyai gr. indítványa értelmében leendő átdolgozására kiküldött bizottság részéről, hogy munkálattal ők is elkészültek, de mielőtt kinyomatása s napirendre tűzése elhatározatnák, szükségesnek látja elmondani, hogy munkálattal két részből áll, t. i. a sajátképeni munkálattal s egy ahhoz mellékelte indokolásból. Ez indokolást felolvasatni kéri, mert majd abból kitűnik, hogy kinyomatandó-e a munkálattal, vagy a nélkül is tárgyalható.

Az indokolás azt mondja, hogy a köznevelés és oktatás szervezetének szabályzatából ne csak az iskolák kormányzatára vonatkozó részek vétessenek tárgyalás alá, hanem az egész. A zsinat méltóságához nem illenek, hogy egy ilyen fontos tárggyal s annyi jeles erő közreműködésével készült munkálattal oly könnyedén elbánjon. A részletes tárgyalásnál az esetleges módosításokat az egyes §-oknál adja elő a bizottság.

A bizottság véleményét elfogadta a zsinat s a köznevelés szabályzatának tárgyalását a következő napi ülés folyamára kitűzte.

Olvastattak azután az újra szövegezett §-ok.

A 124 §-ba a lelkész hivatalos teendői közé igttatott az 1. alá a heidelbergi káté magyarázata. A 2. pontból a konfirmatio az 1. negyedik pontjával tétetett. A 3. czime így állapított meg: A lelképásztori gondozás és egyházkormányzás körében.

Ugyanez a bizottság a lelképásztorokról szóló fejezetben 141 §-ul felvétetni óhajt egy, a házassulandók kihirdetéséről s megesketéséről szóló ily szakaszt is: „A házassulandók kihirdetése vasárnap és a reformált egyház ünnepein délelőtt történik. Azon vasárnapokon, melyeken urvacsora osztatik, délután. Harmadszori hirdetés poenitentialis vasárnap, sürgős esetet kivéve, nem engedtetik.“

Horváth Mihály a hirdetés tilalmát nagypéntekre is kívánja kiterjesztetni, az esketés idejét is meghatározatni óhajtana és pediglen úgy, hogy csak délelőtt történhessék, nehogy a felek részeg fővel álljanak elő.

Fördös az újkenyéri s újbori urvacsora napját kívánja megállapítatni, mert ha szabad tetszés szerint rendelik ezt a lelkészek, az egyik gyülekezetben lakó félnek

poenitentialis hete lehet, holott a másíknak nem lévén, az esküdhethnék.

Vályi Lajos a Horváth M. módosításához még azt is hozzá tenné, hogy az esküvő falun csak az istenitisztelelet idején történjék, s hogy róm. kath. ünnepeken hirdetni nem szabad.

Kármán Fördös indítványát pártolja, de az esketés idejét nem kívánja megszabatni, mert gazdasági szenpontból délután esküszik a nép, akkor nem kell lakodalomi ebédet, csak vacsorát adni.

Kis Áron azt tartja, minthogy se a hirdetés, se az esketés nem bűn, bármikor megejthető. A régi kánonban csak azért van erre korlát, hogy az urnapja Bachus napjává ne válják. Majd az ünnepek megszentelésénél hozunk rá szabályt. Még a kath. ünnepeken is megengedné a hirdetés.

Dobos szinte így nyilatkozik. Szentpéteri Sámuel megadná a lelkészeknek azt a jogot, a mi eddig volt. Miklovicz helyesli a hirdetési napok megszabását, sőt még az újvet is a tilalmasok közé tenné. Róm. kath. ünnepeken szó se legyen a hirdetésről. Tartsuk fenn jogunkat, a kath. pap egy jottát sem enged a magáéból. Kun B. a vegyes házásokra való tekintetből, nehogy a másik félhez menjenek, s a lelkész stólája csorbujlon, a délutáni esketést is megengedné. Pap Gábor a délelőtti, Hegedüs a bármikori esketés mellett szól. A délelőtre szoritkozás főleg a művelt felekre volna vetáló. Koncz Imre, Szőke János a tetszés szerinti esketés mellett szól, Ilyés Bálint pedig nehogy a régi kánonnál lazább rendszabályt alkossunk, az újra szövegező bizottsághoz kéri útasítatni.

Szavazással a hirdetésre vonatkozólag a fentirt rendszabály fogadtatott el, a következő hozzá tétellel: „Nagypénteken egyáltalán tiltva van. Az esketés bármikor megengedetik.“

A 147 §. szövegét így formulázta a bizottság: „A lelképásztorok az egyházi és vallásos ügyekben egyedül saját egyházi hatóságuktól függenek, s e tekintetben azok egyházilag törvényszerű intézkedéseinek és felhívásainak készséggel engedelmeskedni, azok ilynemű határozatait és végzéseit pontosan teljesíteni kötelesek. A kormány azon rendeleteit, melyek az országos törvények végrehajtására vonatkoznak s velük saját egyházi hatóságaik útján közöletnek, kötelesek végrehajtani. A megkereséseket, melyeket a polgári hatóságok a közigazgatás érdekében hozzájuk közvetlenül intéznek s melyek az országos törvényekkel megegyeznek, szintén teljesíteni tartoznak. Az egyházi előljárók és hatóságok törvényes végzéseinek nem engedelmeskedők, azokat nyilvánosan kigunyolók vagy kisebbitők fegyelmi eljárás alá esnek.“

Beöthy kormány helyett államkormányt kíván tétetni. Csider Károly pedig a büntetést kiszabó utolsó pontot a zsinat egy idevonatkozó határozatánál fogva elhagyatni kívánja. Mindkettő elfogadtatott.

Következet ezután a püspökökről szóló fejezet 166—172 §-ok.

A 166 §-t, mely a püspök meghatározása, Ballagi Mór elhagyatni kívánja, mert hosszadalmas körülírása annak, hogy az episcopus primus inter pares. De hamis is a meghatározás, mert ha hatóság a püspök, s pedig az, jogának is kell lenni, mert e nélkül a hatóság tűz volna meleg nélkül, viz nedvesség nélkül vagy non ens. Kezdetjük itt is mint az espereseknél azzal, hogy ki választható püspökké. Jordán István csatlakozván a Ballagi nézetéhez, a törlést a zsinat elhatározta.

A 167—168 §. megmarad. Ez utóbbiban a helyett, hogy a püspök beállittatik, Véghelyi indítványára, „beigtattatik“ tétetvén. A 169 megmaradt, a 170 töröltetett.

A 171 §. a püspök kötelességeit sorolja elő.

A kormány rendeleteinek végrehajtására vonatkozólag Véghelyi szeretné azt kitéteni, hogy a mennyiben oly rendeletek érkeznének a kormánytól hozzá, a melyeket a közgyűlés jóváhagyása nem köröztethet, azok ellen a kormánynál rögtön representáljon. Ily joga az alispánnak is van. Ez indítvány elfogadtatott.

Arra nézve, hogy a püspök lehetőleg minden évben egyházmegyét látogasson meg, Körmeny a kötelező látogatás mellett van s azon enyhítő kifejezést: hogy ha a körülmények és viszonyok engedik, töröltetni kéri. Az ily látogatások a lutheranusok és katolikusoknál fölöttébb jótékonyak. Ezt nálunk is követeli a hitélet és az iskolák érdeke.

Nagy Péter a látogatást a püspökök buzgóságára bizná. Beöthy a szövegre szavaz, Koncz a püspökök túlterheltsége miatt, s mert az esperesek úgy is látogatnak, elhagyatni kéri ezt a szakaszt.

Balogh Fer. szintén töröltetni kívánja. A püspök csak akkor látogasson, mikor annak szükségéről győződik meg. Szentpéteri a szövegre, Antal Gábor szintén arra szavaz. Mindig a vallásos közönytől irunk, s az, a ki ez ellen legtöbbet tehet, az ne venne az orvoslásban részt? Más felekezetek püspökei is látogatnak, sőt ilyenkor a világiak a püspök mellé seregelve, könnyebben buzdúlnak áldozatra.

Szavazással a szöveg meghagyatott.

Betétetett még a püspök kötelességei közé az is, hogy nemcsak a superintendens levéltárára, hanem pénztárára is felügyel.

Horváth M. kitéteni kívánja azt is, hogy a felek tudják, miként a püspök kötelessége a rokonsági felmentvényért beadott kérvényeket a kormányhoz felterjeszteni. Azonban hiában fogott mellette Debreczen is, sőt hiában kívánta még a segédlelkészek kibocsátását s a lelkészek felavatását betétetni, mind a két indítvány elvetetett. A 172 §. kimarad.

A negyedik fejezet tárgyalása előtt Szabó János azt indítványozta, hogy mivel pap, esperes, püspök stb.-ről tétetik említés, a tanítóról pedig nem, erről is kellene egy külön fejezetet készíteni. De miután Tóth Sámuel felvilágosította, hogy a közoktatás szervezetében lesz arról szó, indítványát visszavonta.

A negyedik fejezetnél, mely az egyházközségi gondnokokról szól, Mezey Albert azt az indítványt tette, hogy csoportosítani kellene az egyházi hatóság, p. o. egyházmegye, egyházkerület, egyházközségbe tartozó hivatalnokokról szóló részeket. Nagy Péter ajánlatára ez indítvány a részletes tárgyalás utánra halasztatott.

A 173 §-nál Pápay Imre azt kívánja, hogy a főgondnokot az egyházközség, a számadó gondnokot a presbyterium válassza, a ki érte különben is felelős. Körmeny: e §-hoz való szigorú ragaszkodás mellett kis gyülekezetben nem lehet gondnokot kapni. Baksay e helyett, hogy az egyházközségi közgyűlés választja, csak egyházközséget kíván tétetni. Lengyel Imre szintén, Csonka Fer. pedig lutherannust is választhatónak tart. Szavazáskor Baksay indítványa elfogadtatott, Csonkéára való tekintetből pedig a szöveg úgy módosított, hogy a gondnok a prot. egyháztagok közül választható.

A 174 §-hoz Doktor János oda csatoltatni kéri, ami a 209 §-ban foglaltatik, vagyis ha valaki a gondnokságot el nem fogadja, felmentési díjat fizessen. Erre főleg oly községekben van szükség, a hol közmunkával szerzik az egyház jövedelmét.

Véghelyi szintén kitéteni óhajtja a birságot, mert ha nem lesz az alkotmányban, a polgári hatóság nem hajtja végre. Csider vagy statutarius intézkedésre bizná vagy mindenüvé kiterjeszteni e rendszabályt.

Szavazással a birságról szóló szakasz ide is beigtattatni rendeltetett.

A 175 szakasznak azon pontjánál, mely az egyházi adónak beszédését s a hivatalnokok fizetésének kiadását a gondnokok kötelességévé teszi, így szólott Vályi János: minthogy a gondnokok az egyház vagyonáért felelősséggel tartoznak, gondoskodnunk kell, hogy az egyház követeléseit behajthassuk. A polgári hatóság néha ily célra felhivatván, nem nyújt a gondnokoknak segédkezet. Ha tehát mi köteleztük hivatalnokainkat a világi hatóság rendeleteinek teljesítésére, helyén látná, hogy azok is köteleztetnének ily esetben segélyadásra. A törvény-szerkesztő bizottság útastathatnék ennek fogalmazására.

Szász Béla nem gondolja, hogy ily köteleztetést kellene kiténnünk, mert ha alkotmányunk szentesítettik, már az által köteleztetik a polgári hatóság annak végrehajtására. Miklovicz és Csider a Véghelyi indítványának fogják pártját. Hegedüs L. kimondandónak tartja, hogy ki pereljen oly esetben, ha a gondnok nem bírja a lelkész és tanító fizetését behajtani. Ki kell tenni, — hogy a gondnok perelhessen — annak actoratusát. Véghelyi még azt is kitéteni akarja, hogy a természetbeli szolgalmányok teljesítéséért is az pereljen. Ha itt arról provideálunk, könnyen végrehajtja a polgári hatóság. Lengyel Imre a szakaszba beletételné: „szükség esetén a megfelelő polgári hatóság igénybe vétele melletti beszédéséről.“

Pártolták még ez indítványt Fejes István és György Endre, melyre szavazást rendelvén az elnök, Vályi indítványát a szövegező bizottsághoz teszik át.

Az egyház birtokai után fizetendő adónak, „az országos törvény által meghatározott időben“ fizetése tétetett a szövegbe Vég helyi indítványára.

A 176 §. így állapított meg: „Az egyházi gondnokok a kezelésük alatti egyházi javakért minden vagyonukkal felelősek.

Az V-ik fejezet az egyházmegyei gondnokokról, a VI—XIII az egyházkerületi főgondnok, tanácsbírák, egyházmegyei főgondnok s tanácsbírák, jegyzők, énekvezérek, egyháziak, egyháztagokról a 183—211 §-ok változatlanul elfogadtattak. De mindenünne a kötelességmulasztásra rótt büntetésről szóló cikk elvétetett, hogy majd egy §-ban mondassék ki.

Gyűlés végeztével diszebód volt a zsinati tagok tisztelétére, melyet a debreczeni fényes gyülekezet rendezett. Volt vagy 180 teríték válogatott ételekkel, finom borokkal. A toasztok sorát báró Vay zsinati elnök nyitotta meg.

Nov. 11 d. e.

Elnökök, mint rendesen.

A múlt ülés jegyzőkönyve olvastatván, hitetelcsítettett.

Erre következett a „köznevelés és közoktatás szervezésének szabályzata“ tárgyalása.

A tárgyalás megkezdése előtt Mezey Albert a tanügyi bizottság jelentését felolvastatni kéri, melynek megtörténtével, így szól: Miután a zsinat a Lónyai indítványát elfogadta, mely szerint csak a kormányzatra vonatkozó §-okat kellett volna kiválogatni az alkotmánytervezetbe, nem jött-e ellentétbe a bizottság a zsinat által elfoglalt alappal, midőn a szabályzatot egész terjedelmében tárgyalatni kívánja. Meg kellett volna a rájuk bizott kiválogatást kísérteniök, rendszeres munkát készíteni belőle. Ezen rendszeres munkát az alkotmányügyi bizottság a tanügyivel összefogva, előállithatta volna.

Nagy Péter, miután Lónyai a maga indítványához részletes útasítást nem adott, csak a főbb elveket jelzé, a melyek szerint a bizottsági munkálatot szerkesztetni kívánta, ne vessék el a munkát, mielőtt ismernék, hanem tárgyalják.

Szinnyei Gerzson bizottsági tag a munkálat védelmére kelve azt mondja, hogy a Lónyai indítványát, mely az alkotmányterv 2-ik részét képezné, az iskolaügyi szervezet nem vetette el, de mivel a kormányzati ügyek nagyobb része ügyis rendtartásba való, csak fél munkát végezne a zsinat, ha az iskolaügyet is ép úgy a maga egészében nem szabályozná, mint szabályozta az egyházi életet.

Br. Vay elnök: Lónyai gróf azért tette indítványát, hogy az államkormányval összeütközésbe ne jöjjünk. Akármint teljesítette a bizottság feladatát, jobb lesz tárgyalnunk, mint újlag visszaérnünk hozzá.

A tárgyalás elhatározatván, a jegyző olvasta a bevezetést a bizottság által meghatározott szöveg szerint.

„A magyarországi ref. egyház iskolaügyeit, illetőleg az országos törvényekben biztosított és törvényes joggyakorlatban kifejtett önkormányzati jogánál fogva, saját kebelében a köznevelésre és közoktatásra a következő szervezetet állapítja meg.“

Ez elfogadtatott. Az 1-ső §. a ref. egyházban a köznevelésre szolgáló intézeteket sorolja elő. Ennek felolvasása után Hegedüs László szólalt fel, azt mondván, hogy az intézetek elsorolásánál vezérelvül azt kell felállítanunk, hogy a prot. egyház csak azon intézetek fentartását veszi gondjai alá, a melyeket ereje megbir. Mertha nem soroljuk is elő azokat, a melyeknek felállítására jogunk van, de erőnk nincs, azért nem vitiáltuk jogainkat, hogy felállithassuk majd akkor, ha pénzünk lesz. Ily felesleges és nem is annyira felekezeti, mint inkább államérdekű intézetnek tartja a kiseddóvó-képezdét. Ilyet még a miniszter sem állított, pedig annak kötelességévé is tették. Nekünk legfeljebb oly kiseddóvókra van szükségünk, melyeket kevésbé képzett vénasszonyok is vezethetnek. Egyébiránt az egyháznak, első sorban, nem is az iskolákra, hanem az egyházakra van szüksége. Ha ezek meggyengítettnek, széthullanak az iskolák is. A tanítóképzők felállítására is államérdek. Felesleges ott állítanunk, a hol eddig nem volt. Különb is annyi tanító kerüli ki az állami intézetekből, hogy azokat sem bírják elhelyezni, s csak szellemi proletariátust teremtünk. Legfeljebb a felsőbb iskoláknál gondoskodjunk az ily állami tanintézetekben képzett tanítóknak a vallásban s annak oktatásában való képzéséről. A sok felesleges részlet elsorolását szükégtelennek tartja.

Pap Gábor a kiseddóvódák védelmére kel. Szükségesek ezek, legkivált ott, a hol más felekezetiek által fentartott óvodák vannak. Mert ha gyermekeink ezekbe járnak, azután a népiskolából megint más felekezet által fentartott felsőbb leányiskolába mennek, nem lesz belőlük soha igazi protestáns nő. Az állami képezdéből kikerült növendékekből sem lesz soha jó prot. tanító. A szövegre szavaz.

Révész Bálint egyetlen intézet kihagyását sem tartja helyesnek. Mondjuk ki legalább elvileg, hogy azok fentartására jogunk van. Ha, mint Hegedüs mondá, a tanítóképző felállítására az állam dolga, akkor minden iskoláról elmondhatnók, hogy az állam köteles azoknak fentartására. Főleg a tanítóképzésnek kezeinkből kieresztését tartja veszedelmesnek.

Antal Gábor hiányosnak tartaná a szöveget, ha még annyi intézetet sem sorolnánk el, a mennyivel tényleg birunk. Védi ügy a kiseddóvódák szükségességét. Mire szavazással a bizottság szövegezése elfogadtatott.

Hasonlóképek csekély módosítással elfogadták a 2, 3, 4, 5 §-okat. A 6 §. második bekezdése a bizottság véleménye szerint, töröltetik. A gyermekekre egyenként 0.8 m. helyet rendel e §. Ezt Révay Lajos töröltetni kéri. Hegedüs L. is úgy nyilatkozott, hogy a középtanodai törvényben sem lévén benne s a népiskolai törvényben lévőt sem exequálják, kihagyandó.

Ballagi a törvénybe oly ideált tart kitüzendőnek, melyet ha rögtön nem hajtunk is végre, affelé törekednünk kell, bennehagyatni kéri. Pap Gábor ellenben a kihagyás mellett szól, mert ha benne hagyjuk, a tanfelügyelő kényszeríthet rá. Különb is az országos törvény szerint készült tantervek czélszerűtlenek.

Szavazással a térfogat megszabása kihagyatott.

A 7. §. töröltetett, a 8, 9 §. elfogadtatott, azon módosítással, hogy benne egyházi hatóság helyett, egyházmegyeyei és egyházkerületi hatóság tétetett.

A 10 szakaszt, mely a tanító fizetésének beszédését az egyházközség kötettségévé teszi, a bizottság töröltetni óhajtja. Azonban Ballagi meghagyatni kívánja, nehogy a tanítónak kelljen surlódnia a néppel. Körmeny Ballagit pártolja, Horváth M. a bizottságot, azt mondván: fölösleges itt is betenni, úgy is elő van már sorolva a gondnok teendői között. Szavazással azonban a szöveg megtartatott.

Kihagyatott ezután a 11, 12 és 13 §.

A kisdédóvról szóló II. fejezet 14 §-a elmarad, a 15 így kezdődik: „Az óvodában szigorúan megtartandó elv, hogy az nevelő-intézet.“ Kihagyatni rendeltetett e §-ból a tétel: „az elemi iskola tantárgyait képező ismeretek tanítása annyira kizáró-dó, hogy . . .“, kihagyatott végre a Fröbel-féle játékokról szóló záradék is.

A 17—20 §-ok összeolvasztattak. A kisdédóvoda igazgatója czim helyett, kisdédóvoda vezetője tétetett, a 21 §-ba az tétetett, hogy az óvók fizetését az egyháztanács állapítja meg.

A fejezet letárgyalása után, Dobos ekként szólalt fel: ha az ember végigmegy azon a pontokon, a melyek töröltettek s a melyek megmaradtak, Hegedüs véleményéhez kell térnie, mivel az egész óvoda nem egyéb, mint egy vénasszony vezetésére bizott intézet. Ezt bizony bátran kitörölhetjük volna.

Szász Domokos ellenben azt az észrevételt tette, hogy a gyermekertek egészen más berendezésűek, mint az óvodák, és mivel ilyeneket is tart fenn a prot. egyház, ezeket is bele kellett volna venni a 15 §-ba; Antal Gábor azon megjegyzésére, hogy mivel lehet még jobban kezelt intézet is, mint a Fröbel-féle és mivel ez úgyis paedagogiai elv, mely változhatik, azért ezt nem lehet igtattatni. Kimarad.

Az elemi népiskoláról szóló III. fejezet 23 § ába Ritoók Zs. az 1868-iki t. cz. helyett országos törvényt, a második kikezdésbe pedig iskolafentartókul az egyházközségek s más egyházi hatóságokat kíván tétetni. Elfogadtatott.

A 23, 24, 25, 26, 27 §-ok megtartattak, ez utóbbi úgy igazittatván, hogy az illető iskolai felsőség ad engedélyt arra, hogy a tanító 80 növendéknél többet taníthasson.

A 28, 29 §-ok változatlanul maradtak, a 30 és 31 §. második kikezdései töröltettek. Ez utóbbiban az van, hogy a tankönyvek ingyen adatnak a szegény tanulóknak. Ballagi annak meghagyását indítványozza, azt mondván, ne töröljük ki a törvényből azt, a mi becsületünkre válik. Csak azt szeretné kimondatni, hogy kinek a költségére. Antal Gábor kihagyatni véli, mert nem szegények is követelnék az ingyen könyvet. Körmeny szerint megítelné a presbyterium ki szegény, ki nem. Benkő azért nem tartja kimondhatónak, mert a presbyteriumnak nincsen alap-

ja ingyen könyvekre, pénzt pedig semmiből teremteni nem lehet. Dobos is azért kívánja töröltetni, mert csak veszedés támad belőle, ha a presbyterium kénytelen itélni a felett, hogy kinek adassék. Beöthy Zs. ennek elkerülésére szegénységi bizonyítvány felmutatása mellett adna csak ingyen könyvet.

Szavazással a zsinat a bizottság javaslatát fogadta el, s a bekezdés töröltetett, úgyszintén a 33 §. is.

A 32 §-t így fogadták el: „Mind en iskola fölszerelendő szükséges és elegendő taneszközökkel.“

A 34 §. így egyszerűsítettett: Az elemi iskola 5 és 6 oszt. növendékeinek s az ismétlő iskolásoknak és a felső népiskola tanítóinak a rendes iskola idején kívül a háziiparnak oly ága is tanítható, melyet a tanulók felnőtt korukban is haszonnal űznek.

Az elemi népiskoláról szóló §-ok közül a 35 és 36 elfogadtattak. Körmeny szerint a szöveg, mely azt mondja, hogy ismétlő iskolába azok tartoznak járni, kik a mindennapi iskola tanfolyamát elvégezték, a rossz akaratúakat mentesíti az iskolába járástól, ha azok véletlenül a 6 osztályú elemi népiskolába nem jártak. Azt kívánja tehát e helyett tétetni, hogy azok kötelesek ismétlőbe járni, kik 12 évöket betöltötték.

A 37 §., mely a tanórák számát heti 20—27-re szabja, Szentpéteri Sámuel szerint tönkre teszi a falusi iskolákat, melyek ott az óvodát is pótolják. Mindamellet a virradattól napestig tartó iskolázási óhájától elűtetett.

A 39 §. a népiskolai tantárgyakat sorolja elő. Ezek közé Mitrovics Gyula még a ref. egyházalkotmányt is oda tétetni kívánja. Kerekes József szerint benne van az már az egyháztörténetben, s elég is belőle, a mennyi ott van. Dobos beleegyezik abba, ha valaki a roppant garmada tanulni valót apasztani akarja, de szaporításába nem. Ekként a tantárgyakat nem szaporították.

A felsőbb népiskoláról szóló cikkelnél Teleký Péter indítványára a tantárgyak közé a polgári mellé az egyházalkotmány is bevétetett. A gazdasági és iparos szakoktatás (48 §.) módozatai csak általánosságban tétettek ki, a részletezés elmaradt.

A népiskolai tanítókról.

Az 50 §-nál Antal Gábor bizottsági előadó szerint törölné a tanítóképesítő bizottság szervezeti javaslata. Minnek oly egyházmegyében, hol tanítóképezde nincs. A kormány úgy sem ismeri el az ilyen által kiállított okmányt. Elég, ha csak oly egyházmegyénél szerveznek képesítő bizottságot, a melynek tanítóképzője van. A §-t ekként is fogadták el.

Az 51 és 52 §-ok, melyek a tanító qualificatiojáról szólnak, egybeolvasztattak. A qualificatiohoz Horváth Mihály a magyar honpolgárságot is oda kívánja tétetni s azt, hogy a magyar nyelvet érti. Az 53 §-ban csak stularis módosítás tétetett. Az 54 §-ba beletétetett Horváth és Csider azon indítványa, hogy rendes tanítóvá csak prot. magyar honpolgár lehet, ki a magyar nyelvet beszéli. Sőt Kun Bertalan még az 1869-ik év óta tanítóvá lett, de

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erdélyi prot. Közlöny“ 48 számához.

vizsgát nem tett egyéneknek is el kíváná ezt engedtetni, a mit azonban nem fogadtak el.

Némi vita fejlett ki a segéd- és ideiglenes tanítók kérdésénél. Vályi Lajos a gymnasistát nem alkalmazná segédtanítónak. Kőrmeny az ellen szól, hogy ne a községek válaszzák, hanem az esperes rendelje. Parádi töröltetni kéri, hogy csak oly theologus lehet segédtanító, ki a nevelést is hallgatta, mert akkor a theologustól több qualificatiót nem kívánunk, mint a gymnasistától. Szász Domokos szerint az alkotmányos élet keretébe nem illik be, hogy a segédtanítót az esperes rendelje ki, míg végre Kőrmeny azon fölvilágosítására, hogy a segédtanítók az elaggott tanítók segédei, mint a papoké a káplánok, s ha ezekről nem az esperes gondoskodik, könnyen hely nélkül maradnának; más a rendszeresített állandó segédtanító, ezt választja a község. A következő szöveget fogadták el: rendszeresített állomásokra segédtanítókat a gyülekezet választ, nem rendszeresített állomásokra pedig az esperes nevezi ki.

A többi végig alig valami változtatással fogadtatott el, csak az iskolaszékről mondatott ki az (73 §.), hogy hatáskörét szabályrendelettel az egyházmegye állapítja meg.

Nov. 12. d. e.

Elnökök: Vay Miklós b. és Nagy Péter.

A jegyzőkönyv felolvasatván, hitelesített.

Kun Bertalan bejelenti, hogy a lelkészválasztási szabályzat elkészült. Kinyomatik s napirendre tűzetik.

A köznevelés szabályzatából a 70—86 §-ok majdnem minden változtatás nélkül elfogadtattak.

A 90 §-ban, hol az mondatik, hogy a tanító (nő) képezdében 15 évöket betöltött s 25 évükön túl nem haladt egyének vehetők föl, Ballagi az évek számát 30-rá kívánja tétetni, Gáspár János pedig a maximumot nem akarja meghatározni. Antal Gábor, mint előadó, oly felvilágosítást ad, hogy 25 évesnél korosabbak is tehetnek azért képesítő vizsgát, de a 15 éves növendékekkel együtt iskolába járásuk veszedelmes volna.

Szavazással a Gáspár indítványát fogadták el.

A leányok a felsőbb leányiskola 3 első évről nyert bizonyítványul is felvehetőek a tanítóképzőbe.

Ritók ezt a 43 §-al ellenkezőnek tartja, mert ott a felső leányiskola 2 évre van megállapítva s ebből átléphetnek a tanítóképzőbe.

Szász Béla szerint különbség van a felső s a felsőbb népiskola közt. Amannak két éves a tanfolyama s ilyen van Nagy-Körösön is, emezé négy éves. A szöveget megtartaná.

Antal Gábor azt látja, hogy ezzel azt szándékolják mondani, hogy a leányok kisebb képzettséggel is felvétetnek, mint a fiúk. Mivel a két b zavart okoz, azt törölné.

Beöthy a két éves tanfolyamú felső iskolából is felvenné a leány növendékeket.

Szavazással a fennebbi szöveg elfogadtatott.

A 92 §-nál, mely a képezde tantárgyait sorolja elő, Teleky József anthropologia helyett psychológiát kíván tétetni. Azonban Antal Gábor azon felvilágosítására, hogy újabb időben a lélektan úgy is embertani alapon tárgyalatik, az eredeti szöveg megmaradt. Ballagi indítványára a tantárgyak közé a polgári alkotmánytan mellé az egyházi is oda tétetett.

Töröltettek ezután a tanító-képző növendékeinek tanulmánymentességéről, a közoktatás felállításáról szóló §-ok. Ezek Antal Gábor szerint nem tartoznak az alaptörvénybe.

A 102. §. ekként állapított meg: „Az igazgató tanács hatáskörét az egyházkerületek szabályrendelettel állapítják meg.“

A 103. §. az igazgató tanács felett álló hatóságokról szól. Ezt Molnár B. szabatosabb kidolgozás végett a tanügyi bizottsághoz útasítaná. Antal G. felvilágosítására azonban a szöveg maradt.

A 104. §. Balogh F. indítványára csak ennyit tartalmaz: „A tanév végén értesítő adatik ki.“

Mezey Albert e fejezet végére újabb §. felvételét ónájtja a zárvizsgák módozatáról s a tanképesítő oklevelek kiadásáról. Indítványát nem fogadták el.

A keresztyén felebaráti intézetekről való szakaszok némi módosítással elfogadtattak.

Következett ezután a törvényjavaslat 3-ik része, mely a középiskolákról szól. E résznél legelőször dr. Öreg János szólalt fel.

(Ez érdekes beszéd főbb pontjait s a gyűlés tovább folyamának leírását lapunk jövő számára vagyunk kénytelenek halasztani. Szerk.)

VIDÉKI ÉLET.

(Az erdővidéki egyházmegyéből.)

1831 november hó.

Egyházmegyénk folyó hó 16-án tartotta őszi közgyűlését.

A tagok nagyon kevés számban jelentek meg. Az esperesi rövid megnyitó beszéd után tárgyalattak: a mélt. állandó igazgató tanácsnak a főt. egyházkerületi közgyűlésdei 86 jk. szám alatt hozott határozata alapján kelt leirata, az egyházmegyei papi özv. árvai gyámintézetek keblileg megvizsgált számadásainak jövőre, a főt. püspök úr útján, az igazgató tanácshoz végellátás végett leendő felterjesztése tárgyában. Egyházmegyei közgyűlésünk a felterjesztés mellett nyilatkozott. Ezután jött a tűzkárbiztosítás tárgyában kelt leirat, mely körlevelileg már körözve is volt. Tudomásul vétetett.

A Révész Imrének állítandó emlék tárgyában kibocsátott gyűjtőívek, körlevél mellett, szétküldetni határozattak. Elnök ezek után az ülést 10 perczre felfüggesztvén, ez

alatt Sebestyén Károly, bölöni ref. pap, miután az ő távollétében, még 1873-ban, az egyházközség kétkulcsú ládájából elveszett pénznek feltalálásához némi nyomok találhatóak, kéri a köztörvényszéket, hogy e tárgyban beadott panaszát azonnal tárgyalja. Köztörvényszékünk a kérést és mellékleteit átvizsgálván, ebből tudomást von arról, hogy az ügy már az igazgató tanácsnál folyamatban van. A kérést tehát, mellékleteivel együtt, oda fölterjeszteni határozta a további intézkedések végett, miről Sebestyén Károly a fia értesítettik. Ugyancsak Sebestyén Károly panaszt terjeszt be Antal Albert, énekvezér tanítója ellen. A panasz kiadatott az illetőnek feleletre.

Egyéb köztörvényszéki tárgy nem lévén, az ülés újbólalakul közgyűléssé, melyen néhány magánügy ellátása után, következett a directori számadás megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése. Ebből megtudtuk, hogy van az egyházmegyének, közszükségletekre, kötvényekben elhelyezett 240 frt. 30 kr. tőkepénze, jövőre pénzkészlet jelenleg 208 frt., Kálvin-alap kötvényekben 83 frt., a „Benkő“ alap, mely nem áll ugyan a director számadása alatt, 71 frt. A bizottság számadás alakjára megjegyzi, hogy az nincs az egyházkerületi törvényekben előirt módon szerkesztve, miután a bevételnél úgy, mint a kiadásoknál, csak egy oszlopsor van. Director a fia utasított jövőre a törvényben megszabott minta szerint készíteni és nem három évről egyszerre, hanem minden évről külön-külön adni be számadást. Továbbá kimondja a közgyűlés, hogy a directori számadásban, a bizottság észrevételéhez képest az alapítóké, a kölcsönzők neve és a kölcsön összeg mennyiségével, nyilván tartandó. Nemkülönb az is, hogy az egyházközségek által az egyházmegyei vizsgáló bizottság által szedett pénzek, külön-külön minden egyházközség részére, a bizottság napidijával együtt — eltérve a „régikortól“ — közgyűlésben állapíttassanak meg s előre közöltessenek az egyházközségekkel. Végül óhajtja a bizottság, hogy miután a visitatiók alkalmával a presbyterium igen sok helyt mód nélküli költségeket csinál, szabja meg a közgyűlés, hogy ily czímen minő összeget vesz jóba az egyházközségi számadások rendjén. A közgyűlés e tárgyban utasította a vizsgáló bizottságot, hogy a lehető legszigorúbban ellenőrizze az egyházközségek illető költségeit s azt a lehetőségig megakadályozni igyekezzék.

Ezután Révay Pál a „Benkő Józsefnek állítandó sir- emlék“ tárgyában, a múlt közgyűlésen tett indítványára hozott határozat alapján, olvassa az általa szerkesztett következő felhívást:

Felhívás összes magyar protestáns testvéreink, a tudomány barátai és a magyar napi sajtóhoz.

„Mert érdemére halhatatlan
De nem várt rá virágos út;
Vérzett nehéz viadalokban, —
Felé ezer hullám tolt.
S mig folyt — sokáig folyt — az élet:
Veszély nem szűnt, hab nem lohadt,
Pazar kézzel hinté a végzet
Lábához a sárkány-fogat.“

T o m p a M.

A társadalmunkban ma élő és tényezőképző szereplő egyének nagy része még meg sem született volt; bölcsőben szendergő vagy porban játszó gyermek-sereg vala akkor, midőn 1814-ben december-hó 28-án a magyar protestánsok egyik legigénytelenebb papja, de nagy nevű tudósa: árkosi és közép-ajtai Benkő József, 74 hosszú évre nyult tragikus lefolyású életét befejezte.

Majdnem félszázad óta hordjuk elfojtott lelkiismeretünkben, a magyar protestánsok másik büszkesége — papja, koszorús költője — Kriza Jánosnak eme „pusztában elhangzott“, de prófétai nyíltsággal sújtó szavait:

„Benkő sirja előtt Ajtán, vad tüske van örül
Hálátlan honnak kőszive rajta szobor.“

Minket, az erdővidéki ev. ref. egyházmegye papi és világi előjáróságának képviselő testületét, sújt a vad a „hálátlan“ szóban. És mi töredelmesen ismerjük be e vádnak mind a mai napig, jogosult voltát. Ha tagadnók, 67 év tétlensége tesz ellenünk bizonyosságot! Több mint félszázad óta járunk el a csak „tüske“-bokorral jelzett sir mellett, melyben, ha nem is egy Miltiades alszik, de bizony mi sem lettünk fölötte Themistoklesek! Az a „vad tüske“-bokor hálásabb volt az ő poraihoz, melyből táplálékát szivta fel gyökerein, mint mi az ő szelleméhez, melyből egy század óta táplálkozunk lelkünk! Az minden tavaszon lombsátorral borult a sir fölé, s midőn a nyár elröpült, hervadt leveleit hullatta rá kegyelet jeléül; még akkor is őrt állott az elbagyolt sir fölött, midőn a dermesztő tél vihara zúgott a sirok fölött, akkor is oda mutat lombjaitól megfosztott, tövises, csupasz karjaival a sirra, jelképezvén az alatta nyugvó földi életét! És mi? Ah, elfutja arcunkat a szégyen pirja, hogy születésének százados, halálának félszázados évfordulóján sem jelentünk meg sirja fölött, bár csak e rövid fohász elrebégésére: legyen áldott az igazak emlékezete! Elborítja arcunkat a szégyen pirja, keserű fájdalommal telik el lelkünk, midőn élettörténetéből olvassuk, hogy az erdővidéki ev. ref. egyházmegye papi testületének kebelében — hol századokra „üres maradt az ő helye“ — a szolgálattelvő lelkesen kívül, nem találkozott csak egy is, ki ha egy könyccsепet nem, legalább maroknyi földet ejtett volna Benkő koporsójára!

Ime a fagyos közöny vaskezeivel keblünkben eddig elfojtva tartott lelkiismeret elhagyta börtönét, szabadon jár és készül: „az ő ember levetkezése az újnak felöltözésére!“ Igen, Benkőre nézve, egész lelkünk erejéből valljuk az érdem létezését és a jutalom jogosultságát.

Ki nem ismeri kegyeletünk régen elfeledett, de ma újra feltámasztott tárgyának, Benkőnek, érdemekben gazdag, jutalomban a silányságig szegény tragikus életét?

Ismeretekben gazdag lelke fényt vetett a letűnt századok sötét kódéba, hogy a tudományszomjas lélek föltalálja a már-már elveszettnek gondolt események szárait; ez akkor oly igénytelen helyen támadt fény sugarai fölnyultak egész a királyi trónig s leértek és bevilágítottak a szegény

por setét kunyhójában haldokló beteg ágyára! Midőn a királyné kegye, az érdemet megjutalmazandó, az egyházi szószékről, a tanári katedrába hívta, „a jó pásztor el nem hagyja nyáját! Nem kell a magasabb cím, fényesebb állás, jövedelmezőbb szék a maga zajosabb életével, marad kis családja, szerető hivei csendes körében, hogy a valódi bölcs nyugalomával tovább buvárkodhassék!

Ah, de másképp volt megírva a sors könyvében. Meg kell lenni! A koronás fő kegyét visszaútasítottad, meg kell hajolnod a mi követelésünk előtt; ha nem tetszett a kolozsvári kir. lyceumban följajánt tanári szék, tessék a mi udvarhelyi ref. tanodánkban a kevésbé jövedelmes tanári szék; ha nem fogadtad el ott a történelem tanszékét, hol egész lényed otthon érezte volna magát, jöjj és foglald el nálunk a hittani székét, mert van képességed, a miről eddig nem tudtunk (?), hogy azt is bevételezd, ha akarod; akarnod pedig kell, mert az anyaszentegyház érdeke parancsolja s a ki ebben „fel nem veszi az ő keresztjét, nem méltó az ő hozzá!“

Igy menydörög Benkő szelid lelke fölött illetékes felsőbb hatósága, hogy kiszakítsa őt békés kis családja, szerető hivei és csendes magányában fáradhatatlanul űzött búvárkodása köréből és elfoglalja udvarhelyi ref. tanodánkban a hittani székét.

Ki nem ismeri Benkő tragikus életének tovább fejlődését, midőn, bár tanítványai a bálványozásig szerettek, s tanártársait, mint nap az apró bolygók fényét, úgy elhomályosítá tudományával, a fekete irigység, a gyanúsítás karjával, kilöki a tanári székből és kegyelemképen a köpeczi ref. egyház papi székébe ülteti vissza; hol viszont, talán mert ott mindig sok volt a „ba j“ s épen most a legnagyobb, a nyugalomba lépett papnak megtagadja, a mit ígért, hogy Ikarusként szálljon föl közülök s a közép-ajtai temetőbe hulljon alá!!

Magyar protestánsok, szeretett testvéreink!

Mi, az erdővidéki ev. ref. egyházmegye papi és világi előljárósága, képviselő testülete a valódi érdem iránt szükséges tisztelet kegyeletes érzése, a soha érdem szerint nem élvezett jutalom jogosultságának tiszta tudatával, esdve kérünk egyen-egyen és összesen, hallgassátok meg kérésünket, segítsetek nemes törekvésünkben: nyissa meg kiki erszényét s bár filléreikkel járúljon nem egyiptomi mumiák számára építendő gulák, hanem egy szerény siremlék föllállításához Benkő József hamvai fölé!

Csak filléreket kérünk abból az elfogyhatatlan tartalmú erszényből, melynek neve: áldozatköszövény, melynek alakot öltött mozgó lény a háromszázados élet-halál harcban is győzelmesen álló protestáns anyaszentegyház minden vívmányai, bebéraiival együtt, s talán nem mondunk hihetetlen nagyot, midőn állítjuk, hogy az ige hamisítlan hirdetése mellett, jövőre is ez áldozatkészesség től függ a protestantizmus fönmaradása, felvirágzása és nagyjaink iránt, ha életükben nem is, de legalább haláluk után érdemeik elismerésének nyilváníthatása?

Azon hit és reménységben, hogy magyar protestáns testvéreink, a tudomány minden barátai és a közügyet anynyi odaadással szolgáló magyar napi sajtó kegyeletes felhívásunkat — melynek nincs ránk nézve magasabb jelentősége, mint a kezdeményezés elkésett dicsősége — tárgyához méltó figyelm és becses pártfogásában részesítendi; bizzunk abban, hogy a „vad túske“-bokor őrhelyét mielőbb egy szerény siremlékkel osztja meg Benkőnk hamvai fellett, kinek mig élt:

„Pazar kézzel hinté a végzet
Lábához a sárkány-fogat!“

A Révay által szerkesztett és felolvasott ezen felhívást, közgyűlésünk egyhangúlag, változtatlanul elfogadta és a mélt. állandó igazgató tanácshoz felterjesztetni határozta, azon alázatos kéréssel, méltóztassék ezen felhívást egyházmegyénk terhére legjobb belátása szerinti mennyiségben a szükséges gyűjtőívek kapcsán kinyomatni, valamennyi protestáns testvér egyházkerületek és egyházmegyék, tudományos intézetek főhatóságaihoz, a maga részéről is rávezetett jóváhagyásával, közrebocsátani, a napi sajtót felhívni és a begyűlendő összeget, az elhelyezés könnyebb voltáért, mig az adakozás foly, központban és közvetlen felügyelete alatt kezelteni.

Végül következett Révay Pál, tanügyi előadó jelentése, mely nagy részletességgel tekint vissza az egyházkerületi törvényhozás által 1878-ban kibocsátott népiskolai „tanterv, útatisítás és rendszabályok“ hatására a lefolyt három éves ciklusban, melyet egy új korszak kezdetének jelöl felekezeti népiskoláink tanügyének tovább fejlődésében. Örömmel jelenti, hogy bár a tankötelesek lélekszáma 36-al apadt a lefolyt tanévben a megelőzőtthez képest, de 3.5%-nyi szaporodást jelez a feljárók száma. Az összes tanköteleseknek 80%-a járt föl ez évben, mig a múltban csak 77%. A fölmentetteknel is hasonlólag felénél több ma az írni és olvasni tudók száma, mig a megelőzőt évben ezek száma megfordított arányban állott egymáshoz. Fogyott a betegség, félszegség, ruhátlanóság és nőtt a családi ok, szolgálatban és felsőbb tanodákban létel miatt távolmaradottaké. Sejnálattal jelenti azonban, hogy még mindig számtalan hiányt észlelt a legtöbb iskolánál. Teljesen felszerelt, kellő tantermű és tanerőkkel ellátott iskolánk alig van kettő; hol a tanerő megvan, ott vagy a felszerelés hiányos, vagy a terem elégtelen, sőt olyan is van, hol egy emberre 250 tanköteles gyermek jutna, ha mind fölmennének. A tanítók igyekezetével általában meg van elégedve, mit szives tudomásul vétetni kér, sőt némelyek a legnagyobb elismerésre méltó buzgósággal végzik kötelességeiket. A már több, mint tíz év óta, ha nem is mint járvány, de szörványosan előforduló toroklob, még a lefolyt évben is szedte áldozatait; a himlő pedig egész rohamossággal uralkodott néhány egyházközségünkben, miért négy népiskolánk, az év közepétől fogva egy vagy két hónapig, be volt zárva. Örömmel jelenti továbbá, hogy az iskolai tanterv- és pénztárak szervezésében is siker koronázta fáradozá-

sait, a mennyiben Köpeczen 36 fiú és 16 leány márcziustól május végéig megtakarított 45 frt. 80 krt; Közép-Ajtán 44 fiú és 33 leány ugyancsak márcziustól május végéig 32 frt 14 krt. Az előbbi iskolánál gyűlt összeg havonként a baróthi népbankban helyeztetett el, mint letét, 6% mellett; az utóbbi házilag kezeltetett s a zárvizsgakor kiosztatott, miből a szülők tandíjt fizettek. Fülében 67 növendék megtakarított ápril elejétől május végéig 15 frt. 24 krt, Nagy-Bacsonban (községi iskola) 48 gyermek 39 frtot, Nagy-Ajtán (községi iskola) 30 gyermek 15 frtot. Bardoczról és Olasztelekről, hol szintén az ő közbenjárására lépett életbe ily takarékpénztár, nem kapott jelentést. Reményli, hogy a tanítók, az egyházmegye ismételt felhívására, még nagyobb buzgósággal fogják felkarolni, az oly rövid idő alatt is eredményei által feltűnő üdvös intézményt. Jelentése végén megköszönve a három év előtt személyét megtisztelő bizalmat, hivataláról lemond, de a közgyűlés őt egyhangúlag újból megválasztotta. Ezzel a gyűlés véget ért.

r. l.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár 1881 nov. 26-án.

— A zsinat első ülészaka négy hétig tartott folytonos tárgyalások után, nemes feladatának eleget téve, f. hó 24-én véget ért. Az ünnepélyes zárulás a jelzett napon d. e. 11 órakor vette kezdetét, b. Vay Miklós beszédével, melyet lapunk élén egész terjedelmében közlünk. Utána Révész Bálint püspök meghatottan tolmácsolta a hálataljes elismerés s köszönet érzelmeit, melyeket a zsinat minden tagja a nagyérdemű ősz elnök iránt szívében táplál. Majd az elnök fejezte ki a zsinat köszönetét a város és egyház vendégszeretetéért s a jegyzői karnak buzgó munkálkodásáért. Az éljenzések csillapulta után, Nagy Péter, mint elnöktárs, könyekig indító imában adott hálát az Istennek segédelméit, melylyel a zsinat munkálkodását megáldotta és sikerre vezette. A megható ima elhangzása után a zsinat tagjainak ajakán háladal zendült meg s ezzel az első ülészak bezárult s a tagok emelkedett hangulattal oszlottak szét, de csak azért, hogy rövid idő múlva újra egybetalálkozzanak az ősz elnök szállásán, hol Kun Bertalan püspök úr intézett a nemes báróhoz néhány búcsúszót, majd Nagy Péter szállására vonult a menet s ott Beóthy Zsigmond tolmácsolta az elismerés szavait. Búcsútisztelgések történtek Révész Bálint, püspök urnál s gróf Degenfeld Imrénél. Az előbbinél Szász Domokos, az utóbbinál Pap Gábor püspök ur volt a zsinati tagok érzelmeinek tolmácsa. Küldöttségek jártak továbbá Simonffy Imre polgármester urnál és Sági Sámuel egyházközségi főgondnok urnál. Este az ifjúság tisztelte meg a két elnököt fáklyás-zenével. Az emlékezetes napot búcsúlakoma fejezte be, melyben a zsinatnak csaknem összes tagjai, élükön a püspökökkel, résztvettek.

— Zsinati különfélek. A zsinati tagok elhatározták, hogy br. Vay Miklós életnagyságú arcképét, saját költségükön, elkészíttetik, hadd ékitse az a zsinati tanácskozás nagy termét, melyben a nemes báró oly bölcseséggel s sikerrel tölté be az elnöki széket. — Az együtt töltött szép napok emlékéül a zsinat tagjairól fénykép-album van készülöben. — A zsinat tagjainak alkalmuk volt egy estét a tanuló ifjúság körében tölteni el, hallgatva s élvezve az ifjúság kitűnő énekkarának szebbnél-szebb dalait.

— Bikali egyházközségünk temploma f. hó 13-án megható ünnepély színhelye volt. E napon köszöntött be az egyházközség újonnan választott derék papja, Régeni Ferencz. A gyülekezet buzgó éneke után Szakács István, esperes úr tartott beiktató beszédet. Következett utána az új pap, Jer. I. 4—10 versei alapján, emelkedett szellemben hatással beszélvén. Az ünnepélyes alkalomra a vidékről is többen jelentek meg, köztük Gyarmathy Zsigmond családjával. Az istenítisztelet után özv. Hankovics Györgyné ő nagysága vendégszerető háza fogadta kebelébe a vendégkoszorút.

— A zsinaton kifogásolt „esperest“, szóra nézve nem tartunk érdektelennek feljegyezni egy nyelvészeti észrevételt. Az esperes szót Ázsiából a perzsáktól hozták be a magyarok, A perzsák az égi testeket: napot, hódát stb. és ezek jelképét a tüzet imádták. A tűz hébar, perzsa nyelven es. A szanszkrit eredeti nyelveken prist, prister, piter = tisztelni; innen es-piter = tüztisztelő-pap. Valeat, quantum valere potest.

— Luther Márton névnapja — írja a „Debreczeni Ellenőr“ — valószínűleg igen nevezetes reformnap lesz jelen zsinatunk történetében, mely rendes munkássági körén kívül is, napról-napra érezteti áldásos kifolyását. Nov. 11-én a zsinatnak tanárokból álló töredéke értekezletet tartott kerületünk protestáns tanáregyesületének központi választmányával a felett, hogy miként lehetne említett tanár-egyesületet általánosítani s mind az öt protestáns kerületre kiterjeszteni. Ezen országos prot. tanáregylet organuma lenne egy oly közlöny, mely nem egyedül a középtanodai, de általában az összes tanítási és nevelési ügyet felkarolná s fejlesztené; szükség esetén pedig védelmi közegül szolgálna méltatlan megtámadások ellen. Az eszme nagy lelkesedéssel karoltatott fel s mindenki részéről áldozatkészség nyilvánult. A szükséges szervezeti előmunkálatok megtétele, továbbá a közlöny megindításának szempontjából, 7 tagú vegyes bizottság küldetett ki, Szilágyi István, m.-szigeti igazgató, elnöklete alatt. E bizottság már a zsinat tartama alatt megteszi a kellő intézkedéseket.

— Hibaigazítás. Lapunk múlt számában a 388-ik lap 2-ik hasábján első bekezdése helyett ez olvasandó: „Az első nap délutánján néha jönnek elő leváták (váló kereset első felolvasása) s a közdolgok tárgyalása, legtöbbszörre pihenésül, 5—10 percre szünetel; de a per kezdetén stb.“